

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

УДК 343.98: 343.131

Приловський Володимир Володимирович

ДИСЕРТАЦІЯ

**РОЗСЛІДУВАННЯ ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ
У ПРОТИПРАВНУ ДІЯЛЬНІСТЬ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;
оперативно-розшукова діяльність
(081 «Право»)

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
(доктора філософії)

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ В. В. Приловський

Науковий керівник –
Чаплинський Костянтин Олександрович,
доктор юридичних наук, професор

Київ - 2021

АНОТАЦІЯ

Приловський В. В. Розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність (081 – Право). – Науково-дослідний інститут публічного права; Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Київ, 2021.

У дисертації на монографічному рівні досліджено теоретичні та практичні засади розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. На основі докладного й системного аналізу розкрито інформативне наповнення криміналістичної характеристики вказаного діяння, в якій послідовно надано характеристику наступним елементам: 1) спосіб учинення кримінального правопорушення; 2) засоби втягнення у протиправну діяльність; 3) обстановка кримінального правопорушення; 4) слідова картина; 5) особа неповнолітнього потерпілого; 6) особа злочинця. Аргументовано необхідність включення до структури криміналістичної характеристики такого елемента, як засоби втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність.

Надано авторське визначення криміналістичної характеристики як сукупності взаємопов'язаних відомостей про криміналістично вагомі ознаки протиправного діяння, що допомагають його швидкому розслідуванню шляхом побудови та перевірки відповідних версій в результаті проведення запланованих процесуальних дій та розшукових заходів.

Класифіковано типові способи втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність, зокрема: 1) використання або погроза використання фізичного насильства (побиття, завдання тілесних ушкоджень); 2) психічний примус (погроза завдати матеріальних збитків, зганьбити в очах однолітків та товаришів, залякування); 3) зловживання особою матеріальною або іншою

залежністю від неї неповнолітнього; компрометація чи шантажування (погроза видати компрометуючу інформацію інтимного чи особистісного характеру); 4) обіцянка винагороди за вчинене протиправне діяння; 5) розпалювання низьких почуттів (помсти, заздрості).

Систематизовано типові засоби втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність, серед яких визначено наступні: спекулювання на почуттях хибного товариства або шляхетності; використання мотивуючих засобів щодо швидкого збагачення (жадібність, скупість, матеріальна забезпеченість); використання емоційної залежності шляхом демонстрації уявної поваги, заступництва; застосування психічного стану особи; використання алкогольної чи наркотичної залежності; створення особистого прикладу дорослого.

Наголошено, що досліджуючи обстановку, важливе значення має встановлення просторово-часових факторів. Доведено, що сутність обстановки можливо розкрити лише при встановленні характеристик її складових, а саме: часу, місця та умов учинення протиправного діяння. При аналізі матеріалів кримінальних проваджень встановлено, що здебільшого втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність відбувається у таких місцях: 1) розважальні заклади (нічні клуби, кафе, бари, ресторани); 2) місця відпочинку (бази відпочинку, готелі); 3) місця проживання злочинця або неповнолітнього (квартири, будинки); 4) місця навчання неповнолітнього (школи, технікуми, заклади вищої освіти).

Сформовано систему відомостей щодо слідів з матеріальних (сліди знарядь учинення кримінального правопорушення, сліди рук, сліди біологічного походження) та особистісних (показання свідків та очевидців події) джерел походження, які у загальній формі характеризують слідову картину втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. Аналіз матеріалів кримінальних проваджень свідчить, що сліди втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність у 79 % випадків виявлялися на місці вчинення діяння. Поза місцем їх учинення сліди утворювалися внаслідок дій

злочинців, що пов'язані з підготовкою і приховуванням протиправної діяльності.

Встановлено, що в місцях учинення протиправних діянь уповноважені особи виявляли: сліди рук – 39 %, сліди крові та інших органічних речовин – 32 %, сліди знарядь учинення кримінального правопорушення – 28 %. З'ясовано, що сліди рук виявлялися здебільшого при розслідуванні кримінальних правопорушень проти власності (крадіжки, грабежі, шахрайства), а сліди крові та інших органічних речовин є характерними для протиправних діянь проти громадського порядку (хуліганство, масові заворушення).

Виділено віктимологічні групи неповнолітніх, яких може бути втягнуто у протиправну діяльність: а) особи із неблагополучних або неповних сімей (діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування); б) особи, які проживають в родині з низьким рівнем достатку; в) безпритульні; г) особи, які навчаються далеко від місця проживання батьків; д) особи з чітко вираженими нервово-патологічними рисами та патохарактерологічними реакціями; е) особи з низьким рівнем інтелектуального розвитку, що зумовлює труднощі в спілкуванні з однолітками; д) особи, які проживають в зоні проведення Операції об'єднаних сил.

Доведено, що індивідуальні ознаки злочинця мають важливе значення для планування розслідування та проведення окремих слідчих (розшукових) дій, НСРД та інших процесуальних дій і розшукових заходів. Зокрема, при розслідуванні втягнення неповнолітніх до вчинення крадіжок вказана група ознак орієнтує уповноважених осіб на залучення до проведення окремих процесуальних дій відповідних спеціалістів (психолога, техника-криміналіста).

З'ясовано криміналістично вагомі ознаки особи злочинця, зокрема, здебільшого це чоловіки у віці від 25 до 35 років, які мають базову вищу освіту, не знаходяться у шлюбі, не мають постійного місця роботи, схильні до вживання алкоголю або наркотичних засобів, були раніше засуджені за

вчинення кримінальних правопорушень (проти власності, громадського порядку, у сфері незаконного обігу наркотичних засобів або психотропних речовин).

Визначено, що початкові відомості, які є підставою для внесення відомостей в ЄРДР за фактом учинення кримінального правопорушення, кваліфікованого за ст. 304 КК України, надходять до правоохоронних органів з таких джерел: а) заяви, листи і повідомлення, що надійшли від громадян (68 %), б) повідомлення працівників установ та організацій (5 %), в) матеріали органів досудового розслідування, виділені з інших кримінальних проваджень (19 %), г) матеріали, отримані під час проведення НСРД та розшукових заходів (8 %).

Сформовано систему типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність, зокрема: а) особа, яка втягнула неповнолітнього у протиправну діяльність, відома та затримана, є достатня кількість матеріальних та особистісних доказів, що свідчать про конкретні умови кримінального правопорушення, для повідомлення їй підозри – 15 %; б) особа, яка втягнула неповнолітнього у протиправну діяльність, відома, але матеріальних та особистісних доказів недостатньо для повідомлення їй про підозру – 52 %; в) особа, яка втягнула неповнолітнього в протиправну діяльність, відома, є достатня кількість матеріальних та особистісних доказів, але злочинець переховується від правоохоронних органів – 23 %; г) виявлено факт втягнення неповнолітнього у протиправну діяльність, але особу злочинця не встановлено – 10 %. Встановлено порядок дій слідчого відповідно до кожної з них.

Визначено перелік заходів профілактичної діяльності уповноважених осіб для усунення умов й причин втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність, серед яких виокремлено наступні: а) інформування населення через засоби масової інформації про юридичну відповідальність за втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність; б) реалізація правового виховання населення (наприклад, щодо особливостей булінгу); в) виявлення

неповнолітніх з передкримінальною антисуспільною поведінкою та подальша їх постановка на профілактичний облік у підрозділах ювенальної превенції Національної поліції; г) здійснення загальної віктимологічної профілактики серед неповнолітніх (вирішення проблем дитячої безпритульності, створення належних умов для соціально-психологічної адаптації неповнолітніх, реалізації їх права на сімейне виховання та здоровий розвиток); д) профілактична діагностика розвитку негативних рис неповнолітнього та виявлення джерел антисуспільного впливу на нього; е) залучення неповнолітніх до заняття спортом, забезпечення працевлаштування.

Приділено увагу організаційно-тактичним особливостям криміналістичного забезпечення проведення одночасного допиту двох і більше раніше допитаних осіб при розслідуванні втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність, який складається із заходів підготовчого характеру, оптимальних тактичних прийомів проведення та фіксації його ходу та результатів. Розкрито особливості проведення слідчого експерименту, який здебільшого (95 %) проводився за місцем здійснення протиправних дій за участю неповнолітнього. Зокрема, при вчиненні крадіжок зі способом проникнення через вікна неповнолітніх, з огляду на їх антропометрію, використовують саме для цього.

Аргументовано ефективність застосування у досліджуваній категорії кримінальних проваджень положення п. 2 ч. 1 ст. 232 КПК України (впізнання в режимі відеоконференції) для забезпечення безпеки неповнолітніх від злочинців (членів організованих груп, їх лідерів). Зазначений вид пред'явлення особи для впізнання майже не застосовується через відсутність належного технічного забезпечення практичних підрозділів поліції (81 % респондентів).

Встановлено, що під час одночасного допиту вирішуються суперечності з наступних питань: 1) знайомство злочинця з неповнолітнім (час, місце, свідки, тривалість і зміст зустрічей, характер їх стосунків);

2) обізнаність підозрюваного про вік неповнолітнього; 3) наявність інформації у батьків неповнолітнього про факт підтримання його відносин з підозрюваним; 4) характеристика сумісних дій підозрюваного з неповнолітнім під час учинення злочинного діяння, їх зміст.

Надано пропозиції щодо криміналістичного забезпечення проведення слідчих (розшукових) дій подальшого етапу розслідування за участі неповнолітніх, що спрямовані на підвищення кількості та якості отримуваної в ході їх проведення належних і допустимих доказів.

Наголошено на необхідності надання попередньої психологічної допомоги неповнолітньому-впізнаючому шляхом наступних дій: а) роз'яснення сутності й завдань пред'явлення для впізнання; б) для психологічної підтримки залучення психолога чи педагога; в) налаштування неповнолітнього на давання правдивих свідчень та подолання почуття страху від зустрічі з підозрюваним. З'ясовано, що уповноваженим особам останнє положення особливо слід використовувати у справах про шахрайства. Адже в складі організованих груп їх лідери можуть мати досить великий вплив на неповнолітніх осіб (зокрема, в групах різних національних меншин, які вчиняють вказані протиправні діяння).

З'ясовано організаційно-підготовчі заходи до проведення слідчого експерименту. Встановлено, що більшість експериментів за участю підозрюваних (75 %) відбуваються у конфліктних ситуаціях. Зважаючи на це, доведено необхідність слідчого за цих обставин відмовитися від вказаної слідчої (розшукової) дії. Для подолання протидії з боку підозрюваних під час проведення слідчого експерименту запропоновано використовувати такі тактичні прийоми: цілеспрямоване спостереження за поведінкою особи, чий показання перевіряються (неповнолітнього, підозрюваного) – 72 %, підтримання постійного психологічного контакту з усіма учасниками слідчого експерименту – 81 %, проведення експериментальних дій з кожним учасником (неповнолітнім, підозрюваним) окремо – 92 %.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що

викладені й аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки і рекомендації впроваджені та використовуються у: науковій діяльності – для подальшого удосконалення методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень на базі сформульованих і викладених теоретичних положень, висновків та рекомендацій (Акти впровадження Одеського державного університету внутрішніх справ від 26.11.2020 р., Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ від 27.11.2020 р.); освітньому процесі – під час викладання навчальних дисциплін «Криміналістика», «Організація розслідування злочинів», «Криміналістичні засоби та методи розслідування кримінальних правопорушень», «Кримінальний процес», «Оперативно-розшукова діяльність», а також при підготовці підручників, посібників, текстів лекцій і навчально-методичних матеріалів, проведенні семінарів і практичних занять з кримінального процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності (Акти впровадження Університету митної справи та фінансів від 20.11.2020 р., Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ від 26.11.2020 р.); правозастосовній діяльності – для вдосконалення діяльності органів прокуратури та оперативних, слідчих й експертних підрозділів Національної поліції України (Акти впровадження Дніпропетровського НДЕКЦ МВС від 23.11.2020 р., Управління стратегічних розслідувань у Дніпропетровській області ДСР Національної поліції України від 25.11.2020 р.).

Ключові слова: неповнолітній, протиправна діяльність, криміналістична характеристика, розслідування, втягнення, слідча ситуація, процесуальні дії, слідча (розшукова) дія, планування, профілактика, організація, тактика.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

*Наукові праці, в яких опубліковані
основні наукові результати дисертації:*

1. Приловський В.В. Криміналістична характеристика як елемент методики розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Випуск 2. Том 5. С. 190–196.
2. Приловський В.В. Криміналістичне забезпечення проведення одночасного допиту під час розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. *Юридична наука*. 2019. № 7. С. 167–172.
3. Приловський В.В. До питання здійснення профілактичних заходів працівниками правоохоронних органів стосовно виявлення та усунення причин і умов втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. *Юридична наука*. 2019. № 11. С. 191–197.
4. Приловский В.В. Подготовительный этап проведения одновременного допроса при расследовании вовлечения несовершеннолетних в противоправную деятельность. *KELM*. 2020. № 5. С. 209–213. (Республика Польша)
5. Приловський В.В. Алгоритми дій працівників правоохоронних органів при розслідуванні втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 4. С. 290–295.
6. Prylovskiy V. V. Issues of typical investigative situations in the investigation of involvement of minors in illegal activities. *Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*. 2020. Special Issue № 1. P. 302–307.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Приловський В.В. До питання сутності методики розслідування втягнення неповнолітніх в протиправну діяльність. *Актуальні проблеми розслідування кримінальних правопорушень у сфері громадської безпеки та громадського порядку*: матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 30 трав. 2017 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. С. 207–209.

8. Приловський В.В. Окремі аспекти проведення одночасного допиту під час розслідування втягнення неповнолітніх в протиправну діяльність. *Актуальні питання теорії та практики криміналістичної науки*: матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 16 трав. 2018 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. С. 194–196.

9. Приловський В.В. Деякі аспекти визначення типових слідчих ситуацій при розслідуванні втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. *Актуальні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування*: матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 24 трав. 2019 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. С. 236–238.

10. Приловський В.В. Взаємодія членів СОГ на місці вчинення кримінального правопорушення при розслідуванні втягнення неповнолітніх в протиправну діяльність. *Актуальні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування*: матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 29 трав. 2020 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. С. 123–128.

11. Приловський В.В. Актуальні проблемні питання протидії втягненню неповнолітніх у протиправну діяльність. *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінально-процесуального та криміналістичного забезпечення безпеки України та світу*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 27 лист. 2020 р.). Дніпро : Видавець Біла К. О., 2020. 224 с. С. 118–120.

SUMMARY

Prylovskiy V. V. Investigation of involvement of minors in illegal activities.

The manuscripts.

The dissertation for the degree of candidate of legal sciences (doctor of philosophy) on a specialty 12.00.09 - criminal process and criminology; forensic examination; operative-search activity (081 - Law). - Scientific Institute of Public Law; Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs, Kyiv, 2021.

In the dissertation, at the monographic level, the theoretical and practical foundations of the investigation of the involvement of minors in illegal activity are investigated. On the basis of the detailed and systematic analysis the informative filling of the criminological characteristic of the specified act in which the characteristic to the following elements is consistently given is opened: 1) a way of commission of a criminal offense; 2) means of involvement in illegal activities; 3) the situation of the criminal offense; 4) trace picture; 5) the identity of the minor victim; 6) the identity of the offender. The necessity to include in the structure of the forensic characteristics such an element as a means of involving minors in illegal activities is argued.

The author's definition of forensic characteristics as a set of interrelated information about forensic features of an illegal act, which helps to quickly investigate it by building and verifying the relevant versions as a result of planned proceedings and investigative measures.

Typical ways of involving minors in illegal activities are classified, in particular: 1) use or threat of use of physical violence (beating, infliction of bodily harm); 2) mental coercion (threat of material damage, disgrace in the eyes of peers and comrades, intimidation); 3) abuse by a person of material or other dependence on a minor; compromising or blackmailing (threat to disclose compromising information of an intimate or personal nature); 4) the promise of reward for the committed illegal act; 5) incitement of low feelings (revenge, envy).

Typical means of involving minors in illegal activities are systematized, among which the following are identified: speculation on feelings of false society or nobility; use of motivating means for quick enrichment (greed, stinginess, material security); use of emotional dependence by demonstrating imaginary respect, patronage; application of the mental state of the person; use of alcohol or drug addiction; creating a personal example of an adult.

It is emphasized that the study of the situation, it is important to establish space-time factors. It is proved that the essence of the situation can be revealed only by establishing the characteristics of its components, namely: time, place and conditions of the offense. When analyzing the materials of criminal proceedings, it was established that most of the involvement of minors in illegal activities takes place in the following places: 1) entertainment establishments (night clubs, cafes, bars, restaurants); 2) places of rest (recreation centers, hotels); 3) the place of residence of the offender or juvenile (apartments, houses); 4) places of study of a minor (schools, technical schools, institutions of higher education).

A system of information on traces of material (traces of instruments of criminal offenses, handprints, traces of biological origin) and personal (testimony of witnesses and eyewitnesses) sources about the origin, in general, has been formed is characterized by a trace picture of the involvement of minors in illegal activities. Analysis of the materials of criminal proceedings shows that traces of the involvement of minors in illegal activities in 79% of cases were found at the scene of the act. Outside the place of their commission, the traces were formed as a result of the actions of criminals related to the preparation and concealment of illegal activities.

It was established that in the places of committing illegal acts, the authorized persons found: handprints - 39%, traces of blood and other organic substances - 32%, traces of tools for committing a criminal offense - 28%. It was found that handprints were found mostly in the investigation of criminal offenses against property (theft, robbery, fraud), and traces of blood and other organic substances are characteristic of illegal acts against public order (hooliganism, riots).

Selected groups of minors who can most often be involved in illegal activities: a) persons from disadvantaged or single-parent families (orphans, children deprived of parental care); b) persons living in a family with a low level of wealth; c) homeless; d) persons studying far from the place of residence of parents; e) persons with clearly expressed neuro-pathological features and pathocharacterological reactions; f) persons with a low level of intellectual development, which causes difficulties in communicating with peers; e) persons residing in the area of the Joint Forces Operation.

It is proved that the individual characteristics of the offender are important for planning the investigation and conducting certain investigative (search) actions, covert investigative (search) actions and other procedural actions and search activities. In particular, when investigating the involvement of minors in committing theft, this group of features orients authorized persons to involve relevant specialists (psychologist, forensic technician) in carrying out certain procedural actions.

Clarified forensically significant signs of the identity of the offender, in particular, mainly men aged 25 to 35 who have a basic higher education, are not married, do not have a permanent job, are prone to use alcohol or narcotic drugs, were previously convicted of criminal offenses (against property, public order, in the field of illegal circulation of narcotic drugs or psychotropic substances).

It is determined that the initial information, which is the basis for entering information into the unified register of pre-trial investigations on the fact of committing a criminal offense under Art. 304 of the Criminal Code of Ukraine, law enforcement agencies receive from the following sources: a) statements, letters and notifications received from citizens (68%), b) notifications from employees of institutions and organizations (5%), c) materials of pre-trial investigation bodies other criminal proceedings (19%), d) materials obtained during the covert investigative (search) actions and search activities (8%).

A system of typical investigative situations of the initial stage of the investigation into the involvement of minors in illegal activities has been formed,

in particular: a) a person who involved a minor in illegal activities is known and detained, suspicions - 15%; b) the person who involved the minor in illegal activities is known, but the material and personal evidence is not enough to inform him of the suspicion - 52%; c) the person who involved the juvenile in illegal activities is known to have a sufficient amount of material and personal evidence, but the offender is hiding from law enforcement agencies - 23%; d) the fact of involvement of the juvenile in illegal activity is revealed, but the identity of the criminal isn't established - 10%. The order of actions of the investigator according to each of them is established.

A list of preventive measures of authorized persons to eliminate the conditions and causes of involvement of minors in illegal activities, including the following: a) informing the public through the media about the legal responsibility for involving minors in illegal activities; b) implementation of legal education of the population (for example, on the peculiarities of bullying); c) identification of juveniles with pre-criminal anti-social behavior and their subsequent registration in the juvenile prevention units of the National Police; d) implementation of general victimological prevention among minors (solving the problems of child homelessness, creating appropriate conditions for social and psychological adaptation of minors, realization of their right to family upbringing and healthy development); e) preventive diagnosis of the development of negative traits of a minor and identification of sources of anti-social influence on him; f) involvement of minors in sports, employment.

Attention is paid to the organizational and tactical features of forensic support of simultaneous interrogation of two or more previously interrogated persons in the investigation of involvement of minors in illegal activities, which consists of preparatory measures, optimal tactics and recording its progress and results. The peculiarities of the investigative experiment were revealed, which for the most part (95%) was conducted at the place of illegal actions with the participation of a minor. In particular, when committing thefts with the method of

penetration through the windows of minors, given their anthropometry, used for this purpose.

The effectiveness of the application of the provisions of paragraph 2 of Part 1 of Article in the studied category of criminal proceedings is argued. 232 of the CPC of Ukraine (recognition by videoconference) to ensure the safety of minors from criminals (members of organized groups, their leaders). This type of identification is almost never used due to the lack of proper technical support of practical police units (81% of respondents).

It is established that during the simultaneous interrogation the contradictions on the following issues are resolved: 1) acquaintance of the criminal with the juvenile (time, place, witnesses, duration and content of meetings, nature of their relations); 2) awareness of the suspect about the age of the minor; 3) the presence of information from the minor's parents about the fact of maintaining his relationship with the suspect; 4) description of joint actions of the suspect with the minor during the commission of a criminal act, their content.

Proposals for forensic support of investigative (search) actions of the next stage of the investigation with the participation of minors, aimed at improving the quantity and quality of appropriate and admissible evidence obtained during their conduct, are provided.

Emphasis is placed on the need to provide prior psychological assistance to the juvenile-recognizer by the following actions: a) clarification of the nature and tasks of presentation for identification; b) for psychological support of the involvement of a psychologist or teacher; c) setting the juvenile to give truthful testimony and overcoming the feeling of fear of meeting with the suspect. It was found that the latter provision should be used by authorized persons in particular in cases of fraud. After all, in organized groups, their leaders can have a fairly large impact on minors (in particular, in groups of different national minorities who commit these illegal acts).

Organizational and preparatory measures for the investigative experiment have been clarified. It was found that most experiments involving suspects (75%)

take place in conflict situations. In view of this, the necessity of the investigator in these circumstances to refuse the specified investigative (search) action is proved. To overcome the opposition of the suspects during the investigative experiment, it is proposed to use the following tactics: targeted observation of the behavior of the person whose testimony is being checked (minor, suspect) - 72%, maintaining constant psychological contact with all participants in the investigative experiment - 81%, conducting experimental actions with each participant (minor, suspect) separately - 92%.

The practical significance of the obtained results is that the theoretical provisions, conclusions and recommendations set forth and argued in the dissertation are implemented and used in: scientific activity - to further improve the methodology of investigation of certain types of criminal offenses on the basis of formulated and stated theoretical provisions, conclusions and recommendations. introduction of Odessa State University of Internal Affairs from 26.11.2020, Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs from 27.11.2020); educational process - during the teaching of disciplines "Criminology", "Organization of crime investigation", "Forensic tools and methods of investigation of criminal offenses", "Criminal process", "Operational and investigative activities", as well as in the preparation of textbooks, manuals, lecture texts and teaching materials, seminars and practical classes on criminal procedure, criminology and operational and investigative activities (Acts of implementation of the University of Customs and Finance from 20.11.2020, Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs from 26.11.2020); law enforcement activities - to improve the activities of the prosecutor's office and operational, investigative and expert units of the National Police of Ukraine (Acts of implementation of the Dnipropetrovsk NDEKTs MIA from 23.11.2020, Department of Strategic Investigations in the Dnipropetrovsk region DSR National Police of Ukraine from 25.11.2020).

Key words: juvenile, illegal activity, forensic characteristics, investigation, involvement, investigative situation, procedural actions, investigative (search) action, planning, prevention, organization, tactics.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Приловський В.В. Криміналістична характеристика як елемент методики розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Випуск 2. Том 5. С. 190–196.

2. Приловський В.В. Криміналістичне забезпечення проведення одночасного допиту під час розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. *Юридична наука*. 2019. № 7. С. 167–172.

3. Приловський В.В. До питання здійснення профілактичних заходів працівниками правоохоронних органів стосовно виявлення та усунення причин і умов втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. *Юридична наука*. 2019. № 11. С. 191–197.

4. Приловский В.В. Подготовительный этап проведения одновременного допроса при расследовании вовлечения несовершеннолетних в противоправную деятельность. *KELM*. 2020. № 5. С. 209–213. (Республика Польша)

5. Приловський В.В. Алгоритми дій працівників правоохоронних органів при розслідуванні втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 4. С. 290–295.

6. Prylovskiy V. V. Issues of typical investigative situations in the investigation of involvement of minors in illegal activities. *Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*. 2020. Special Issue № 1. P. 302–307.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Приловський В.В. До питання сутності методики розслідування втягнення неповнолітніх в протиправну діяльність. *Актуальні проблеми розслідування кримінальних правопорушень у сфері громадської безпеки та громадського порядку*: матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 30 трав. 2017 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. С. 207–209.

8. Приловський В.В. Окремі аспекти проведення одночасного допиту під час розслідування втягнення неповнолітніх в протиправну діяльність. *Актуальні питання теорії та практики криміналістичної науки*: матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 16 трав. 2018 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. С. 194–196.

9. Приловський В.В. Деякі аспекти визначення типових слідчих ситуацій при розслідуванні втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. *Актуальні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування*: матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 24 трав. 2019 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. С. 236–238.

10. Приловський В.В. Взаємодія членів СОГ на місці вчинення кримінального правопорушення при розслідуванні втягнення неповнолітніх в протиправну діяльність. *Актуальні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування*: матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 29 трав. 2020 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. С. 123–128.

11. Приловський В.В. Актуальні проблемні питання протидії втягненню неповнолітніх у протиправну діяльність. *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінально-процесуального та криміналістичного забезпечення безпеки України та світу*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 27 лист. 2020 р.). Дніпро : Видавець Біла К. О., 2020. 224 с. С. 118–120.

ЗМІСТ

Перелік умовних позначень.....	21
ВСТУП	22
Розділ 1. КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У ПРОТИПРАВНУ ДІЯЛЬНІСТЬ.....	33
1.1. Теоретичні засади формування криміналістичної характеристики втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність.....	33
1.2. Способи та засоби втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність.....	46
1.3. Обстановка та слідова картина втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність.....	64
1.4. Характеристика особи неповнолітнього потерпілого та злочинця.....	75
Висновки до розділу 1.....	91
Розділ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У ПРОТИПРАВНУ ДІЯЛЬНІСТЬ.....	96
2.1. Алгоритми дій уповноважених осіб відповідно до типових слідчих ситуацій розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність.....	96
2.2. Профілактична діяльність працівників правоохоронних органів щодо виявлення та усунення причин і умов втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність	111
Висновки до розділу 2	127

Розділ 3. ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У ПРОТИПРАВНУ ДІЯЛЬНІСТЬ.....	130
3.1. Особливості проведення одночасного допиту раніше допитаних осіб при розслідуванні втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність.....	130
3.2. Тактика пред'явлення для впізнання та слідчого експерименту.....	148
Висновки до розділу 3.....	167
 ВИСНОВКИ	171
 СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	176
 ДОДАТКИ	198

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ГУНП	– Головне Управління Національної поліції
ЄРДР	– Єдиний реєстр досудових розслідувань
КК	– Кримінальний кодекс
КПК	– Кримінальний процесуальний кодекс
МВС	– Міністерство внутрішніх справ
НДЕКЦ	– Науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
ОГ і ЗО	– Організована група і злочинна організація
ОМП	– Огляд місця події
СБУ	– Служба безпеки України
СОГ	– Слідчо-оперативна група
СІЗО	– Слідчий ізолятор
СРД	– Слідчі (розшукові) дії
НСРД	– Негласні слідчі (розшукові) дії
м.	– Місто
п.	– Пункт
ст.	– Стаття
с.	– Сторінка
т. ін.	– Таке інше
ч.	– Частина

ВСТУП

Обґрунтування теми дослідження. Євроінтегаційні процеси, що відбуваються в Україні, зумовлюють необхідність реформування не тільки певних структур та організацій, а й законодавства в цілому. В той же час, важливим елементом функціонування суспільства є його моральні цінності та забезпечення їх належної реалізації громадянами. В свою чергу, одним з найбільш небезпечних кримінальних правопорушень проти моральності є втягнення неповнолітніх в протиправну діяльність. Серед таких з них як втягнення осіб у зайняття жебрацтвом, азартними іграми, пияцтво по кількості проявів досить різко виділяється безпосереднє вчинення протиправної діяльності. Слід акцентувати увагу і на тому, що серед найбільш поширених протиправних діянь, в які втягуються неповнолітні, слід назвати крадіжки, грабежі, незаконний обіг наркотичних засобів, хуліганство. З огляду на те, що досліджувана категорія кримінальних правопорушень вчиняється до досягнення особами повноліття це зумовлює негативні зміни у свідомості останніх, вказане стає так званою «початковою школою» злочинців, що в подальшому призводить до їх рецидивів.

Згідно зі статистичними даними Генеральної прокуратури України, у 2013 р. до Єдиного реєстру досудових розслідувань було внесено 680 фактів втягнення неповнолітніх безпосередньо у протиправну діяльність, у той час як обвинувальний акт було складено у 637 випадках; 2014 р. – 554, обвинувальний акт – у 449 провадженнях; 2015 р. – 501, обвинувальний акт – у 461 провадженнях; 2016 р. – 322, обвинувальний акт – у 285 випадках; 2017 р. – 275, обвинувальний акт – у 249 випадках; 2018 р. – 223, обвинувальний акт – у 205 випадках; 2019 р. – 135, обвинувальний акт – у 120 випадках; за 9 місяців 2020 р. – 116, з яких обвинувальний акт було складено лише в 103 кримінальних провадженнях. Аналіз опитування респондентів дозволяє зробити висновок, що висока латентність досліджуваних кримінальних правопорушень зумовлена різними факторами,

у тому числі, і небажанням працівників правоохоронних органів вносити відомості щодо їх вчинення (94 % опитаних). Вказаний фактор обумовлюється проведенням додаткових слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, в той час як під час судового розгляду даний факт не слугує притягненню до належної кримінальної відповідальності злочинців. Зазначені статистичні відомості демонструють, що втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність є досить поширеним видом кримінальних правопорушень, які характеризуються високою латентністю, а їх вчинення з року в рік залишається на високому рівні.

Крім того, наведені дані підтверджують недосконалість основ методики розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. Нагальну необхідність створення зазначеної методики визнали 96 % респондентів. Так, серед причин низької якості розслідування протиправних діянь досліджуваної категорії були зазначені такі: недостатня координація взаємодії уповноважених осіб з оперативними підрозділами та громадськими організаціями (74 %), неналежний рівень наукових розробок щодо форм і методів діяльності уповноважених осіб (дознавача, слідчого, прокурора) у досліджуваних кримінальних провадженнях (68 %), невчасне проведення окремих слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій (72 %), відсутність планування й систематичності в організації початкового етапу розслідування (57 %). Вказане свідчить про низьку ефективність існуючих способів, засобів та методів протидії втягненню неповнолітніх у протиправну діяльність. Тому важливого значення набуває удосконалення засобів і методів правоохоронної діяльності, одним із напрямів якої є підвищення ефективності проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій.

Теоретичне підґрунтя дисертації становлять фундаментальні роботи вчених стосовно різних аспектів кваліфікації та розслідування кримінальних правопорушень, зокрема Ю. П. Аленіна, Л. І. Аркуші, В. П. Бахіна, В. Д. Берназа, Р. С. Белкіна, О. М. Васильєва, В. В. Варави, І. О. Возгріна, А. Ф. Волобуєва, І. Ф. Герасимова, В. Г. Гончаренка, О. М. Джужі,

В. Г. Дрозд, Л. Я. Драпкіна, В. А. Журавля, Г. Г. Зуйкова, А. В. Іщенко, О. В. Кириченка, О. Н. Колесніченка, В. П. Колмакова, В. О. Коновалової, В. Н. Кудрявцева, В. С. Кузьмічова, В. В. Лисенка, В. Г. Лукашевича, С. Д. Лук'янчикова, Г. А. Матусовського, С. І. Мінченка, О. В. Одерія, В. Л. Ортинського, І. В. Пирога, О. В. Пчеліної, М. В. Салтевського, М. Я. Сегая, Д. Б. Сергєєвої, С. М. Стахівського, Р. Л. Степанюка, М. П. Стрельбицького, В. Г. Танасевича, О. Ю. Татарова, В. М. Тертишника, В. В. Тіщенко, Л. Д. Удалової, І. Ф. Хараберюша, П. В. Цимбала, К. О. Чаплинського, С. С. Чернявського, Ю. М. Черноус, В. Ю. Шепітька, М. Г. Щербаковського, М. П. Яблокова та ін.

Серед наукових розробок з проблематики кримінально-процесуального і криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень проти моральності слід виокремити роботи таких вчених як Р. А. Арсланбекова, М. С. Дмитрієв, Р. А. Запорожець, М. М. Єфімов, Д. Є. Кирюха, С. Г. Кулик, В. О. Малярова, Р. М. Мрочко, К. Ю. Назаренко, С. А. Циркун, Т. А. Шевчук, К. В. Шибанова та ін. Останніми спробами на дисертаційному рівні вирішити проблемні питання протидії злочинній діяльності неповнолітніх були такі праці: В. С. Соловйов «Предупреждение вовлечения несовершеннолетних в занятие проституцией» (м. Воронеж, 2013 р.); А. С. Антімонов «Особенности расследования преступлений, совершенных несовершеннолетними женского пола» (м. Москва, 2017 р.), А. І. Довгань «Методика розслідування втягнення неповнолітнього у заняття жебрацтвом» (м. Львів, 2019 р.); В. В. Загамула «Методика розслідування втягнення неповнолітніх у заняття проституцією» (м. Київ, 2019 р.); В. О. Лазарєв «Криміналістична характеристика та особливості розслідування втягнення неповнолітнього в заняття проституцією і сутенерства» (м. Дніпро, 2019 р.); А. Р. Ікаєв «Розслідування втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність» (м. Київ, 2020 р.).

Зазначені праці розкрили деякі аспекти розслідування окремих видів кримінальних правопорушень відповідно до визначених завдань відповідних

досліджень. Однак ряд питань щодо специфіки розслідування втягнення неповнолітніх в протиправну діяльність залишилось не висвітленими. Зокрема, не були розкриті питання щодо засобів втягнення неповнолітніх як елементу криміналістичної характеристики діяння; щодо особливостей профілактичної діяльності працівників правоохоронних органів стосовно виявлення й усунення причин та умов учинення кримінального правопорушення; щодо криміналістичного забезпечення проведення окремих слідчих (розшукових) дій подальшого етапу розслідування та ін. Вказане визначає потребу дослідження зазначених питань відповідно до чинного кримінально-процесуального законодавства України та судово-слідчої практики. Вказані обставини у своїй сукупності визначають актуальність окресленої проблематики, її наукову, теоретичну та практичну значимість та зумовили вибір теми дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до Тематики наукових досліджень та науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020-2024 роки, затвердженої наказом МВС України від 11.06.2020 № 454; положень Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» (Указ Президента України № 5/2015); Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України № 392/2020); Стратегії боротьби з організованою злочинністю (розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.09.2020 № 1023-р/); Порядку взаємодії Генеральної прокуратури України та МВС України щодо обміну інформацією з ЄРДР та інформаційних систем органів внутрішніх справ (спільний наказ ГПУ та МВС України № 115/1046); Переліку пріоритетних напрямів наукових досліджень в Україні з проблем наук кримінально-правового циклу (рішення Національної академії правових наук України № 3/2019); Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 роки, що затверджені на загальних зборах Національної академії правових наук України 03.03.2016 р.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є вирішення конкретного наукового завдання з розроблення основ методики

розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. Різновекторність мети, її багатоплановість та комплексність визначили потребу вирішення окремих *завдань*:

- сформулювати структуру криміналістичної характеристики втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність;

- виділити типові способи та засоби втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність;

- охарактеризувати сутність обстановки втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність та розкрити їх слідову картину;

- надати характеристику особі неповнолітнього потерпілого та особі злочинця;

- сформулювати типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність;

- визначити особливості профілактичної діяльності працівників правоохоронних органів стосовно виявлення й усунення причин та умов учинення кримінального правопорушення;

- з'ясувати особливості криміналістичного забезпечення проведення одночасного допиту раніше допитаних осіб при розслідуванні досліджуваної категорії протиправних діянь;

- конкретизувати організацію і тактику пред'явлення для впізнання та слідчого експерименту при розслідуванні втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність.

Об'єктом дослідження є кримінальні процесуальні відносини, що виникають у діяльності правоохоронних органів України при розслідуванні втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність.

Предмет дослідження – розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність.

Методи дослідження. Під час дослідження використано різні методи наукового пізнання з огляду на специфіку визначеної мети, а також через призму об'єкта та предмета дисертації. В основі їх застосування

знаходиться діалектичний метод, завдяки якому окремі елементи досліджуються у взаємодії та взаємозалежності.

Формально-логічні методи застосовано під час вивчення нормативно-правових актів, кримінальних справ і проваджень, наукових положень та концепцій, що становлять собою предмет дослідження (підрозділи 1.1, розділи 2, 3). *Системно-структурний метод* використано під час формування системи криміналістичної характеристики втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність, визначення інформативного наповнення окремих її елементів у взаємозв'язку й взаємозалежності (розділ 1). *Функціональний метод* застосовано під час формування типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування досліджуваної категорії кримінальних правопорушень (підрозділ 2.1), а також конкретизації форм профілактичної діяльності окремих підрозділів поліції (підрозділ 2.2). Застосування *порівняльно-правового методу* відбувалось під час аналізу норм кримінального та кримінально-процесуального законодавства України та інших країн, вивчення напрацювань науковців з приводу окремих категорій криміналістики, кримінального права та процесу (розділи 1–3). *Документальний метод* використано при формулюванні прогалин в організаційно-тактичному забезпеченні проведення окремих слідчих (розшукових) дій (розділ 3). Використання *історико-правового методу* зумовлено необхідністю вивчення генези розвитку законодавства щодо певних положень розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність (підрозділ 1.1). *Соціологічні та статистичні методи* застосовано під час проведення опитування працівників органів прокуратури, оперативних й слідчих підрозділів, експертних установ МВС України, а також узагальнення результатів їх анкетування (підрозділи 1.2–1.4, розділи 2 і 3).

Емпіричну основу дослідження становлять результати узагальнення оперативної, слідчої та судової практики за 2010–2020 рр. Опрацьовано матеріали 134 кримінальних справ та 315 кримінальних проваджень за

фактами втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність (Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Київська, Львівська, Луганська, Миколаївська, Одеська, Сумська, Черкаська, Харківська та Херсонська області та м. Київ); дані офіційної статистичної звітності Генеральної прокуратури та МВС України за 2012–2020 рр.; зведені результати опитування 98 працівників прокуратури, 205 слідчих, 311 працівників оперативних підрозділів та 67 працівників експертних установ МВС України. При підготовці дисертації використано власний досвід роботи в оперативних підрозділах МВС України.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що за характером і сутністю розглянутих питань дисертація є першим в Україні монографічним дослідженням проблемних питань, що стосуються теоретичних засад розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. На основі дослідження сформульовано низку нових наукових положень, надано конкретні висновки і пропозиції, що визначаються науковою новизною та мають вагомое теоретичне й практичне значення.

Основні наукові положення, які виносяться на захист:

1. Класифіковано типові способи втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність, зокрема: 1) використання або погроза використання фізичного насильства (побиття, завдання тілесних ушкоджень); 2) психічний примус (погроза завдати матеріальних збитків, зганьбити в очах однолітків та товаришів, залякування); 3) зловживання особою матеріальною або іншою залежністю від неї неповнолітнього; компрометація чи шантажування (погроза видати компрометуючу інформацію інтимного чи особистісного характеру); 4) обіцянка винагороди за вчинене протиправне діяння; 5) розпалювання низьких почуттів (помсти, заздрості).

2. Систематизовано типові засоби втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність, серед яких визначено такі: спекулювання на почуттях хибного товариства або шляхетності; використання мотивуючих засобів щодо швидкого збагачення (жадібність, скупість, матеріальна

забезпеченість); використання емоційної залежності шляхом демонстрації уявної поваги, заступництва; застосування психічного стану особи; використання алкогольної чи наркотичної залежності; створення особистого прикладу дорослого.

3. Виділено віктимологічні групи неповнолітніх, яких може бути втягнуто у протиправну діяльність: а) особи із неблагополучних або неповних сімей (діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування); б) особи, які проживають в родині з низьким рівнем достатку; в) безпритульні; г) особи, які навчаються далеко від місця проживання батьків; д) особи з чітко вираженими нервово-патологічними рисами та патохарактерологічними реакціями; е) особи з низьким рівнем інтелектуального розвитку, що зумовлює труднощі в спілкуванні з однолітками; д) особи, які проживають в зоні проведення Операції об'єднаних сил.

4. Сформульовано поняття криміналістичної характеристики як сукупності взаємопов'язаних відомостей про криміналістично вагомні ознаки протиправного діяння, що допомагають його швидкому розслідуванню шляхом побудови та перевірки відповідних версій в результаті проведення запланованих процесуальних дій та розшукових заходів.

5. Надано інформативне наповнення криміналістичної характеристики втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність, в якій послідовно надано характеристику таким елементам: 1) спосіб учинення кримінального правопорушення; 2) засоби втягнення у протиправну діяльність; 3) обстановка кримінального правопорушення; 4) слідова картина; 5) особа неповнолітнього потерпілого; 6) особа злочинця.

6. Наведено систему відомостей, котрі створюють обстановку вчинення кримінального правопорушення, а саме характеристика місця вчинення втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність, час його вчинення та умови, за яких реалізуються злочинні дії.

7. Визначено систему відомостей щодо слідів з матеріальних (сліди

знарядь учинення кримінального правопорушення, сліди рук, сліди біологічного походження) та особистісних (показання свідків та очевидців події) джерел походження, які у загальній формі характеризують слідову картину втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність.

8. З'ясовано сукупність криміналістично вагомих ознак та властивостей особи злочинця: стать, вік, освіта, місце проживання відносно місця вчинення кримінального правопорушення, наявність судимості, стан алкогольного чи наркотичного сп'яніння.

9. Сформовано систему типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність, зокрема:

а) особа, яка втягнула неповнолітнього у протиправну діяльність, відома та затримана, є достатня кількість матеріальних та особистісних доказів, що свідчать про конкретні умови кримінального правопорушення, для повідомлення їй підозри – 15 %; б) особа, яка втягнула неповнолітнього у протиправну діяльність, відома, але матеріальних та особистісних доказів недостатньо для повідомлення їй про підозру – 52 %; в) особа, яка втягнула неповнолітнього в протиправну діяльність, відома, є достатня кількість матеріальних та особистісних доказів, але злочинець переховується від правоохоронних органів – 23 %; г) виявлено факт втягнення неповнолітнього у протиправну діяльність, але особу злочинця не встановлено – 10 %.

10. Запропоновано перелік заходів профілактичної діяльності уповноважених осіб для усунення умов й причин втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність, серед яких виокремлено такі: а) інформування населення через засоби масової інформації про юридичну відповідальність за втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність; б) реалізація правового виховання населення (наприклад, щодо особливостей булінгу); в) виявлення неповнолітніх з передкримінальною антисуспільною поведінкою та подальша їх постановка на профілактичний облік у підрозділах ювенальної превенції Національної поліції; г) здійснення загальної віктимологічної профілактики серед неповнолітніх (вирішення проблем дитячої

безпритульності, створення належних умов для соціально-психологічної адаптації неповнолітніх, реалізації їх права на сімейне виховання та здоровий розвиток); д) профілактична діагностика розвитку негативних рис неповнолітнього та виявлення джерел антисуспільного впливу на нього; е) залучення неповнолітніх до заняття спортом, забезпечення працевлаштування.

11. Дістали подальшого розвитку теоретичні положення щодо поняття методики розслідування кримінальних правопорушень, криміналістичної характеристики, її структури та значення при розслідуванні досліджуваної категорії протиправних діянь.

12. Визначено організаційно-тактичні особливості криміналістичного забезпечення проведення одночасного допиту двох і більше раніше допитаних осіб при розслідуванні втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність, який складається із заходів підготовчого характеру, оптимальних тактичних прийомів проведення та фіксації його ходу та результатів.

13. Надано окремі пропозиції щодо криміналістичного забезпечення проведення слідчих (розшукових) дій подальшого етапу розслідування за участі неповнолітніх, що спрямовані на підвищення кількості та якості отримуваної в ході їх проведення належних і допустимих доказів.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що викладені й аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки і рекомендації впроваджені та використовуються у:

– *науковій діяльності* – для подальшого удосконалення методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень на базі сформульованих і викладених теоретичних положень, висновків та рекомендацій (акти впровадження Одеського державного університету внутрішніх справ від 26.11.2020 р., Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ від 27.11.2020 р.);

– *освітньому процесі* – під час викладання навчальних дисциплін «Криміналістика», «Організація розслідування злочинів», «Криміналістичні

засоби та методи розслідування кримінальних правопорушень», «Кримінальний процес», «Оперативно-розшукова діяльність», а також при підготовці підручників, посібників, текстів лекцій і навчально-методичних матеріалів, проведенні семінарів і практичних занять з кримінального процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності (акти впровадження Університету митної справи та фінансів від 20.11.2020 р., Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ від 26.11.2020 р.);

– *правозастосовній діяльності* – для вдосконалення діяльності органів прокуратури та оперативних, слідчих й експертних підрозділів Національної поліції України (акти впровадження Дніпропетровського НДЕКЦ МВС від 23.11.2020 р., Управління стратегічних розслідувань у Дніпропетровській області ДСР Національної поліції України від 25.11.2020 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення та висновки дисертації загалом, а також окремі її аспекти оприлюднено на науково-практичних конференціях та семінарах, зокрема: «Актуальні проблеми розслідування кримінальних правопорушень у сфері громадської безпеки та громадського порядку» (м. Дніпро, 2017 р.), «Актуальні питання теорії та практики криміналістичної науки» (м. Дніпро, 2018 р.), «Актуальні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування» (м. Дніпро, 2019 р.), «Актуальні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування» (м. Дніпро, 2020 р.), «Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінально-процесуального та криміналістичного забезпечення безпеки України та світу» (м. Дніпро, 2020 р.).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з основної частини (вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків), списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 231 сторінку, із яких 154 сторінок основного тексту. Список використаних джерел налічує 225 найменувань і займає 22 сторінки, додатки викладено на 34-х сторінках.

Розділ 1

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У ПРОТИПРАВНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

1.1. Теоретичні засади формування криміналістичної характеристики втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність

Будь-яка структура потребує певної послідовності у визначенні її елементів та окреслення послідовності їх дослідження. І методика розслідування кримінальних правопорушень не є виключенням. Адже розуміння сутності та наповнення зазначеної наукової категорії визначає подальше дослідження окремих її складових. Тобто визначення сутності методики розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність має важливе значення для структуризації зазначеного процесу. В той же час, вагомим елементом визначеної наукової категорії є криміналістична характеристика. Вказану складову ввели в структуру методики розслідування відносно недавно, але вона вже посіла відповідне місце в її структурі. Тому її дослідження в розрізі загальної наукової категорії має значення для побудови дієвої методики розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність [152, с. 190].

Зазначимо, що О. М. Васильєв визначає методику розслідування як заключний розділ криміналістики, в якому відбувається накопичення матеріалів узагальнення передової слідчої практики поряд із загальним завданням удосконалення розслідування та підвищення його ефективності. Науковець вказує, що завдяки цьому можливе підвищення її наукового рівня та практичної корисності як блоку, що синтезує використання засобів криміналістичної техніки та слідчої тактики, і як галузі, яка має власний, значно ширший зміст, аніж той, який вона мала до цього [26, с. 3]. А вже

І. Ф. Пантелєєв акцентує увагу на тому, що вона являє собою галузь (підсистема) криміналістики містить засновані на законі криміналістичні рекомендації з розкриття конкретних видів (груп) злочинів, що здійснюється у формі кримінально-процесуальної діяльності [94, с. 19]. Як бачимо, вказані науковці наголошували на тому, що методика є складовою криміналістики та ґрунтується на інших її розділах (криміналістичній тактиці, криміналістичній техніці).

В свою чергу, В. В. Тищенко під міжвидовою (комплексною) методикою розуміє не просто сукупність окремих видових методик, а їх загальна інтегрована модель, що виконує системоутворюючу і методологічну функцію. Таким чином, розробки теоретичних основ криміналістичної методики ведуться в різних напрямках, що народжують нові підходи, уточнюючи, доповнюючи і оновлюючи відомі і, здавалося б, усталені наукові поняття та положення. Разом з тим, відсутні чіткі позиції по одній з найголовніших проблем теорії та методології – за системою принципів формування криміналістичних методик розслідування. Крім того, не завжди відрізняються принципи науково-теоретичної розробки приватних методик розслідування, з одного боку, і принципи застосування і побудови методики розслідування злочинів у практичній діяльності – з іншого. У цьому зв'язку треба підкреслити, що формування криміналістичної методики розслідування обумовлюється визначенням тих теоретичних і методологічних передумов, на основі яких можна виявити загальні закономірності та взаємозв'язки, властиві основним об'єктам криміналістичного наукового дослідження: діяльності з розслідування злочинів, з одного боку, та діяльності з їх вчиненню – з іншого. Вважаємо, зазначена мета може бути досягнута за допомогою дієвого, системного та функціонального підходів, що утворюють у своїй системі загальний комплексний підхід, і будучи засобом пояснення, конструювання та прогнозування науково-методичних розробок [198, с. 7-9].

Зі свого боку, М. П. Яблоков та О. Ю. Головіна вказують на те, що завданням методики розслідування окремих видів злочинів озброєння

слідчих необхідним для їх професійної діяльності науково-методичним комплексом знань та навичок з розкриття, розслідування та попередження окремих видів злочинів у різних слідчих ситуаціях, що виникають у процесі здійснення такої діяльності [222, с. 141]. А вже інша група науковців (В. П. Бахін, І. В. Гора, П. В. Цимбал) формулює її визначення як засіб практичної реалізації положень (рекомендацій) криміналістичної техніки і криміналістичної тактики, бо поза реальними умовами розслідування конкретних злочинів немає їхнього застосування і використання [10, с. 235]. Тобто важливим завданням криміналістичної методики є надання рекомендацій працівникам правоохоронних органів з приводу розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень.

Дану тезу підтримує в своїх дослідженнях й В. А. Журавель, зазначаючи, що дана складова покликана систематизувати відповідні засоби криміналістичного забезпечення в кримінальних провадженнях різних категорій. Криміналістична методика, на думку науковця, виникла в результаті інтеграції та диференціації наукових знань та об'єднує в собі передові досягнення криміналістичної техніки й тактики, відповідно, щодо оптимальної організації розслідування злочинів і судового розгляду певних категорій справ [55, с. 9]. Доречним в цьому розрізі вважаємо визначення В. Ю. Шепітька, який формулює криміналістичну методику як розділ науки криміналістики, який містить систему комплексних криміналістичних рекомендацій щодо виявлення, розслідування та профілактики окремих видів злочинів [100, с. 369].

Слід наголосити, що ми підтримуємо позицію Р. Л. Степанюка, який вказує на те, що однотипність будови видових, підвидових та комплексних методик, повинна включати криміналістичну характеристику відповідно виду, підвиду злочинів або їх комплексу [193, с. 157]. Зі свого боку, Г. А. Матусовський наголошує на тому, що методика розслідування злочинів може розглядатися в двох аспектах. По-перше, це сам процес розслідування злочинів як специфічна діяльність уповноважених законом органів,

здійснювана на основі застосування засобів криміналістичної техніки, прийомів криміналістичної тактики, а також криміналістичних методів розслідування окремих видів злочинів. По-друге, це «розділ науки криміналістики, що містить систему комплексних криміналістичних рекомендацій по виявленню, розслідуванню і профілактиці окремих видів злочинів [137, с. 120].

Підтримуючи позиції зазначених авторів, вкажемо на те, що побудова методики розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність є завданням, яке в перспективі повинно покращити діяльність працівників правоохоронних органів в кримінальних провадженнях досліджуваної категорії [151, с. 208]. Крім того, вважаємо за необхідне наголосити, що розслідування втягнення неповнолітнього у протиправну діяльність є внутрішньовидовою методикою.

Крім того, ми поділяємо думку В. Г. Танасевича, який визначив її як систему запропонованих із метою розкриття та попередження злочинів методів, прийомів із послідовного дослідження в процесі розслідування обставин вчинення злочину та викриття осіб, які його скоїли, систему, що спирається на розроблені криміналістикою загальнотеоретичні положення, науково-технічні засоби та криміналістичну тактику [195, с. 92]. В свою чергу, О. Г. Філіпова визначив методика розслідування окремих видів злочинів як систему наукових положень і розроблених на їх основі рекомендацій з розслідування та попередження окремих видів і груп злочинів [93, с. 6].

Слід зазначити, що окремі автори зазначають на тому, що при вивченні діяльності з розслідування істотно увагу приділяється виявленню та аналізу закономірностей, пов'язаних з виникненням типових слідчих ситуацій в процесі розслідування на всіх його стадіях і властивих відносинам між характером прийнятих слідчим рішень про шляхи, методи та засоби розслідування і криміналістичними особливостями окремих видів злочинів, а також своєрідністю виникають при цьому слідчих ситуацій. Поряд з ними

вивчаються закономірності, пов'язані зі стабільністю що у розпорядження слідчого інформаційних джерел і способів їх отримання, дослідження та використання в процесі розслідування. У той же час залежність виникнення і поповнення інформації про злочинному подію і складаються в ході розслідування тактико-стратегічних положень від певних умов, в яких вона здійснюється, також свідчить про закономірно ситуаційному характер розслідування. При розслідуванні, як уже зазначалося, на всіх його етапах зазвичай виникають часто повторювані слідчі ситуації. Їх виявлення, криміналістичне вивчення і систематизація в даній частині криміналістики дозволили їх типізувати і виробити типові комплекси тактико-методичних прийомів ведення слідства в рамках цих ситуацій з урахуванням конкретних особливостей [92, с. 259]. Як бачимо, з приводу завдань методики розслідування існує велика кількість взаємопов'язаних думок. З приводу наповнення її структури не менше.

Зокрема, В. В. Тищенко акцентує увагу на тому, що єдиної усталеної структури методики розслідування злочинів бути не може, оскільки з інформаційної точки зору методика є певною сукупністю знань, а з позиції використання – певним алгоритмом дій; крім того, на структуру методики впливає її функціональна спрямованість [197, с. 270]. В свою чергу, Ю. П. Аленін вказує, що структуру методики слід розуміти як поєднання таких елементів: криміналістична характеристика (для загальної методики) і окремих видів злочинів (для частинних методик); обставини, що підлягають встановленню і доказу; особливості порушення кримінальної справи; типові слідчі ситуації, особливості побудови версій і планування розслідування в даних умовах; організація первісного і наступного етапу розслідування в умовах постійної протидії злочинців; організація і використання тактичних операцій при розслідуванні злочинів; тактика проведення слідчих дій і оперативно-розшукових заходів; використання спеціальних знань; особливості взаємодії оперативних і слідчих апаратів правоохоронних органів з представниками суспільних і державних структур (види і форми) у

процесі виявлення і розслідування злочинів [4, с. 244-250].

Ми підтримуємо позицію вчених, які вважають, що розроблення методик розслідування спирається на цілісну систему загальних положень (принципів), до яких можна віднести: обумовленість вказаних розробок потребами слідчої практики; реалізація принципу законності наукових рекомендацій, які повинні відповідати принципам кримінального процесу, етичності і гуманності; комплексне використання правових та інших джерел інформації; використання нових досягнень науково_технічного прогресу і передового слідчого досвіду, інших сфер практичної діяльності; оптимальний набір слідчих дій, тобто в будь_якій окремій методиці доцільно використовувати повну сукупність слідчих дій, яка забезпечує вирішення слідчої ситуації, досягнення мети розслідування [217, с. 336].

Однією зі складових методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень виокремлюють їх криміналістичну характеристику. Загалом, криміналістична характеристика як кримінально-правова й кримінологічна містить у собі інформацію про злочин у цілому, а також елементи, що його складають (об'єкт і об'єктивну сторону, суб'єкт і суб'єктивну сторону). На відміну від інших характеристик вона являє собою, по-перше, систему тільки криміналістично значимих відомостей про ознаки злочину, а не будь-яких однакових для всіх видів злочинів. У межах певного виду вони можуть сприяти його розкриттю. По-друге, відомості про ознаки елементів злочину описують на якісно-кількісному рівні. Таким чином підвищується практичне значення даної категорії криміналістики [30, с. 32]. Тобто зазначена наукова категорія одержала широке поширення в практиці і науковій літературі. На часі не досить вивченою залишається проблема сучасної криміналістичної характеристики досліджуваного виду протиправних діянь. Так, більшість респондентів (94 %) [Додаток Б] вважають одним із найбільш перспективних напрямів підвищення ефективності розслідування побудову сукупності окремих кореляційних зв'язків.

В свою чергу, А. В. Старушкевич зазначає, що однією з причин неефективної боротьби з окремими видами злочинів є недостатнє дослідження саме криміналістичного аспекту пошуково-пізнавальної діяльності. Невипадково слідчі одностайно зазначають, що наявні у їх розпорядженні методичні рекомендації мають суттєві недоліки, не вміщують у достатньому об'ємі інформації, що необхідна для їх практичної діяльності. Все це висуває вказану багатопланову проблему в коло актуальних напрямків, як теоретичних, так і прикладних криміналістичних досліджень. До вказаних досліджень і слід віднести роботи, пов'язані з розробкою теоретичних засад криміналістичної характеристики; формуванням криміналістичних характеристик окремих видів злочинів і їх використання для оптимізації попереднього слідства, підвищення його ефективності [190, с. 3-4]. Тобто вчений вказує на неефективність розслідування окремих кримінальних правопорушень в зв'язку з відсутністю нормально побудованих криміналістичних характеристик.

Інша група науковців (П. Д. Біленчук, В. К. Лисиченко, Н. І. Клименко) виділяють такі функції криміналістичної характеристики: а) прикладна (полягає в тому, що інформація про типові ознаки та їх зв'язки впливає на хід розкриття та розслідування злочинів); б) пізнавальна (полягає в тому, що криміналістична характеристика виду (групи) або конкретного злочину виділяє їх ознаки з навколишнього середовища і таким чином допомагає суб'єкту пізнавати об'єкт – злочин); в) заміщення (полягає в тому, що правильно побудована криміналістична характеристика виду (групи) або конкретного злочину є інформаційною моделлю, а тому заміщає оригінал – вид (групу) або конкретний злочин – і тим самим допомагає їх краще пізнавати); г) інформаційна (полягає в тому, що криміналістична характеристика виду (групи) або конкретного злочину не тільки відображає вихідну інформацію про об'єкт пізнання, а й допомагає отримати нову інформацію про нього); д) прогностична (виявляється в тому, що на основі криміналістичної характеристики виду (групи) або конкретного злочину

можна робити науково обґрунтовані прогнози); е) організаційно-методична (полягає в тому, що криміналістична характеристика видів (груп) або конкретного злочину допомагає правильно вибрати методи розслідування і організувати роботу по кримінальній справі) [13, с. 366].

Також вважаємо доречною думку В. В. Радаєва, який стосовно практичного значення криміналістичної характеристики вказує, що основними його напрямками повинні бути: 1) виявлення злочинів, висунення версій про злочинний характер тієї чи іншої події; 2) висунення версії про особу злочинця; 3) висунення версії про вчинення злочину групою осіб; 4) використання відомостей про типові місця приховання та реалізації викраденого для розшуку предметів посягання; 5) застосування даних про механізм слідоутворення для правильного визначення кола можливих джерел інформації про злочин, більш цілеспрямованої роботи з їх виявлення, для виявлення матеріальних слідів злочину в ході огляду [156, с. 17–19].

Стосовно її визначення, то, наприклад, В. П. Бахін та Б. Є Лук'янчиков, дослідивши велику кількість наукових джерел дійшли висновку, що криміналістичну характеристику розуміють наступним чином: інформаційну модель типових ознак певного виду (групи) злочинів; вірогідну модель події; систему даних (відомостей) про злочин, які допомагають розкриттю та розслідуванню; систему узагальнених фактичних даних, знання яких необхідне для організації розкриття та розслідування злочинів; систему особливостей виду злочинів, які мають значення для розслідування; систему опису криміналістично значущих ознак злочинів з метою забезпечення їх розкриття, розслідування та запобігання; склад події даного виду злочину, який вказує на його стійкі ознаки, що проявляються зовні як визначена за змістом, чітко вибудована система матеріальних та інтелектуальних слідів тощо [11, с. 39].

В свою чергу, Є. В. Пряхін наголошує, що криміналістична характеристика злочинів – це заснована на практиці правоохоронних органів і криміналістичних досліджень модель системи зведених відомостей про

криміналістично значущі ознак і виду, групи або конкретного злочину, яка має на меті оптимізувати процес розкриття та розслідування злочину [97, с. 255].

А вже В. О. Малярова вказує на те, що ні кримінально-правова, ні кримінологічна, ні інші характеристики злочинів не здатні охопити низку ознак, що мають важливе значення для формування й реалізації криміналістичних методик. До таких ознак належать, зокрема, пов'язані з діями, спрямованими на підготовку до вчинення злочину та приховування його слідів, з механізмом слідоутворення тощо. Вони не входять до числа кримінально-правових чи кримінологічних, оскільки не мають правового значення й необхідних змістовних ознак. Відомості, наведені в цих характеристиках, не є однопорядковими й конкуруючими, хоча досить близькі за суттю. Вони призначаються для вирішення різних завдань, є складовими елементами різних систем, тому можуть вивчатися паралельно та в комплексі [135, с. 114].

Ми підтримуємо позицію В. В. Лисенко щодо того, що досліджувана наукова категорія має практичне призначення не лише у випадку встановлення типових зв'язків між її елементами. Вона може бути також ефективно застосована у діяльності слідчих органів за наявності нетипових особливостей окремих елементів чи зв'язків. Виходячи з наведеного, можна зазначити, що до змісту криміналістичної характеристики необхідно включати інформацію про злочини, яка має одиничні прояви. Такі нетипові прояви злочинної діяльності можуть мати поширення у майбутньому [125, с. 234].

Підводячи підсумок, зазначимо, що на нашу думку, криміналістична характеристика – це сукупність взаємопов'язаних відомостей про криміналістично вагомні ознаки протиправного діяння, що допомагають його швидкому розслідуванню шляхом побудови та перевірки відповідних версій в результаті проведення запланованих процесуальних дій та розшукових заходів. Слід наголосити, що ми підтримуємо позиції вчених стосовно

важливості зазначеної складової в окремих методиках розслідування кримінальних правопорушень.

Стосовно її наповнення також існує ряд думок. Зокрема, М. О. Духно та Ю. Г. Корухов в її структурі виділяють наступні елементи: а) характеристику вихідної інформації; б) відомості щодо системи механізму вчинення злочину (підготовка до нього, вчинення злочину, приховування слідів); в) окремі обставини вчинення злочину, що мають особливе значення для справи; г) матеріальні наслідки злочину (матеріальні сліди, документи); д) відомості стосовно особи злочинця; е) відомості щодо обставин, які сприяли вчиненню злочину [45, с. 14].

В свою чергу, А. Ф. Волобуєв акцентує увагу на тому, що криміналістична характеристика розкрадань майна повинна об'єднувати елементи, що обумовлюються кореляційною залежністю та визначаються найбільш оптимальною інформативною наповненістю. Автор серед вказаних складових виокремив наступні: особливості предмета посягання (матеріальні цінності, грошові кошти, цінні папери); обстановка вчинення злочину (загальноекономічні і правові умови підприємницької діяльності, організаційно-правові форми підприємств, стан контролю з боку відповідних державних органів, місце знаходження суб'єктів підприємництва та існування між ними певних відносин тощо); способи підготовки, вчинення і приховування розкрадання (прийоми створення сприятливих умов для заволодіння майном, прийоми безпосереднього заволодіння майном та його використання, заходи щодо маскування розкрадання, вчинення супутніх розкраданню злочинів); сліди розкрадання (документів та речових доказів, свідчень осіб, що вказують на протиправне заволодіння майном); особливості суб'єкта розкрадання та супутніх злочинів (підприємця-фізичної особи, посадових осіб і службовців юридичної особи - суб'єкта підприємництва); особливості потерпілого від розкрадання (підприємця, окремих громадян) [30, с. 35].

А вже О. О. Ексархопуло серед елементів криміналістичної

характеристики виокремлював наступні складові:

- спосіб вчинення злочину;
- спосіб приховування злочину;
- механізм злочину;
- обстановку вчинення злочину;
- знаряддя злочину;
- характерні для даного способу сліди;
- особа злочинця; особа потерпілого;
- мотиви поведінки злочинця та жертви [220, с. 271].

Зазначимо, що велика категорія науковців наводить 4-6 елементів досліджуваної наукової категорії, зокрема серед них визначаються предмет злочинного посягання, спосіб вчинення, особу злочинця, «слідову картину» й обстановку вчинення злочину. Так, М. В. Салтевський говорить про те, що елементи можна звести до чотирьох основних: предмет безпосереднього замаху; спосіб учинення злочину в його широкому розумінні; типова обстановка – «слідова картина» в її широкій інтерпретації; особа злочинця» [165, с. 456]. Підтримуючи зазначені позиції зазначимо, що інформативне наповнення криміналістичної характеристики багато в чому залежить і від самого складу кримінального правопорушення. Тому вважаємо за необхідне розглянути позиції науковців з приводу суміжних складів протиправних діянь.

Зокрема, Д. Є. Кирюха робить висновок, що структуру криміналістичної характеристики злочинів, пов'язаних зі створенням та утриманням місць розпусти формують такі елементи як типові способи вчинення злочинів, обстановка вчинення злочинів, типова слідова картина, типова особа злочинця, типові мотиви та мета вчинення злочинів [73, с. 57]. А вже М. В. Куратченко, формулюючи структуру криміналістичної характеристики сутенерства, визначив наступний перелік складових: спосіб учинення злочину; обстановка злочину; слідова картина; особа злочинця; особа потерпілого [113, с. 7]. Як бачимо, вказані автори визначили майже

тотожний перелік елементів.

Провівши ґрунтовне дослідження розслідування кримінальних правопорушень проти моральності М. М. Єфімов відніс втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність до певної групи (ч. 4 с. 301, ч. 3-4 ст. 302, ч. 3-4 ст. 303, ст. 304 КК України), вирізвивши в ній наступні елементи: спосіб учинення кримінального правопорушення, обстановка вчинення кримінального правопорушення, слідова картина, особа потерпілого, особа злочинця. Автор наголосив на тому, що особа потерпілого в досліджуваних характеристиках буде в будь-якому випадку, адже вони вчинюються стосовно осіб, які не досягли повноліття. Тому необхідно проводити СРД, НСРД з урахуванням особливостей спілкування з визначеною категорією потерпілих [48, с. 58]. Ми підтримуємо вказану тезу, адже для розслідування втягнення неповнолітнього у протиправну діяльність вказане має вирішальне значення.

Важливою в розрізі нашого дослідження вважаємо позицію В. О. Лазарева, який наголошував на тому, що криміналістична характеристика втягнення неповнолітнього в заняття проституцією та сутенерства складається з таких елементів як спосіб вчинення злочину; засоби втягнення неповнолітнього в заняття проституцією; особа злочинця (сутенера); обстановка злочину; слідова картина; особа неповнолітнього потерпілого [119, с. 20-21]. Тобто автор додав до вище визначених елементів засоби втягнення неповнолітнього в заняття проституцією. Ми вважаємо це також доречним для досліджуваної категорії діянь, адже втягнення неповнолітніх в заняття протиправною діяльністю характеризується специфічними та характерними засобами втягнення. Адже їх включення до структури криміналістичної характеристики є беззаперечно необхідним.

В свою чергу, Д. Ф. Флоря, розробивши ще на початку століття криміналістичну характеристику втягнення неповнолітніх у вчинення злочинів, виявив найбільш значущі її складові: способи вчинення і приховування; особистісні властивості суб'єктів протиправної діяльності

(втягувачів і залучених); обставини, що сприяють цьому, і ін. [206, с. 4]. Як бачимо, крім вищезазначених елементів було додано обставини, що сприяють учинення досліджуваної категорії діянь. На нашу думку, це складова обстановки вчинення кримінального правопорушення і виділяти її окремо немає потреби.

А вже О. М. Сажаєв типовими елементами криміналістичної характеристики залучення неповнолітнього у вчинення антигромадських дій вважав такі: а) спосіб підготовки, вчинення та приховування злочину; б) особистість злочинця; в) особистість утягненого неповнолітнього; г) особистість свідків і фактори, що впливають на формування їх показань і поведінку на слідстві; д) обстановка вчинення злочину [162, с. 5]. Автор додав до вказаної структури особистість свідків і фактори, що впливають на формування їх показань. На наш погляд, дані елементи не мають сталих кореляційних зв'язків з іншими складовими криміналістичної характеристики, тому виокремлювати їх ми не будемо.

З останніх робіт вказаної тематики необхідно згадати про дослідження А. Р. Ікаєва, який розглянув елементи криміналістичної характеристики злочину, з-поміж яких виокремив наступні: спосіб втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність; обстановка та слідова картина; особа злочинця та особа неповнолітнього потерпілого, втягненого у злочинну діяльність [64, с. 7]. Тобто автор виокремив усі загальноприйняті елементи криміналістичної характеристики, додавши до них особу потерпілого, що ми також підтримуємо.

На основі вищевикладеного та в результаті вивчення матеріалів кримінальних проваджень вважаємо за необхідне зазначити, що нами було сформовано структуру криміналістичної характеристики втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність наступним чином:

- спосіб учинення кримінального правопорушення;
- засоби втягнення у протиправну діяльність;
- обстановка вчинення кримінального правопорушення;

- слідова картина;;
- особа неповнолітнього потерпілого;
- особа злочинця.

Також необхідно наголосити, що вказані складові повинні бути максимально оптимізовані та направлені на вирішення практичних завдань кримінального провадження.

Констатуючи вищенаведене, зазначимо, що побудова методики розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність є завданням, яке в перспективі повинно покращити діяльність працівників правоохоронних органів в кримінальних провадженнях досліджуваної категорії. Визначено, що криміналістична характеристика втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність – це сукупність взаємопов'язаних відомостей про криміналістично вагомні ознаки протиправного діяння, що допомагають його швидкому розслідуванню шляхом побудови та перевірки відповідних версій в результаті проведення запланованих процесуальних дій та розшукових заходів.

1.2. Способи та засоби втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність

Слід одразу акцентувати увагу на тому, що способи та засоби втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність ми вважаємо центральними у структурі криміналістичної характеристики досліджуваної категорії кримінальних правопорушень. Це пояснюється рядом факторів, зокрема ти, що конкретні способи втягнення зумовлюють відповідну слідову картину. Крім того, певні способи притаманні визначеним групам втягувачів, а також направлені на відповідні віктимологічні групи неповнолітніх потерпілих. Тому ми вважаємо за необхідне дослідити в повній мірі визначені елементи криміналістичної характеристики.

Стосовно визначення способу вчинення кримінального

правопорушення, то, наприклад, Г. Г. Зуйков формулює визначену категорію як систему взаємообумовлених рухливо детермінованих дій, спрямованих на підготовку, вчинення і приховування злочину, що пов'язані з використанням відповідних знарядь і засобів, а також часу, місця та інших сприятливих обставин об'єктивної обстановки здійснення злочину [58, с. 9]. В свою чергу, С. М. Зав'ялова на основі власного дослідження вирішив акцентувати увагу на тому, що означена категорія представляє собою тріаду способів готування, вчинення та приховування злочину. На думку автора, ними виступає різновид діяльності людини, якій притаманні соціально-психологічні якості, орієнтувальні, сенсомоторні особливості суб'єкта [57, с. 5]. Як бачимо, науковці формулюють свої визначення виходячи з елементного наповнення досліджуваної категорії.

Також вважаємо слушною думку науковців, які відзначають, що способу вчинення кримінального правопорушення притаманні індивідуальна визначеність, відносна стійкість та відображення в навколишньому середовищі у вигляді слідів. Це дозволяє ідентифікувати злочинця за ознаками способу вчинення злочину [35, с. 28]. Так, Д. Є Кирюха вказує на те, що способи вчинення злочинів носять різноманітний характер і злочинці у кожному конкретному випадку обирають той чи інший спосіб залежно від конкретних обставин, але можливість типізації способів вчинення злочинів робить їх самостійною обов'язковою складовою криміналістичної характеристики окремого виду злочинів, основою для її формування та виявлення взаємозв'язку між структурними елементами. Крім того, типовий спосіб вчинення злочину та інформація про нього слугують побудові та висуненню версій, плануванню розслідування, розробці тактики провадження окремих слідчих (розшукових) дій, визначенню напрямів криміналістичної профілактики злочинів [72, с. 354].

А вже В. Н. Кудрявцев з огляду на власні кримінально-правову та кримінологічну позиції розглядає визначений термін як спосіб здійснення злочину як сукупність прийомів, які злочинець використовує, реалізуючи

свої наміри. Автор акцентує увагу на тому, що в деяких випадках даний елемент визначає кримінально-правову норму і зумовлює караність діяння, зважаючи при цьому на небезпеку способу вчинення злочину для об'єкта зазіхання, частоту його реалізації на практиці та юридичну можливість криміналізації [109, с. 110].

Зі свого боку, В. В. Тіщенко розширив визначення досліджуваної наукової категорії ввівши до її змісту комплекс діянь злочинця з підготовки, вчинення і приховування злочину, обумовлених метою злочинного діяння, властивостями особи злочинця й обстановкою (об'єктивними і суб'єктивними факторами), результати яких відбиваються на матеріальних та інтелектуальних слідах, що характеризують психічні й фізичні риси особи злочинця [196, с.18]. Тобто мотив в даному визначенні також має неабияке значення.

Інші автори вказують на те, що безпосереднє криміналістичне значення типового способу вчинення злочину визначається тим, що вчинення злочину певним способом залишає характерну для нього сукупність різних слідів. Тому за наявності певних слідів чи інших даних, що вказують на можливий спосіб конкретного злочину, версія про спосіб дозволяє виявити інші сліди, які, зазвичай, залишаються при такому способі вчинення злочину. У свою чергу, способи вчинення злочинів повторюються тому, що повторюються детермінуючі їх об'єктивні та суб'єктивні чинники, тобто злочинець, діючи в аналогічних умовах, використовує подібні знаряддя, тощо [76, с. 11].

Ми вважаємо доречною думку В. А. Журавля стосовно того, що функціональний аспект поведінки злочинця обраний для характеристики способу вчинення злочину як системи дій, прийомів, операцій, що спрямовані на досягнення певного злочинного результату. Науковець акцентує увагу на тому, що знання типових способів вчинення необережних вбивств дозволяє ефективно застосовувати одну з найбільш ефективних та практичних схем розслідування їх, яка представляється авторами у послідовності: від слідів злочину – до способу вчинення злочину; від способу

вчинення злочину – до особи злочинця [56, с. 28].

Також доречною вважаємо думку В. П. Колмакова, який вивчаючи проблематику розслідування кримінальних правопорушень проти життя, до способу їх вчинення відніс дії та бездіяльність, які спрямовані на досягнення злочинного результату, так і матеріальні предмети (знаряддя, засоби), за допомогою яких вчинено злочин; вибрані злочинцем місце і час його вчинення; навички, що застосовуються для проникнення на місце злочину; створення умов, сприятливих для злочинця. З огляду на зазначене автор від'єднав спосіб підготовки, спосіб вчинення і спосіб приховування злочину. Зокрема, приховування злочину В. П. Колмаков розглядав як дії, спрямовані на маскування факту злочину й ліквідацію слідів даного злочину [77, с. 194].

Цікавою також є класифікація, що сформована М. С. Уткіним, який визначив наступні види способів: повноструктурні, або найбільш кваліфіковані: включають підготовку, вчинення й приховування злочинів; менш кваліфіковані, або відсічені, першого типу: включають учинення та приховування злочинів; менш кваліфіковані, або відсічені, другого типу: включають підготовку та вчинення злочинів; некваліфіковані, або спрощені, які складаються тільки з дій щодо вчинення злочинів [204, с. 6].

Слід акцентувати увагу на тому, що для процесу планування розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність, найбільше значення мають повноструктурні способи. Тому ми підтримуємо позицію М. В. Салтевського, який наголошував на обов'язковому встановленні структурних способів у розслідуваному злочині дозволяє слідчому найбільш повно виявляти його сліди, прогнозувати взаємозв'язок між ними, що нерідко веде до розкриття злочину [165, с. 425].

Приєднується до наукових вищеперерахованих поглядів учених, ми вважаємо, що спосіб учинення кримінального правопорушення налічує ряд складових, зокрема, підготовку, безпосереднє учинення та приховування. Крім того, слід вказати, що при вчиненні досліджуваного діяння у більшості випадків має місце повноструктурний склад способу, адже здебільшого

(97 %) [Додаток А] мають місце елементи підготовки й приховування кримінального правопорушення.

З приводу окремих складових способу вчинення зазначимо наступне. Зокрема, В. С. Соловійов вказує на те, що втягнення неповнолітніх відрізняється специфікою механізму індивідуального злочинної поведінки. Для досягнення мети злочинцем використовується чотирьохкомпонентна модель впливу на неповнолітнього: залучення в кримінальний контакт; використання фонових чинників; вплив на потенційно віктимогенні «мішені»; стимулювання активності неповнолітнього в сфері «секс-бізнесу». Сумарним результатом дії перерахованих компонентів є схилення до заняття проституцією [173, с. 6].

В свою чергу, О. М. Сажаєв зазначає, що для пізнання сутності розглянутого діяння як об'єкта криміналістичного дослідження важливе значення має формулювання поняття безпосереднього об'єкта дослідження: систематичного втягнення неповнолітнього у вчинення антигромадських дій. Автор наголошує, що вказані дії це, як мінімум, трикратне вчинення дорослим особою умисних, внутрішньо пов'язаних дій, які полягають в психічному або фізичному насильницькому або ненасильницький впливі на особу, яка не досягла вісімнадцятиріччя, з метою схилити, залучити до участі в скоєнні антигромадських дій, або стимулювати у нього бажання здійснювати їх. Причому кожне разове вплив дорослого не передбачає обов'язкової участі в них неповнолітнього. Виходячи з цього поняття, О. М. Сажаєв робить висновок: дії дорослої особи повинні бути систематичними; систематичність передбачає вчинення як мінімум трьох внутрішньо пов'язаних дій, при цьому термін їх виконання не повинен грати ролі, якщо вони пов'язані єдиним умислом; ознака систематичності у визначенні логічно і граматично пов'язана з поняттям «втягнення», а не «вживання», бо поняття «систематичне вживання спиртних напоїв, одурманюючих речовин» є скоріше медичним, ніж правовим; основний видовий об'єкт аналізованого – інтереси розвитку неповнолітнього;

неповнолітнім є будь-яка особа у віці до 18 років [162, с. 193].

А вже М. В. Куратченко серед способів підготовки до вчинення окремих правопорушень проти моральності визначив наступні: підшукування або утворення місця для надання інтимних послуг – 48 %; пошук осіб, які будуть надавати інтимні послуги – 95 %; створення певної бази осіб, які займаються проституцією – 44 %; схиляння осіб до надання інтимних послуг (грошова винагорода, шантаж, компрометація, використання службової залежності) – 62 %; розміщення інформації про послуги у засобах масової інформації та Інтернеті – 57 %; виготовлення буклетів й візиток – 39 %; добір співучасників злочинної діяльності (утримувачі місць розпусти, водії, охоронці) – 97 %; координація діяльністю з надання інтимних послуг та звідництва – 89 %; створення електронної бази постійних клієнтів, які отримують інтимні послуги [113, с. 14].

Зі свого боку Д. Ф. Флоря зазначає, що у процесі втягнення підлітка до скоєння злочину дорослі вдаються до наступних підготовчих дій: підбір підлітків, яких з найбільшою ймовірністю можна залучити до вчинення злочину (робиться ставка на неповнолітніх, раніше вчиняли протиправні діяння); проведення бесід, прищеплювання інтересу до «злочинної романтики»; вчинення дій, що послаблюють контроль підлітка над своїми діями (спільне вживання алкоголю, наркотиків); ознайомлення та навчання неповнолітніх різних способів здійснення конкретних злочинів, пошук об'єкта злочинного посягання, розподіл ролей між неповнолітніми, навчання підлітків способам приховування слідів злочину, викраденого майна; придбання, приготування знарядь і засобів вчинення злочину, отримання їх у дорослих втягувачів [206, с. 164]. Тобто визначеними підготовчими діями злочинець формує у неповнолітнього злочинний інтерес і нахили, що дозволяють втягнути його до скоєння конкретного кримінального правопорушення.

В свою чергу, А. Р. Ікаєв серед підготовчих дій до втягнення в злочинну діяльність неповнолітнього виокремлює такі: 1) підбір

неповнолітніх, яких можна залучити до вчинення злочину, передусім тих, які раніше вчиняли протиправні діяння (65,4 % кримінальних проваджень); 2) формування зацікавленості неповнолітнього в злочинній діяльності (фінансова винагорода, підвищення його авторитету) (62,5 %); 3) послаблення контролю неповнолітнього за власними діями (розпивання спиртних напоїв, уживання наркотичних засобів, психотропних речовин) (60,3 %); 4) ознайомлення неповнолітніх із способами вчинення злочинів, пошук об'єкта злочинного посягання, знарядь і засобів учинення злочинів, розподіл ролей між співучасниками, планування приховання слідів злочину та реалізації викраденого майна (52,2 %) [64, с. 7].

Аналіз судово-слідчої практики [Додаток А] дозволив дійти висновку, що втягувачі застосовували такі заходи щодо підготовки до вчинення кримінального правопорушення:

- планування протиправного діяння – 97 %;
- вибір об'єкту посягання – 76 %;
- підбір неповнолітніх осіб, яких необхідно втягнути у протиправну діяльність - 91 %;
- вибір засобів втягнення – 46 %;
- добір співучасників кримінального правопорушення – 32 %;
- розподіл ролей між співучасниками – 56 %;
- створення у неповнолітнього мотивації до заняття протиправною діяльністю – 65 %.

Так, гр. Ю., достеменно знаючи, що гр. Н. та гр. О. є неповнолітніми, порушуючи моральні засади суспільства у ставленні до виховання підростаючого покоління, які передбачають охорону неповнолітніх від негативного впливу, що може викликати бажання займатися діяльністю, яка негативно сприймається суспільством, шляхом розповідей про безкарність, легкість, доступність власного збагачення, втягнувши у злочинну діяльність неповнолітніх, вчинив 10 березня 2017 року та повторно 11 березня 2017 року крадіжки чужого майна та повторно вчинив 14 березня 2017 року в

групі з неповнолітніми особами незакінчених замах на таємне викрадення чужого майна з території приватно-орендного підприємства «Сокіл», розташованого в с. Дрогомишль Яворівського району Львівської області, тим самим умисно втягнув гр. Н. та гр. О. у злочинну діяльність [183]. Як бачимо, серед заходів підготовки має місце як підбір неповнолітніх осіб, яких необхідно втягнути у протиправну діяльність, так й інші.

Стосовно безпосереднього втягнення слід зазначити, що, наприклад, О. М. Сажаяєв вважає, що під способом втягнення неповнолітнього у вчинення антигромадських дій необхідно розуміти єдину систему взаємопов'язаних між собою дій злочинців по підготовці, скоєння прихованню залучення неповнолітнього у вчинення антигромадських дій, пов'язаних з використанням знарядь і засобів, умов місця і часу і здійснюваних за єдиним задумом. Автор наголошує, що всі елементи способу вчинення злочину знаходяться в просторовій, тимчасовій і причинного зв'язку між собою і з навколишнім середовищем. Їх складний характер детермінований властивостями особистості злочинця, обстановкою вчинення злочину і предметом злочинного посягання. Спосіб втягнення неповнолітнього у вчинення антигромадських дій як ознака об'єктивної сторони підлягає обов'язковому доведенню у справах даної категорії [162, с. 194]. Загалом, втягненням неповнолітніх у злочинну діяльність (за наявності інших фактичних обставин) охоплюються випадки вчинення особою дій, спрямованих на формування у свідомості неповнолітнього своєї антисоціальної злочинної установки без виникнення наміру вчинити кримінальне правопорушення певного виду.

Способи втягнення неповнолітніх до скоєння злочину різні як за своєю суттю, так і за ступенем суспільної небезпечності. Виходячи з останнього критерію, окремі науковці їх розділяють на дві основні групи: способи, пов'язані і не пов'язані із застосуванням насильства чи погрозою його застосування. Найбільш поширеними ненасильницькими способами втягнення неповнолітніх в злочинну діяльність є пропозиція і подальше

переконання вчинити злочин (за нашими даними, близько 60 %). Одночасно з пропозицією скоїти злочин неповнолітньому даються різного роду обіцянки, які дорослі зобов'язуються виконати за умови вчинення підлітком злочину або долучають підлітків до вживання наркотиків або дають їм в борг гроші, а в подальшому вимагають виконання певних умов в рахунок погашення зобов'язання підлітка. Друга група способів втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність, шляхом застосування фізичного насильства або загрози його застосування становить 15 % і відрізняється підвищеною суспільною небезпекою (побої, нанесення легкої шкоди здоров'ю, катування). Застосовуючи насильство, що залучає пригнічує волю неповнолітнього і змушує його діяти всупереч особистим прагненням і бажанням [206, с. 163]. Випадки більш тяжкого застосування насильства будуть мати власну кваліфікацію.

Підтримуємо думку В. О. Гацелюка з приводу того, що принципова відмінність між поняттями «втягнення» та «використання» полягає в наступному. «Втягнення» – це схиляння дитини до злочину або іншої негативної девіації, тобто здійснення дитиною активної протиправної або аморальної дії (крадіжки, шахрайства, вживання спиртних напоїв, жебракування та ін.). «Використання», у свою чергу, означає сприйняття злочинцем дитини не як людини, а як корисної для нього речі, що своїм видом спонукує інших осіб до безоплатної передачі певних матеріальних цінностей (грошей, продуктів та ін.) [37, с. 55].

В Постанові Пленуму Верховного суду України зазначається, що за змістом закону під втягненням неповнолітнього у злочинну чи іншу антигромадську діяльність треба розуміти певні дії дорослої особи, вчинені з будь-яких мотивів і пов'язані з безпосереднім впливом на неповнолітнього з метою викликати у нього рішучість взяти участь в одному чи декількох злочинах або займатись іншою антигромадською діяльністю. Втягнення завжди передбачає наявність причинного зв'язку між діями дорослої особи і виникненням у неповнолітнього бажання вчинити протиправні дії.

Зазначений наслідок може досягатися за допомогою всіх видів фізичного насильства (заподіяння тілесних ушкоджень, мордування, катування тощо) і психічного впливу (погроза застосувати насильство, завдати матеріальних збитків, зганьбити в очах однолітків та товаришів, позбавити повсякденного спілкування, переконання, залякування, обман, шантаж, підкуп, розпалювання почуття помсти, заздрості або інших низьких почуттів; давання порад про місце й способи вчинення злочину або приховання його слідів; обіцянка приховати сліди злочину, забезпечити грошима, подарунками, розвагами тощо) [155].

В свою чергу, на основі власного дослідження судово-слідчої практики О. В. Сокол визначила, що спосіб досліджуваного кримінального правопорушення складається з двох елементів: а) діяння – втягнення та б) способів втягнення – обіцянок, обману, погроз і т.д. Під втягненням неповнолітнього у вчинення злочину авторка розуміє активні умисні дії осудної особи, яка досягла 18-річного віку, які полягають в наданні на неповнолітнього фізичного або психічного впливу і спрямовані на збудження (зміцнення) у нього бажання (рішучості, прагнення) брати участь у вчиненні конкретного злочину. Відповідно, не всякі дії дорослого, що сприяють втягненню неповнолітнього до протиправної поведінки, можуть розглядатися як втягнення його до скоєння злочину. Крім того, О. В. Сокол наголошує, що все різноманіття способів втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність можна класифікувати за різними підставами: на пов'язані і не пов'язані із застосуванням насильства чи загрози його застосування; засновані на характері чиниться впливу на свідомі і несвідомі сфери психіки неповнолітнього (психічне зараження, навіювання, переконання, примус); на виконання функцій залучення за схемами «один втягувач – один або кілька неповнолітніх» або «група втягувачів – один або кілька неповнолітніх» [170, с. 175].

А вже О. М. Сажасв серед способів втягнення неповнолітнього у вчинення антигромадських дій виділяє такі: а) способи, прямо зазначені в

диспозиції статті; б) способи, що встановлюються в ході розслідування злочину. Способи, прямо зазначені в диспозиції статті: застосування насильства або загроза його застосування. Вони є також кваліфікуючими ознаками і мають загальний характер для всіх зазначених у цій статті антигромадських дій. Зазначені способи мають кримінально-правове значення для залучення неповнолітніх до скоєння антигромадських дій в цілому. Однак вони можуть конкретизуватися в різних видах залучення. Способи, що встановлюються в ході розслідування злочину, базуються на особливостях дитячої психології, особистості неповнолітнього, таких, як довірливість, сугестивність, нездатність критично оцінювати поведінку інших осіб. Цими способами є загрози, вмовляння, обіцянки будь-яких вигод, введення в оману та ін. У той же час у кожного антигромадської дії є властиві тільки йому способи втягнення неповнолітніх [162, с. 194].

Інші науковці акцентують увагу на тому, що втягнення полягає у впливі на свідомість конкретного неповнолітнього завдяки переконуванню в доцільності, вигідності певної поведінки. Воно здійснюється шляхом умовлянь, залякування, підкупу, обману, розпалювання почуття помсти, заздрощів або інших низьких спонукань, розповідей про легкість і доступність певних дій, навчання способам та прийомам їх виконання тощо [79, с. 58].

Доречно наголошує О. В. Полікашина на тому, що саме недоведеність способу втягнення неповнолітнього у злочинну діяльність є підставою для виправдувальних вироків в досліджуваній категорії справ. По потяг неповнолітнього у злочинну діяльність може здійснюється різними способами і передбачає всі види дій, пов'язаних з застосуванням фізичного насильства і психічного впливу. Однак в 75 % вивчених авторкою кримінальних справ встановлено такий спосіб, як передбачених вчинити будь-який злочин [146, с. 15].

Тому судам необхідно враховувати, що серед різноманітних способів втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність

найбільш небезпечним є примушування до вчинення конкретного суспільно небезпечного діяння. У випадках, коли таке примушування супроводжувалося мордуванням, катуванням, заподіянням середньої тяжкості чи тяжких тілесних ушкоджень, погрозою вбивством, умисним знищенням або пошкодженням майна тощо, відповідальність повинна наставати за сукупністю вчинених злочинів [155].

Крім того, необхідно акцентувати, що найбільш поширеним способом втягнення є такий ненасильницький спосіб, як «пропозиція» зробити антигромадську дію. Однак на практиці часто виникають труднощі при характеристиці і доведенні цього способу залучення. Позиція про безумовне визнання в якості способу залучення будь-якої пропозиції дорослого, адресованого неповнолітньому, зробити антигромадську дію не є вірною. Правильніше говорити про те, що пропозиція здійснити антигромадську дію може виступати в якості способу втягнення, якщо саме воно порушило (зміцнило) бажання (рішучість, прагнення) неповнолітнього здійснити одну їх форм антигромадських дій. Необхідно ретельно з'ясовувати характер взаємовідносин між дорослим і підлітком, чи усвідомлював дорослий, що своїми діями залучає неповнолітнього в антигромадську поведінку. Ці дані можуть мати суттєве значення для встановлення ролі дорослого у втягненні неповнолітнього у вчинення антигромадської дії. Якщо дорослий не знав про неповноліття особи, залученого їм у вчинення антигромадських дій, він не може підлягати кримінальній відповідальності [171, с. 122].

На основі аналізу судово-слідчої практики [Додаток А] нами було визначено основні способи втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність, зокрема:

- використання або погроза використання фізичного насильства (побиття, завдання тілесних ушкоджень);
- психічний примус (погроза завдати матеріальних збитків, зганьбити в очах однолітків та товаришів, залякування);
- зловживання особою матеріальною або іншою залежністю від неї

неповнолітнього;

– компрометація чи шантажування (погроза видати компрометуючу інформацію інтимного чи особистісного характеру);

– обіцянка винагороди за вчинене протиправне діяння;

– розпалювання низьких почуттів (помсти, заздрості).

Так, гр. Ш. достовірно знаючи, що гр. Ж. є неповнолітнім, діючи умисно, шляхом пропозицій та умовлянь здійснити крадіжку чужого майна, втягнув його у протиправну діяльність, після чого правопорушники 26.03.2017 року близько 22.00 години, за попередньою змовою, переслідуючи корисливі мотиви, з метою наживи, з приміщення сільського клубу по вул. Б. Хмельницького в с. Глядки Волочиського району, шляхом вільного доступу, умисно, таємно викрали музичну аудіо-колонку марки SK, моделі J215A, яка належить Наркевицькій селищній об'єднаній територіальній громаді, яку в подальшому занесли на домогосподарство гр. Ш. по в с. Глядки Волочиського району, де заховали її у погребі, завдавши територіальній громаді матеріального збитку на загальну суму 5950 грн. [188]. Як бачимо, в даному випадку серед способів втягнення неповнолітнього у протиправну діяльність злочинцем було комплексно застосовано обіцянку винагороди за вчинене протиправне діяння та умовляння.

З приводу дій щодо приховування наслідків кримінального правопорушення, то Р. С. Белкін, говорячи про детермінацію способу приховування злочину, відмічає наступні моменти: визначають на спосіб вчинення злочину впливають ті ж фактори. Зокрема, об'єктивна обстановка його вчинення; фактори, що характеризують місце і час вчинення дій, що складаються переважно з соціальних, побутових, виробничих та інших позицій; якість та властивості матеріальних об'єктів на місці приховування злочину; метеорологічні умови і час приховування [114, с. 774].

А вже А. Р. Ікаєв зазначає, що дії, спрямовані на приховування втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність (траплялися у 89,3 %

кримінальних проваджень), згруповано так: 1) приховування факту вчинення злочину. Це знищення чи маскуванню матеріальних джерел інформації про злочин, переховування від органів досудового розслідування, відмова від дачі показань чи надання завідомо неправдивих показань, забезпечення алібі, наведення підозри на сторонню особу; 2) приховування матеріальних об'єктів: предметів злочинного посягання (викрадені речі, гроші), речових доказів (засобів і знарядь учинення злочину); 3) спотворення ідеальних слідів (погрози неповнолітньому потерпілому й свідкам, шантаж, залякування неповнолітнього потерпілого та його близьких) [64, с. 7-8].

В свою чергу, В. О. Коновалова акцентує увагу на тому, що психічна напруженість при застосуванні різних способів приховування і наявність об'єктивних чинників, що створюють певні, непередбачені перешкоди, порушують навіть ретельно продуману логіку приховування і створюють для злочинця можливість допущення безлічі промахів, з одного боку, і одержання важливої інформації для слідчого – з іншого [82, с. 21].

На основі аналізу судово-слідчої практики [Додаток А] нами було визначено основні способи приховування досліджуваної категорії кримінальних правопорушень: знищення слідів протиправного діяння – 72 %, використання компрометуючих матеріалів – 32 %, висунення неправдивого алібі – 43 %, давання неправдивих показань – 52 %, відмова від дачі свідчень – 34 %, вплив на сумлінних учасників кримінального процесу, насамперед свідків і потерпілих – 38 %.

Так, 25.06.2015 року, у денний час, у гр. П. виник умисел на вчинення крадіжки. В ході планування злочину гр. П. визначив об'єкт вчинення злочину: приміщення «Свято-Введенського храму», який розташований по проспекту Соборному в місті Запоріжжі. Проаналізувавши зібрану інформацію, гр. П. встановив, що матеріальні цінності, а саме грошові кошти, пожертви громадян, знаходяться у скринях для пожертвувань, тому злочин необхідно вчиняти безпосередньо в приміщенні церкви. В цей же день, 25.06.2015 року, приблизно о 22 годині, гр. П., маючи умисел на таємне

викрадення чужого майна, користуючись своїм впливом на малолітнього гр. Н., який є його пасинком, шляхом використання останнього, який відповідно до закону не підлягає кримінальній відповідальності, прибув до «Свято-Введенського храму», де повідомив гр. Н., що необхідно вчинити крадіжку скрині для пожертвувань з жертвами. Далі, гр. П. розбив віконне скло в «Свято-Введенському храмі» та примусив малолітнього гр. Н. проникнути до приміщення, де потрібно таємно викрасти скриню для жертв та передати її через розбите скло. В свою чергу, гр. Н., в силу своєї необізнаності, не розуміючи протиправний характер своїх дій, проник через розбите гр. П. віконне скло до приміщення «Свято-Введенського храму», де викрав з полиці скриньку для пожертвувань, яка належить «Релігійній громаді на честь введення в храм Пресвятої Богородиці Запорізької єпархії» УПЦ, яку передав через розбите віконне скло гр. П.. Після цього, малолітній через віконне скло покинув приміщення «Свято-Введенського храму» та разом із гр. П. зник з місця скоєння злочину [181]. В даному випадку злочинцем серед способів приховування одразу були застосовані знищення слідів протиправного діяння та зникнення з місця події, а в подальшому – вплив на сумлінних учасників кримінального процесу, зокрема, на малолітнього пасинка.

Підводячи підсумок, зазначимо, що спосіб втягнення неповнолітніх в протиправну діяльність складається з ряду взаємопов'язаних елементів, які в своїй сукупності слугують для більш ефективного проведення окремих процесуальних дій.

Черговою складовою, яку ми будемо досліджувати, та яку варто виокремити в криміналістичній характеристиці досліджуваного правопорушення є засоби втягнення неповнолітніх в протиправну діяльність. Ми підтримуємо думку науковців щодо того, що засоби вчинення кримінальних правопорушень – це різноманітні речовини, предмети, гази тощо, хімічні (отрути), фізичні (радіація, електричний струм), біологічні (інфекційні хвороби) та інші властивості яких використовуються злочинцем

у процесі вчинення злочину для створення сприятливих умов його вчинення та які полегшують процес його вчинення. Ці засоби не піддаються повному контролю волі суб'єкта (вони лише включаються суб'єктом у злочинну діяльність, а сам процес впливу на об'єкти матеріального світу здійснюється незалежно від контролю над ними волі суб'єкта) [201, с. 37].

Окремі науковці зазначають, що головне завдання з формування в підлітка свідомого бажання займатися протиправною діяльністю полягає в деформуванні його правосвідомості, формуванні позитивного ставлення до припустимості порушень кримінально-правової чи іншої правової заборони. Загальновідомо, що зміст психології особистості (бажання, уподобання, прагнення, мотиви поведінки, установки, моральні норми) не є безпосередньо залежним від умов її мешкання, а формується під впливом психології мікрогрупи, яка є найближчим середовищем. Автори наголошують на тому, що особа у підлітковому віці характеризується схильністю до сугестивних впливів, внаслідок чого є надзвичайно вразливою, не захищеною від негативного впливу навколишнього середовища. До вікових особливостей розвитку особистості, що сприяють розвитку зазначених якостей, варто віднести: протиріччя підліткового віку, викликане перебуванням підлітка між дитинством та дорослістю (вже не дитина – водночас ще не дорослий), прагнення набути статусу самостійної людини, часто не обираючи засобів; емоційну нестійкість, часті коливання настрою, схильність до поспішного прийняття рішень; пошук шляхів самоствердження; інтенсивне рефлексування щодо себе, інших, суспільства, критичне ставлення, передусім до оточуючих, що породжує певне відчуження від важливих малих соціальних груп (родини, однокласників, друзів тощо); змінення (руйнування) стосунків підлітка з близькими людьми; внесення змін (іноді кардинальних) до шкали цінностей тощо [142, с. 181-182].

А вже О. В. Сокол доречно наголошує на тому, що необхідно розмежовувати спосіб, засіб і умови втягнення, облік яких має важливе

криміналістичне значення для визначення місць знаходження слідів злочинної діяльності втягувача. Авторка акцентує увагу на тому, що втягнення неповнолітніх до скоєння злочинів екстремістської спрямованості і терористичного характеру, як правило, здійснюється добре організованою і законспірованою мережею вербувальників, учасники якої виконують різні функції: підбирають відповідних кандидатів, перевіряють їх, здійснюють контроль за поведінкою, проводять «ідеологічну обробку», застосовують насильство і психотропні речовини, навчають прийомам використання вибухових речовин і т.д. [170, с. 176]. Тобто бачимо можливе застосування специфічних засобів вчинення кримінального правопорушення.

В свою чергу, В. І. Гуров акцентує, що засоби вчинення злочину поділяються на знаряддя та інші засоби вчинення злочину. Знаряддя – це предмети, використовуючи які особа вчиняє фізичний (як правило, руйнівний) вплив на матеріальні об'єкти (вогнепальна і холодна зброя, інструменти, транспортні засоби, пристрої, технічне устаткування тощо). До інших засобів вчинення злочину (засоби у вузькому значенні слова) можуть бути віднесені, зокрема, підроблені документи, форменний одяг [40, с. 42].

В розрізі цього, вважаємо доречною думку В. О. Лазарева, який на основі матеріалів кримінальних проваджень проаналізував засоби втягнення неповнолітніх в заняття проституцією та здійснив їх класифікацію по критерію способів втягнення наступним чином: 1) використання емоційної залежності – родинні зв'язки, кохання; 2) використання психічного стану особи або алкогольної чи наркотичної залежності – алкоголь, наркотичні речовини, психічне захворювання; 3) застосування мотивуючих засобів (матеріальна забезпеченість) – грошові кошти, дорогоцінні речі, прикраси; 4) створення інших умов для вирішення особистих проблем. Серед інших засобів, які можуть використовуватись незалежно від способу втягнення неповнолітніх в заняття проституцією, автор виокремив наступні: соціальні мережі (засоби Інтернет); «реклама» у шкільних закладах або довузівських закладах освіти; розповсюдження візиток у нічних клубах; розповсюдження

оголошень у ЗМІ та інших місцях [119, с. 53-54].

На основі аналізу опитування респондентів нами [Додаток Б] було систематизовано типові засоби втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність, серед яких визначено наступні:

- спекулювання на почуттях хибного товариства або шляхетності;
- використання мотивуючих засобів щодо швидкого збагачення (жадібність, скупість, матеріальна забезпеченість);
- використання емоційної залежності шляхом демонстрації уявної поваги, заступництва;
- застосовування психічного стану особи;
- використання алкогольної чи наркотичної залежності;
- створення особистого прикладу дорослого.

Так, 03.05.2015 року близько о 22.00 гр. Р. разом зі своїм знайомим, неповнолітнім гр. Х., зайшли до приміщення кафе «Райдуга», розташованого на території парку імені Б. Хмельницького в Дзержинському районі міста Кривого Рогу, де підішли за стіл до гр. П., який сидів зі своїми знайомими. В цей час гр. Р., знаходячись за столом, в руках потерпілого побачив мобільний телефон марки «Samsung» в пластиковому корпусі білого кольору, яким він вирішив в подальшому заволодіти. Реалізуюючи злочинний намір, гр. Р., достовірно знаючи про неповнолітній вік гр. Х. запропонував останньому спільно незаконно заволодіти мобільним телефоном. З метою викликати у неповнолітнього рішучість взяти участь у вчиненні вказаного злочину, злочинець, усвідомлюючи, що втягує неповнолітнього у вчинення кримінального правопорушення, застосовуючи психічний вплив, почав надавати неповнолітньому поради про спосіб заволодіння телефоном гр. П., обіцянки забезпечити грошима та майном, яким вони могли б заволодіти в результаті вчинення вказаного злочину. В цей же день, приблизно о 04.00 годині. неповнолітній за попередньою змовою з гр. Р. із застосуванням фізичного насильства, яке не є небезпечним для життя потерпілого відкрито заволодів мобільним телефоном, після чого з місця скоєння злочину

зник [177]. В даному випадку злочинець використовував весь спектр мотивуючих засобів щодо швидкого збагачення: жадібність, скупість, матеріальна забезпеченість.

Констатуючи вищезазначене, слід акцентувати увагу на тому, що засоби втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність є важливим елементом криміналістичної характеристики, завдяки якому можливо будувати тактику проведення окремих СРД, НСРД та інших процесуальних дій. Кожен з вищеперерахованих складових має важливе значення для розуміння досліджуваної наукової категорії.

1.3. Обстановка та слідова картина втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність

Одразу слід наголосити на значенні проведення системного аналізу об'єктивних умов, в яких здійснюється злочинне діяння, а також слідів його скоєння. Крім того, досліджуючи обстановку вчинення кримінального правопорушення, вагоме значення має встановлення просторово-часових факторів. Тому розгляд визначених елементів криміналістичної характеристики є необхідним та своєчасним.

З приводу визначення поняття обстановки вчинення кримінального правопорушення звернемося до думок різних учених. Так, І. М. Букаєва визначила її як форму взаємозв'язку фізичного та соціального середовищ у реалізації механізму злочинів, що формує об'єктивні закономірності їх функціонування, розвиток злочинних намірів або відмови від злочинів і є відбивною системою протиправної поведінки, за закономірностями якої на основі комплексу слідів створюється ретроспективна модель злочинів у процесі її розслідування, виявляються внутрішні зв'язки, умови та причини злочинів, обумовлюються прийоми застосування криміналістичної техніки, тактики й методики розслідування [22, с. 47].

Доречною в розрізі цього є думка В. О. Лазарева, який зазначив, що

обстановка вчинення будь-якого кримінального правопорушення є незмінною складовою його криміналістичної характеристики. Адже кожне суспільно-небезпечне діяння характеризується певною сукупністю умов, в яких воно було вчинене. Дослідження цих умов дозволяє працівникам моделювати процес розслідування в залежності від конкретної слідчої ситуації, планувати проведення слідчих (розшукових) дій та інших заходів. В той же час, їх систематизація в залежності від конкретного складу злочину забезпечує відповідну модель зазначеної поведінки. Тому питання обстановки втягнення неповнолітнього в заняття проституцією та сутенерства беззаперечно є актуальними [118, с. 226]. Ми підтримуємо вказану позицію і також вважаємо обов'язковим дослідження обстановки втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність умовою більш ефективного розслідування зазначених кримінально караних проявів.

А вже В. С. Прохоров акцентує увагу на тому, що виведення зазначених обставин за межі об'єктивної сторони злочину означає, природно, їх виведення за межі злочину взагалі. Зрозуміло, що місце, час і обстановка не є ознаками діяння, однак вони – ознаки злочину – поняття більш широкого, ніж поняття діяння та наслідків, що ним заподіюються. Якби місце, час і обстановка вчинення злочину не були самостійними елементами об'єктивної сторони злочину, то вони не могли б фігурувати і в якості ознак об'єктивної сторони складу злочину, оскільки із співвідношення об'єктивної сторони злочину та об'єктивної сторони складу злочину випливає: не кожна об'єктивна ознака злочину належить до ознак його складу, але будь-яка об'єктивна ознака складу злочину є ознакою злочину [116, с. 316-317].

Доречно інша група вчених (Л. П. Дубовицька, І. М. Лузгін) зазначає, що криміналістична сутність обстановки вчинення злочину, її функціональне призначення, з урахуванням специфіки криміналістичних методів пізнання, полягає у закономірному відображенні події злочину в різного виду слідах, зумовлених механізмом їх утворення й можливістю використання таких слідів і в цілому «слідової картини» злочину [44, с. 34]. В даному твердженні

можна побачити і стабільний взаємозв'язок зі слідовою картиною, який ми також визначаємо.

В свою чергу, окремі науковці вказують на можливість використання інтегрального поняття обстановки протиправного діяння. Тобто застосувати його для визначення сукупності умов і обставин, що обмежуються певним місцем і часом, матеріальною обстановкою місця події, об'єктом і суб'єктом кримінального правопорушення та іншими компонентами, в яких здійснюється підготовка, вчинення і приховування протиправного діяння [33, с. 179].

В той же час, С. І. Винокуров акцентує увагу на тому, що визначену наукову категорію необхідно розглядати як систему певним чином взаємодіючих між собою в конкретних умовах місця і часу факторів об'єктивної реальності, що обумовлюють спрямованість і хід поведінки людей в події злочину, а також детермінуючий характер, механізм і умови матеріального відображення, процесів і явищ, що відбуваються у вигляді характерної, відносно стійкої (для однотипних злочинів) сукупності слідів, дослідження яких дозволяє судити про суть того що відбулося [28, с. 46]. В такому ж ракурсі О. В. Сіренко на основі вивчення ряду досліджень вчених зробив висновок, що обстановка вчинення злочину – це сукупність різного роду об'єктів, що взаємодіють між собою, об'єктів, явищ та процесів, що характеризують умови місця і часу, речові, природно-кліматичні, виробничо-побутові та інші умови навколишнього середовища, особливості поведінки непрямих учасників протиправної поведінки, психологічні зв'язки між ними та інші обставини об'єктивної реальності, що склалися (незалежно або по волі учасників) в момент злочину, які впливають на спосіб і механізм його вчинення, що проявляються в різного роду слідах, що дають змогу будувати висновки про особливості цієї системи та змісту злочину [167].

В той же час, на наш погляд, найбільш чітко і точно надав визначення досліджуваного елемента криміналістичної характеристики М. Х. Валесєв, зазначивши її складові: місце, час, об'єкт, предмет вчинення посягання, склад

співучасників та характер їх взаємовідносин з потерпілим і іншими особами, а також матеріальні елементи оточуючого середовища [24, с. 21]. З огляду на зазначене вважаємо, що сутність обстановки можливо розкрити лише при встановленні характеристик її складових, а саме: часу, місця та умов учинення протиправного діяння.

Стосовно місця вчинення кримінального правопорушення зазначимо, що, на думку І. Ф. Герасимова, воно вбирає в себе ряд взаємозв'язаних атрибутів, які виражають особливості конкретної події, що трапилась. Дослідження відомостей, отриманих на місці події, їх правильне розуміння дають змогу визначити природу кримінально-караного діяння, можливі місця дислокації слідів та сформулювати шляхи розслідування [38, с. 9]. А вже В. Ю. Шепітько наголошує на тому, що це частина матеріального середовища, що містить, крім ділянки території, сукупність різних предметів, поведінку учасників події, психологічні взаємовідносини між ними [140, с. 184].

Інші автори вказують на те, якщо місце конкретизує й індивідуалізує злочин, то час характеризує початок, тривалість і закінчення процесу злочину, уточнюючи ці найважливіші обставини. Встановлення місця вчинення злочину дозволяє, насамперед, локалізувати пошук слідів у просторі (територія, конкретне приміщення, транспортний засіб), а також висунути версії про механізм злочинного посягання й осіб, які могли його вчинити, перевірити алібі підозрюваних [110, с. 23]. З огляду на це ми підтримуємо позицію М. В. Куратченка, який акцентував увагу на тому, що місце вчинення злочину слід досліджувати з різних боків. Зокрема, з однієї сторони, як географічне поширення досліджуваного кримінально караного посягання, з іншої – конкретне місце його вчинення. Місце вчинення сутенерства та втягнення особи в заняття проституцією є частиною події. Воно містить великий об'єм відомостей щодо способу скоєння кримінального правопорушення, певних даних про особу злочинця [111, с. 82].

Досить унікальною є думка Л. Брича з приводу того, що спочатку потрібно визначитися зі змістом поняття «місце вчинення злочину як ознака складу злочину», а вже потім досліджувати окремі його характеристики. Для з'ясування цього питання науковець окреслив наступний перелік обставин, що потрібно встановлювати: чи охоплюється поняттям «місце вчинення злочину» лише місце здійснення суспільно небезпечного діяння (дії або бездіяльності), чи воно включає й місце настання суспільно небезпечних наслідків; чи поширюється поняття місце вчинення злочину на місцезнаходження інших ознак складу злочину; як відрізнити випадки, коли певні просторові характеристики є місцем здійснення суспільно небезпечного діяння й відповідно самостійною ознакою складу злочину – місцем вчинення злочину, від випадків, коли ті чи інші просторові характеристики стосуються інших ознак складу злочину [17, с. 269].

Загалом, з приводу місць вчинення злочинів проти моральності А. В. Ландіна вказує, що серед них є різного роду приміщення: квартиру, будинок або частину будинку; кімнату в гуртожитку або готельний номер; офіс або інше службове приміщення; приміщення в будівлях промислово-виробничого, комунально-побутового, навчально-виховного, медичного призначення; в місцях розваг, будинках відпочинку, підсобних приміщеннях (сауна, сарай, гараж, підвал, лазня) та інших приміщеннях, в яких відбуваються вказані дії [121, с. 146-147].

При аналізі матеріалів кримінальних проваджень [Додаток А] нами встановлено, що здебільшого втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність відбувається у таких місцях:

- 1) розважальні заклади (нічні клуби, кафе, бари, ресторани);
- 2) місця відпочинку (бази відпочинку, готелі);
- 3) місця проживання злочинця або неповнолітнього (квартири, будинки);
- 4) місця навчання неповнолітнього (школи, технікуми, заклади вищої освіти).

Так, 16 лютого 2017р. близько 11.00 год. гр. Д. за попередньою змовою з гр. Ш., знаходячись в квартирі, діючи повторно, маючи умисел на відкрите заволодіння чужим майном, а саме потерпілої гр. Б., яка є бабцею гр. Ш., застосувавши насильство, що не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілої, а саме гр. Д. наніс потерпілій три-чотири удари кулаком руки по обличчі та два удари в ділянку живота, завдавши потерпілій тілесні ушкодження. Після цього продовжуючи свою злочинну діяльність зачинивши потерпілу у ванній, гр. Д. спільно з неповнолітньою гр. Ш. заволоділи грошовими коштами потерпілої на загальну суму 5500 гривень, завдавши останній матеріальної шкоди на вищевказану суму [182]. Як бачимо, кримінальне правопорушення, а також втягнення неповнолітньої особи в протиправну діяльність відбувалося за місцем проживання останньої – в квартирі її бабусі.

Наступною складовою обставини, яку ми дослідимо, буде час вчинення протиправного діяння. Так, час завжди виражається в яких-небудь певних показниках (рік, місяць, день, година) і з певним ступенем точності. Він може бути виражений в календарному значенні або в інших категоріях [103]. Інша група науковців (В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель) наголошує на тому, що урахування впливу часового чинника в процесі розслідування дає змогу: а) визначити час події злочину; б) встановити часові зв'язки між фактами; в) з'ясувати черговість подій, дій або фактів; г) обчислити тривалість різних подій та ін. Разом із тим дії злочинців характеризуються певною вибірковістю в часі [99, с. 277].

В свою чергу, окремі науковці, зокрема, М. І. Блум, визначають час вчинення злочину через встановлення дії кримінального закону в часі. Крім того, автор вказує на необхідність застосування даного елемента криміналістичної характеристики для встановлення протиправності кримінального правопорушення та часу виникнення злочинних правовідносин. Також М. І. Блум акцентує увагу на тому, що дослідження часу вчинення кримінально караного діяння необхідне для визначення

передумов кримінальної відповідальності, а саме осудності особи та досягнення нею передбаченого законом віку, необхідного для визнання її суб'єктом кримінального правопорушення [14, с. 3].

А вже В. Б. Малінін говорить про те, що місце і час вчинення злочину має значення для визначення обстановки, виходячи із розуміння простору як органічної їх єдності, коли ні час, ні територія не можуть існувати один без одного (в одних випадках вони дозволяють виділити значиму саме в кримінально-правовому значенні ділянку обстановки, в інших вони утворюють просторово-часові межі, в межах якої існує принципова для кримінального права залежність суспільної небезпечності діяння від обстановки його вчинення) [134, с. 477]. Ми підтримуємо зазначену думку та в подальшому будемо досліджувати якраз взаємозв'язок цих елементів.

Вивчення судово-слідчої практики [Додаток А] дозволило встановити, що найбільша кількість втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність за критерієм часу доби вчинюється ввечері (з 18 до 24 год.) – 51 %, 14 % – вночі (з 24 до 6 год.), 12 % – вранці (з 6 до 12 год.), 23 % – удень (з 12 до 18 год.). Залежно від дня тижня визначено, що неповнолітні вчиняють протиправні дії переважно у суботу та неділю (69 %).

Підводячи підсумок, зазначимо, що обстановка втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність включає ряд взаємопов'язаних елементів: час, місце та умови. Перші дві були досліджені в даному підрозділі, а умови ми будемо розглядати в розрізі проведення профілактичних заходів працівниками правоохоронних органів.

З приводу слідової картини одразу зазначимо, що деякі науковці вважають, що вона відображає в матеріально-фіксованій формі всю суму обставин досліджуваної події, що належать до предмета доказування, і представляють сукупний слід цієї події. Тобто на їх думку матеріальна обстановка є потенційним слідносієм, а слідова картина – виділеною в матеріальній обстановці цілісною системою джерел актуальної криміналістичної інформації [42, с. 102]. В той же час, С. М. Зав'ялов вказує

на те, що «...подія злочину – це один із матеріальних процесів дійсності, що перебуває у зв'язку і взаємообумовлена з іншими процесами, подіями і явищами, відбивається в них і сама є відображенням якихось процесів. Будь-яка подія пов'язана зі змінами в навколишньому середовищі, і для того щоб дізнатися про подію злочину, необхідно виокремити пов'язані з ним зміни. Лише за слідами, які досліджуються в ході розслідуваної події, можна судити про його зміст» [57, с. 9].

А вже М. С. Старушкевич збагачує конкретну наукову категорію, окреслюючи сліди злочинної діяльності як будь-які зміни середовища, що виникли в результаті вчинення в цьому середовищі злочину, тобто будь-які зміни об'єктивної дійсності можуть нести криміналістично значиму інформацію про злочинну подію [190, с. 22-23]. В свою чергу, Р. С. Белкін акцентував увагу на тому, що матеріальні сліди злочину у структуру криміналістичної характеристики злочинів включати не слід, оскільки у її поняття включаються способи вчинення та приховання злочину, що полягають не лише у описанні злочинних дій чи бездіяльності, але й залишають певні сліди. Але автор припускає альтернативне рішення цього питання: голе описання способу вчинення злочину не досягає мети, його треба виконувати або від слідів застосування, або до слідів застосування певного способу, щоб, знаючи його, зуміти виявити докази вчиненого злочину та встановити особу злочинця [12, с. 191].

Найбільш точним ми вважаємо визначення Ф. П. Соби, який формулює слідову картину як сукупність матеріальних змін, які є наслідками злочинної події; зміну обстановки, пов'язану з появою або зникненням предмета; зміну стану предмета (сюди увійшли як поява на предметах слідів-відображень, так і руйнування предметів; частини яких-небудь предметів (твердих, рідких, сипких); запахи людей, тварин, речовин та ін. [169, с. 77]. Зі свого боку, В. І. Галаган теж розділяє сліди на матеріальні (що виникають як результат взаємодії різних об'єктів), та ідеальні (суб'єктивні образи об'єктивної дійсності, відображені в пам'яті людини) [36, с. 2].

На базі опрацьованих наукових робіт вчених-криміналістів нами сформульовано слідову картину кримінального правопорушення як сукупність особистісних та матеріальних слідів, що є наслідками протиправного діяння, інакше кажучи будь-які зміни об'єктивної реальності, які мають криміналістично вагому інформацію.

В свою чергу, А. Р. Ікаєв наголошує на тому, що важливим джерелом криміналістично значущої інформації в кримінальних провадженнях щодо втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність, є слідова картина. На підставі аналізу кримінальних проваджень, досудове розслідування в яких здійснювали за ст. 304 КК України, автор виокремив шість груп слідів: 1) сліди людини: ідеальні сліди (показання потерпілого, підозрюваного, свідків); матеріальні сліди (сліди-відображення, сліди-речовини); 2) знаряддя вчинення злочину та їхні сліди; 3) чужі речі, документи, привласнені злочинцем; 4) речі, які сприяли вчиненню злочину (наркотичні засоби, психотропні речовини, прекурсори, транспорт, вогнепальна чи холодна зброя); 5) електронні відображення; 6) інші матеріальні сліди (транспортних засобів, застосування вогнепальної чи холодної зброї, текстильні волокна) [64, с. 8].

Аналіз матеріалів кримінальних проваджень [Додаток А] свідчить, що сліди втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність у 79 % випадків виявлялися на місці вчинення діяння. Поза місцем їх учинення сліди утворювалися внаслідок дій злочинців, що пов'язані з підготовкою і приховуванням протиправної діяльності.

Слід зазначити, що, наприклад, М. В. Салтевський радить класифікувати джерела інформації за таких підстав: філософською підставою є теорія відображення. Виходячи з цього, всі об'єкти поділяють на два класи: а) джерела ідеального (психічного) відображення (люди) і б) джерела матеріальних відображень (речі); підставою кримінально-процесуальної класифікації є поділ доказів на особистісні й речовинні. Особистісні джерела – це люди, що є суб'єктами злочину або мають інформацію, що стосується

події злочину (потерпілий, свідки тощо); криміналістичною підставою класифікації джерел інформації є теорія криміналістичної ідентифікації й поняття криміналістичної тотожності. Будь-який об'єкт, що перебуває в межах кримінального судочинства, розглядається в аспекті його рівності, тотожності самому собі, тобто чи є він тим самим, що «був присутній» на місці події або «брав участь» у вчиненні злочину [164, с. 257].

Вивчення судово-слідчої практики [Додаток А] дозволило нам встановити, що в місцях учинення протиправних діянь уповноважені особи виявляли: сліди рук – 39 %, сліди крові та інших органічних речовин – 32 %, сліди знарядь учинення кримінального правопорушення – 28 %. Також було з'ясовано, що сліди рук виявлялися здебільшого при розслідуванні кримінальних правопорушень проти власності (крадіжки, грабежі, шахрайства), а сліди крові та інших органічних речовин є характерними для протиправних діянь проти громадського порядку (хуліганство, масові заворушення).

В свою чергу, окремі науковці пропонують для ефективного пошуку та використання джерел криміналістично значущої інформації про особу злочинця в кримінальних провадженнях щодо втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність класифікувати такі джерела за певними підставами. Зокрема, А. Р. Ікаєв пропонує такі джерела поділити на групи залежно від форми відображення властивостей цієї особи та способу зберігання інформації про них на: 1) джерела ідеальної інформації; 2) джерела матеріальної інформації; 3) складні джерела як система поєднання двох елементів «людина – річ». До першої групи автор зараховує живих осіб, які володіють інформацією (що становить інтерес для розслідування) щодо особи злочинця, яка зберігається в їхній пам'яті у вигляді мисленого (уявного) образу. У цьому випадку жива особа є не тільки джерелом, а й носієм криміналістично значущої інформації. До другої групи зараховано джерела матеріальної інформації – об'єкти матеріального світу у вигляді будь-яких слідів, які відображають подію злочину, оскільки були

«присутніми» під час його вчинення. До них можна зарахувати документи, речі, предмети, тіло живої особи, сліди виділень людини тощо. Джерела матеріальних відображень – це об'єкти матеріального світу, переважно неживої природи. Щодо третьої групи «людина – річ», то А. Р. Ікаєв вказує, що під час збирання й дослідження джерел криміналістичної інформації часто виникають ситуації, коли доводиться встановлювати фактичні дані з двох простих джерел – особового й речового, що утворили систему «люди – річ» як складне джерело. Таке джерело містить два види інформації: 1) отриманої через ідеальне відображення; 2) матеріальне відображення [61, с. 169]. З огляду на зазначене, вважаємо за доцільне акцентувати увагу на тому, що насильницькі способи втягнення нерідко залишають ідеальні сліди (сліди пам'яті людини – очевидців, друзів, родичів), а також матеріальні (на тілі та одязі як неповнолітнього, так і злочинця).

На основі дослідження судово-слідчої практики [Додаток А] нами було визначено вузлові ділянки, де можуть бути зосереджені сліди кримінального правопорушення, зокрема це місця:

- а) безпосереднього вчинення неповнолітніми протиправних діянь;
- б) проживання злочинця;
- в) проживання неповнолітнього;
- г) вчинення дій щодо втягнення неповнолітнього у протиправну діяльність.

Підводячи підсумок, зазначимо, що слідова картина вчинення кримінального правопорушення є науковою категорією, дослідження якої є необхідним при дослідженні будь-якої криміналістичної характеристики. В свою чергу, втягнення неповнолітніх в протиправну діяльність також характеризується окремими специфічними особливостями, які мають своє відображення і у слідовому масиві, залишеному після вчинення кримінального правопорушення.

1.4. Характеристика особи неповнолітнього потерпілого та злочинця

Важливе значення майже для будь-якого кримінального провадження має дослідження особи потерпілого та злочинця. У визначеній категорії кримінальних правопорушень дані елементи також відіграють значну роль. Тому нами буде проаналізовано типові криміналістичні ознаки злочинця, шляхом узагальнення відомостей про їх фізичні, соціально-демографічні та соціально-психологічні ознаки, а також зосереджено увагу на особі неповнолітнього потерпілого.

Відносно значення вказаного елемента криміналістичної характеристики, одразу зазначимо, що ми поділяємо думку науковців, котрі дані про визначену категорію або ж інформацію, надану потерпілим, визначають як таку, що може бути використана під час висунення слідчих версій, планування початкового та подальшого етапів розслідування, розроблення заходів криміналістичної профілактики тощо [54, с. 46].

Загалом, доречною в розрізі нашого дослідження є думка В. О. Лазарева, який акцентує увагу на тому, що при розслідуванні втягнення неповнолітнього в заняття проституцією та сутенерства актуальність введення означеної складової до цієї структури є просто неодмінною. Це пояснюється необхідністю розширення можливостей слідчого стосовно проведення окремих слідчих (розшукових) дій та заходів. Крім того, автор наголошує на тому, що зазначений елемент має сталі кореляційні зв'язки з іншими складовими криміналістичної характеристики досліджуваного кримінального правопорушення, зокрема, з особою злочинця, способом вчинення злочину тощо. Завдяки визначенню означених зв'язків працівники правоохоронних органів на початковому етапі розслідування зможуть висувати відповідні версії та будувати певну послідовність проведення різних слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій та інших заходів в кримінальному провадженні [120, с. 178].

Цікавою є класифікація жертв злочинів, яку сформував О. Юрченко залежно від характеру взаємовідносин між потерпілим та злочинцем, які передували злочину, відносячи до них: 1) ситуаційні жертви (вчинення злочину відбувається під впливом конкретної життєвої ситуації, що склалася; вибір жертви є випадковим; як правило, потерпілий і спричинювач шкоди не були знайомі і не мали ніяких стосунків. Це характерно, наприклад, для вбивства або заподіяння тяжких тілесних ушкоджень з хуліганських мотивів); 2) імовірнісні жертви (вчинення протиправних діянь стосовно цих осіб має імовірний характер. Злочинний наслідок, за таких обставин, є випадковим щодо конкретної жертви. Наприклад, у ході бійки мають значення фізичні особливості людини: сила, спритність, здатність першим заволодіти зброями злочину. Теоретично для учасників конфлікту існує рівна ймовірність стати злочинцем або потерпілим); 3) заздалегідь визначені жертви злочинних діянь (шкоди зазнають люди, пов'язані зі злочинцем родинними, дружніми, інтимними та іншими близькими стосунками. Найчастіше злочин є результатом несприятливої ситуації, що склалася ще задовго до його вчинення, напружених стосунків між учасниками конфлікту) [221, с. 11]. Як бачимо, визначені групи обумовлені конкретними взаємовідносинами між потерпілим та злочинцем, які передували вчиненню кримінального правопорушення. У досліджуваній категорії кримінальних проваджень вивчення віктимних особливостей має вагомим значення не тільки для розслідування протиправних діянь, але, особливо, для їх профілактики.

З приводу цього Д. Рівман акцентує увагу на тому, що необхідно виокремлювати залежно від характеру поведінки жертв злочинів наступні категорії: 1) агресивних потерпілих (це потерпілі, поведінка яких полягає у нападі на майбутнього злочинця або інших осіб (агресивні насильники) або у агресії в інших формах, наприклад, у образі, наклепі, знущанні (агресивні провокатори); 2) активних потерпілих (це потерпілі, поведінка яких не пов'язана з нападом або поштовхом у формі конфліктного контакту, але спричинення їм шкоди відбувається за їх активного сприяння (свідомі

підбурювачі, необережні підбурювачі і т. д.); 3) ініціативних потерпілих (це потерпілі, поведінка яких має позитивний характер, але призводить до спричинення їм шкоди (ініціативні за посадою, ініціативні за соціальним становищем, ініціативні за особистими якостями); 4) пасивних потерпілих (це потерпілі, які не здійснюють опору або протидії злочинцеві у зв'язку з різними причинами (наприклад, постійно або тимчасово не здатні до опору); 5) некритичних потерпілих (це потерпілі, які проявляють необачність або невміння правильно оцінювати життєві ситуації (особи з низьким освітнім рівнем, особи з низьким інтелектом, неповнолітні, особи похилого віку, психічно хворі); 6) нейтральних потерпілих (це потерпілі, поведінка яких є абсолютно позитивною; вона не була жодним чином негативною і не викликала злочинних діянь; у межах своїх можливостей потерпілий критично сприймав ситуацію) [157, с. 55-56]. Вказані автором види віктимних груп дійсно можуть мати місце, але стосовно втягнення неповнолітніх в протиправну діяльність зазначимо дещо пізніше.

Так, з приводу підвищеної конформності та схильності неповнолітніх до сприйняття сугестивних впливів окремі науковці вказують наступне. Так, особа в підлітковому віці характеризується підвищеною конформністю, схильністю до сугестивних впливів, унаслідок чого є надзвичайно вразливою, не захищеною від негативного впливу навколишнього середовища. До вікових особливостей розвитку особистості, що сприяють розвитку зазначених якостей, автори відносять: протиріччя підліткового віку, викликане перебуванням підлітка між дитинством та дорослістю (вже не дитина – водночас ще не дорослий), прагнення набути статусу самостійної людини, часто не обираючи засобів; емоційну нестійкість, часті коливання настрою, схильність до поспішного прийняття рішень; пошук шляхів самоствердження; інтенсивне рефлексування щодо себе, інших, суспільства, критичне ставлення, передусім, до оточуючих, що породжує певне відчуження від важливих малих соціальних груп (родини, однокласників,

друзів тощо); змінення (руйнування) стосунків підлітка з близькими людьми; внесення змін (іноді кардинальних) до шкали цінностей тощо [142, с. 182].

В свою чергу, О. В. Ярош акцентує увагу на тому, що в більшості випадків поведінка підлітків формується під впливом ряду факторів : а) об'єктивних (соціальних) – сім'я, учбовий колектив, школа, засоби масової інформації, дворові компанії, спортивно-розважальні, комп'ютерні ігри; б) суб'єктивних (психологічних) темперамент, характер, рівень інтелекту комунікативність, емоційно-вольова сфера [224, с. 8].

На основі вивчення матеріалів судово-слідчої практики [Додаток А] нами було встановлено, що найвищий рівень віктимності мають неповнолітні (98 % серед усіх випадків втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність). Інші 2 % – це особи, які знаходились в процесі їх втягнення в протиправну діяльність на межі 18-річного віку. Також під час дослідження [Додаток А] з'ясовано окремі соціально-демографічні особливості неповнолітніх потерпілих: 99 % – не знаходяться у шлюбі, 99 % – навчалися, 3 % – на момент втягнення були працевлаштовані.

Доречно А. Р. Ікаєв вказує на значенні формування належного колективу неповнолітніх у школі, інших закладах освіти. Автор зазначає, що негативно впливає на провокування втягненню неповнолітніх до злочинної діяльності таке нове протиправне явище, як булінг. Згідно з ч. 1 ст. 173-4 Кодексу про адміністративні правопорушення, булінгом (цькуванням) є діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого. Не вдаючись до детальної проблематики булінгу в Україні, зауважимо, що запобігання цього негативного соціального явища і правопорушення впливає на профілактику втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність [62, с. 245].

Прагнення виявити самостійність, реалізувати себе є часто однією з причин, на думку окремих авторів спонукають неповнолітніх до вчинення правопорушень або становлять фундамент для безперешкодного втягнення їх у злочинну діяльність. Зокрема, О. С. Майгур до особливих станів, які відіграють суттєву роль у залученні неповнолітніх у злочинну діяльність, відносить страх перед дорослим або боязнь фізичного насильства, бажання виправдати довіру дорослого. Усе це має вагоме значення для встановлення характеру і пояснення того, чи усвідомлював підліток, що має місце злочинна діяльність стосовно нього самого, чи міг він передбачати можливі, іноді тяжкі, наслідки, які можуть настати в результаті подальших спільних дій із дорослим [132, с. 231].

При аналізі матеріалів кримінальних проваджень [Додаток А] встановлено, що морально-психологічні характеристики неповнолітніх потерпілих у 23 % випадках вирізнялися схильністю до вживання алкоголю, 9 % – наркотичних засобів, 11 % – різноманітними психічними відхиленнями. Також слід наголосити на криміналістично вагомим особливостях їхньої поведінки.

Так, гр. О., маючи намір на втягнення неповнолітнього в протиправну діяльність, 02 березня 2018 року близько 21:30 год. на автомобілі привіз неповнолітнього гр. Н. з вул. Космонавтів м. Вінниця до ділянки автодороги поблизу повороту до м. Липовець Вінницької області, де у подальшому, достовірно знаючи те, що гр. Н. є неповнолітнім та не досяг 18 річного віку, шляхом застосування психічного впливу схилив останнього до злочинної діяльності, а саме до вчинення крадіжки речей з приміщення пилорами, що розташована в с. Ометинці Немирівського району Вінницької області, на що неповнолітній погодився та спільно зі злочинцем поїхав до вказаного місця. Приїхавши 03 березня 2018 року близько 00:00 год. в с. Ометинці гр. О. спільно з неповнолітнім прийшли до приміщення пилорами і шляхом зняття рами вікна, проник всередину, звідки виніс до місця входу у пилораму, де його чекав гр. Н., та спільно викрали ряд предметів, після чого винесли їх з

території пилорами, привласнили та розпорядились ними на власний розсуд [175]. В ході розслідування було встановлено, що неповнолітній характеризувався схильністю до вживання алкоголю, що і було однією з мотивуючих причин під час його втягнення в протиправну діяльність.

Ми підтримуємо позицію авторів, які стверджують, що втягнення неповнолітніх у протиправну (злочинну) діяльність найчастіше набуває таких форм: неконкретизоване втягнення, коли дії дорослої особи пропагують злочинний спосіб життя, відбувається вербування нових прихильників злочинного світу, що забезпечує свідоме поповнення злочинних лав, формування в неповнолітнього самостійного умислу вчинити певне діяння; конкретизоване втягнення, що полягає в примушуванні (схилянні) підлітка до участі в замисленому дорослим злочині як співвиконавця чи посібника внаслідок правової некомпетентності, необізнаності, недосвідченості неповнолітнього, що не дає змоги йому сповна оцінити всю небезпечність таких дій. Тобто такий правопорушник належить до типу випадкових, а його дії суперечать загальній спрямованості його особистості [142, с. 185]. З огляду на проведені дослідження нами було виділено віктимологічні групи неповнолітніх, втягнутих у протиправну діяльність, а саме:

а) особи з неблагополучних або неповних сімей (діти-сироти; діти, позбавлені батьківського піклування);

б) особи, які проживають в родині з низьким рівнем достатку;

в) безпритульні;

г) особи, які навчаються далеко від місця проживання батьків;

д) особи з чітко вираженими нервово-патологічними рисами та патохарактерологічними реакціями;

е) особи з низьким рівнем інтелектуального розвитку, що зумовлює труднощі в спілкуванні з однолітками;

ж) особи, які мешкають в зоні проведення Операції об'єднаних сил.

Так, 17 листопада 2016 року, приблизно о 23 годині 30 годині, гр. О., знаходячись в своєму домоволодінні по раптово виниклому умислу,

направленому на незаконне збагачення, шляхом таємного викрадення чужого майна переслідуючи корисливий мотив і мету незаконного збагачення, вступив зі своїм неповнолітнім рідним братом гр. Х. у попередню злочинну змову направлену на таємне викрадення чужого майна, а саме – гр. О. запропонував своєму неповнолітньому брату піти в двір сусіднього будинку, де з автомобіля «ВАЗ-21011», який стоїть у вищезазначеному дворі, викрасти лобове скло та акумулятор. При цьому гр. О. чітко розподілив між ними ролі, а саме – він повинен був вчиняти крадіжку, а неповнолітній брат сидіти та спостерігати, щоб ніхто з сторонніх осіб не побачив, як вчиняється крадіжка. Після чого, з метою доведення свого злочинного умислу до кінця, 18 листопада 2016 року приблизно, о 03 годині 00 хвилин, брати прийшли в двір вищезазначеного будинку, де, продовжуючи виконувати раніше розподілені злочинні дії гр. О. підійшов до автомобіля «ВАЗ-21011», з якого, шляхом вільного доступу викрали чуже майно, а саме: лобове скло від автомобіля «ВАЗ-21011» та акумулятор «Веста» 6СТ-60Аг». Після чого правопорушники з місця події зникли [176]. В даному випадку, неповнолітній проживав в родині з низьким рівнем достатку та на обіцянки брата погодився на вчинення протиправних дій.

Констатуючи вищенаведене, можна вказати, що особа неповнолітнього потерпілого є важливим елементом криміналістичної характеристики досліджуваної категорії правопорушень. А її взаємозв'язок з іншими елементами, зокрема і з особою злочинця (втягувача), надає можливість планувати в певній послідовності весь процес розслідування.

В той же час слід зазначити, що індивідуальні ознаки злочинця мають важливе значення для планування розслідування та проведення окремих слідчих (розшукових) дій, НСРД та інших процесуальних дій і розшукових заходів. Зокрема, при розслідуванні втягнення неповнолітніх до вчинення крадіжок вказана група ознак орієнтує уповноважених осіб на залучення до проведення окремих процесуальних дій відповідних спеціалістів (психолога, техника-криміналіста). Втягнення неповнолітніх до вчинення інших

кримінальних правопорушень також характеризується певними особливостями. Тому особа злочинця (втягувача) як елемент криміналістичної характеристики є беззаперечно необхідною в даній структурі.

Ми поділяємо погляд авторів, які криміналістичне вивчення особистості вважають системою зі встановлення криміналістично значимої інформації про злочинця, жертву злочину, про обвинуваченого, про потерпілого та інших учасників процесу розслідування. Вказані науковці серед подібної інформації визначають такі обов'язкові складові як притаманні їм анатомічні, біологічні, психологічні та соціальні якості, які необхідні для ідентифікації особистості, вирішення тактичних задач та з'ясування фактичних обставин картини злочину у процесі його розкриття та розслідування, а також для використання отриманої інформації у криміналістичній профілактиці [131, с. 44]. Тобто стає зрозумілим, що досліджувати особу злочинця як елемент криміналістичної характеристики без зв'язків з іншими складовими є недоречним.

Стосовно визначення поняття особи потерпілого, то, наприклад, І. М. Даньшин визначив його як сукупність істотних і стійких соціальних ознак і соціально зумовлених біопсихологічних особливостей індивіда, які, об'єктивно реалізуючись у вчиненому конкретному злочині (злочинах) під вирішальним впливом негативних обставин зовнішнього середовища, додають учиненому діянню характер суспільної небезпеки, а винній особі (даному індивіду) властивості суспільної небезпеки у зв'язку, з чим вона й залучається до відповідальності, передбаченої кримінальним законом [41, с. 117-126]. Як бачимо, саме сукупність певних даних щодо типових ознак втягувача є важливою складовою криміналістичної характеристики втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність.

Зазначені відомості, на думку окремих авторів, дозволяють працівникам правоохоронних органів наступне: 1) ефективно проводити першочергові слідчі (розшукові) дії; 2) вчасно висунути слідчі версії;

3) скласти найбільш вірогідний портрет сутенера; 4) виявити всю структуру злочинної групи; 5) звузити коло пошуку підозрюваних; 6) запобігти можливій протидії розслідуванню; 7) вирішити низку інших завдань досудового розслідування. В. Ф. Єрмолович конкретний зміст цього елемента криміналістичної характеристики визначає як обумовлений набором ознак особи, що специфічні для злочинців, які вчиняють кримінальні правопорушення окремого виду, і важливі для успішного розслідування [46, с. 199].

На думку інших вчених, криміналістична характеристика особи злочинця пов'язує особу з кримінальною діяльністю та дозволяє встановити конкретну особу злочинця. Поєднання даних понять дозволяє говорити про особу злочинця як про людину, яка перебуває в певних стосунках з оточуючими людьми, що виявляється у закономірних зв'язках зі вчиненням злочином. Ці зв'язки виявляються у способах підготовки, вчинення та приховування злочину, залишають на об'єктах навколишнього середовища індивідуальні сліди, які дозволяють зробити висновок про вчинення того чи іншого злочину конкретною особою. За виявленими слідами можна охарактеризувати не лише фізичні властивості та «професійні» навички злочинця, а й встановлювати соціальні, психологічні та вольові якості його особистості, пов'язані з досягненням злочинного результату, тощо. Всі ці особливості мають велике значення для розшуку та оптимізації процесу розслідування і повинні бути включені до криміналістичної характеристики злочину [194, с. 46].

А вже А. Ф. Волинський акцентує увагу на тому, що дані досліджуваного елемента входять в коло обставин, що підлягають доведенню у будь-якій кримінальній справі, а тому включаються в орбіту кримінального процесу. Чи не вивчивши глибоко особистість яка притягається до кримінальної відповідальності, не можна правильно вирішити такі кримінально-процесуальні питання, як обрання відносно підозрюваного (обвинуваченого) запобіжного заходу, дотримання прав і законних інтересів

його як учасника слідчих дій, забезпечення повноти і об'єктивності розслідування. Дані про особу обвинуваченого можуть мати важливе значення при оцінці доказів. У разі недостатньо повного, всебічного і об'єктивного вивчення особистості обвинуваченого прокурор і суд вправі повернути справу на додаткове розслідування [90, с. 204].

Загалом, ми підтримуємо позицію, що особа злочинця – це сукупність соціальних властивостей, ознак, зв'язків і відносин, що характеризують особу, яка порушує кримінальний закон, і в поєднанні з іншими (не особистісними) умовами й обставинами спонукають особу до антисуспільної поведінки [2, с. 78]. В даному розрізі доречною вбачається думка А. Н. Хоменко, який вивчивши зв'язок особи злочинця з іншими елементами криміналістичної характеристики, зробив висновок, що вказана складова є найбільш активною складовою всієї системи елементів у криміналістичній характеристиці злочинів. За своєю сутністю, це та особа, яка здійснює діяльність із вчинення злочину, «створює» всі обставини події злочину та перебуває в безпосередньому взаємозв'язку з іншими елементами криміналістичної характеристики. Більш того, особа злочинця вченими розглядається як основна сполучна ланка криміналістичної характеристики злочину [207, с. 221-222]. Тобто побудова кореляційних зв'язків між особою злочинця (втягувача) з іншими елементами криміналістичної характеристики є найбільш інформаційноємним напрямом дослідження визначеної наукової категорії.

Продовжуючи свою думку, І. М. Даньшин наголошував на тому, що особа злочинця включає низку складових, тобто певну кількість різних ознак, властивостей, рис, особливостей, які об'єднує так: соціально-демографічні ознаки (відомості про стать, вік, рівень освіти, рід занять, стаж роботи, сімейний стан, місце проживання, інші дані про соціальний статус особи). Соціально-демографічні ознаки дають істотну інформацію про особу злочинців, що може бути використана як із науковою, так і прикладною метою, зокрема під час розробки та реалізації заходів запобігання злочинам;

особистісно-рольові властивості (соціальні позиції, рольові особливості тощо); соціально-психологічні якості (особливості особи, які сформувалися на базі її психічних станів і процесів у ході власного соціального досвіду; спрямованість особистості, мотиваційна сфера, потреби, установки, інтереси тощо); риси правової й моральної свідомості; кримінально-правові ознаки (спрямованість злочинної поведінки суб'єкта на конкретні суспільні відносини, узяті під охорону законом; ступінь і характер суспільної небезпечності вчиненого злочину; способи, обрані для досягнення злочинної мети; мотив, яким керувався суб'єкт злочину; ставлення винного до вчиненого) [106, с. 37-40].

А вже інша група науковців (М. Г. Коршик, С. С. Стьопічев) виділяла такі блоки ознак в характеристиці особи злочинця:

- демографічні дані;
- дані, що характеризують суспільне місце підозрюваного;
- відомості про умови життя підозрюваного;
- відомості про його стан здоров'я;
- характер і темперамент [86, с. 16].

Найбільш повною ми вважаємо класифікацію ознак особи злочинця, яку надала В. В. Логінова наступним чином: 1) біографічні дані: прізвище, ім'я, по-батькові; дата та місце народження; національність, громадянство, місце проживання, освіта, спеціальність, стаж роботи; сімейний стан, склад родини; попередня судимість; 2) дані про матеріальний стан: загальний дохід і житлові умови сім'ї (для неповнолітніх) тощо; відомості про стан здоров'я й психологічні особливості: загальний стан здоров'я; фізичні вади; наявність стійкої хвороби, групи інвалідності; дані про характер, темперамент, вольові та емоційні властивості; 3) суспільно-виробнича характеристика: термін роботи або навчання в певному місці; ставлення до такої діяльності, товаришів по роботі (навчанню); участь у громадському житті; наявність дисциплінарних або громадських стягнень та заохочень; 4) суспільно-політична характеристика: членство у політичній партії, молодіжній,

громадській організації; участь у виборчих кампаніях, збройних конфліктах; наявність нагород та почесних звань; 5) суспільно-побутова характеристика: взаємовідносини в родині; спосіб життя й коло знайомих; вживання алкоголю; відносини із сусідами; участь у громадській роботі за місцем проживання; наявність адміністративних або громадських стягнень; б) ставлення до скоєного та поведінка в ході слідства; ціннісні орієнтири особистості; мотиви та мета скоєння злочину; наявність сп'яніння при вчиненні злочину тощо [126, с. 116-118].

З огляду на зазначене вважаємо необхідним привести позицію А. П. Закалюка, який наголошує, що не можна називати злочинцем особу й характеризувати її як особу злочинця до того, як у визначеному законом порядку не буде встановлено вчинення нею злочину. Але сукупність соціально типових ознак, що відрізняють особу злочинця від інших типів особи, не виникає в один момент, після чи під час учинення злочину, тим більше після вироку суду. Ці ознаки накопичуються поступово, тривалий час, коли кількісні показники негативних рис перетворюються в нові негативні якості, що набувають суспільної небезпечності, зумовлюють криміногенну мотивацію й у певний момент реалізуються в учиненні злочину. Отже, риси та ознаки особи злочинця з'являються задовго до того, як вони, зрештою, реалізуються в учиненні злочину. Так само ці риси не зникають в один момент після відбуття покарання. Має пройти певний, нерідко тривалий час, коли ознаки особи злочинця зміняться в соціально прийнятному напрямі й втратять свою соціальну типовість особи злочинця [117, с. 239-240]. Також в розрізі цього, доречним є твердження, що фізичні та біологічні властивості особи злочинця має значення на початковому етапі розслідування у слідчій ситуації, коли особа зникла з місця події. Саме в даний момент на перший план виходять такі відомості: ознаки зовнішності та одягу злочинця; його функціональні ознаки (хода, міміка, жести тощо); тембр голосу та ін. Однак не завжди можна визначити залежність між певними фізичними (наприклад, статурою) або біологічними (наприклад, голосом) властивостями та особою,

яка вчинює злочини зазначеної категорії. Дійсно, іноді злочинцю для вчинення протиправного діяння потрібно мати відповідну фізичну силу (наприклад, при нанесенні тілесних ушкоджень або знищення майна в кафе) чи володіти певними біологічними ознаками. Разом з тим однозначно назвати дані ознаки постійними не можна [51, с. 48]. Отже, наведемо статистичні дані відповідно до зазначених груп ознак.

Зі свого боку, А. Р. Ікаєв вивчивши емпіричні дані щодо розслідування втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність зробив висновок, що найбільш важливими є такі ознаки особи злочинця: фізичні, соціальні, демографічні, психологічні (в тому числі схильність до хуліганських, антигромадських дій), психічні відхилення, судимість та фахові навички, зловживання алкогольними напоями та наркотичними речовинами. Серед злочинців трапляються особи з високим рівнем освіти, творчими здібностями та лідерськими якостями. Однак, ці риси у поєднанні із негативними ціннісними орієнтаціями, лише підвищують суспільну небезпеку злочинців. Їм притаманні такі негативні риси як егоїзм, жорстокість, агресивність, зневажливість до обов'язків суспільства, чужих інтересів і почуттів, жадність, цинізм. Типовим є неврівноваженість психіки, схильність до зловживання алкогольними напоями та наркотичними речовинами [63, с. 94].

Так, вивчення судово-слідчої практики [Додаток А] дозволило нам встановити, що втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність вчиняють в основному чоловіки (92 %). З'ясовано, що на момент учинення протиправного діяння злочинці знаходилися у віці 18-25 років (29 %), 25-35 років (38 %), 35-45 (21 %), 45 років і старше (12 %). Найбільш криміногенну групу складають особи віком 25-35 років.

А. Бабай, проаналізувавши відповідні склади щодо втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність, зробила висновок, що законодавчі дефініції вказаних видів умислу не дають підстав для твердження про виключність будь-якого з видів умислу для злочинів з формальним складом, адже ставлення до суспільно небезпечних наслідків (за якими і

розмежовуються прямий та непрямий умисел) у таких злочинах взагалі не може бути визначене через винесення самих наслідків за межі складу злочину. У цьому контексті обґрунтовано видається неодноразово висловлювана в науковій літературі точка зору, згідно з якою злочинів без наслідків не існує. Тому авторка переконана в тому, що визнання та доведення на теоретичному рівні можливості вчинення досліджуваного злочину як із прямим, так і з непрямим умислом є необхідною умовою для підвищення в майбутньому ефективності застосування кримінального закону [6, с. 282]. Дане твердження ми повністю підтримуємо, адже для правильної кваліфікації діяння дослідження суб'єктивної сторони, особливо по досліджуваній категорії проваджень, має досить важливе значення.

Стосовно рівня освіти злочинців нами визначено [Додаток А], що середню освіту має 13 %, середню спеціальну – 24 %, базову вищу – 39 %, вищу – 21 %, іншу – 3 %. Переважна більшість осіб не перебувала у шлюбі (71 %).

А вже І. О. Топольскова говорить про те, що особа злочинця у справах про втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність може бути класифікована відповідно до певних груп. По-перше, це особа-втягувач до злочинної діяльності. На думку авторки, цю групу становлять молоді люди віком 18–25 років, які групують навколо себе підлітків переважно для дрібних доручень, спільного проведення часу, розпивання спиртних напоїв, вживання наркотиків, вчинення корисливих злочинів, таких як крадіжки, хуліганство. По-друге, це втягувачі-рецидивісти – раніше судимі особи старше 25 років. Відбувши покарання, вони намагаються встановити втрачені соціальні зв'язки, і найкраще це виходить із неповнолітніми. Часом у безпечному на вигляд спілкуванні з неповнолітніми втягувачі готують їх до майбутніх спільних злочинів, які, на відміну від тих, про які йшлося в попередньому пункті, вчиняються більш професійно і часто не відразу розкриваються працівниками поліції, що дає змогу неодноразового вчинення злочинів разом із неповнолітніми. Вчинювані злочини мають в основному корисливо-

насильницький характер. По-третє, втягувачі – організатори злочинних груп. Ці особи часто є вихідцями з категорії раніше судимих, в яких уже усталилися антигромадські погляди. Неповнолітніх вони використовують як засіб для вчинення тяжких злочинів, головним чином розбійних нападів, убивств. По-четверте, втягувачі-утриманці – родичі (найчастіше батьки) неповнолітніх – деградовані особи, що живуть переважно за рахунок антигромадських занять підлітків. Причому якщо у вчинення злочину неповнолітніх втягують в основному особи чоловічої статі, то в заняття жебрацтвом – здебільшого матері [200, с. 77–78].

В свою чергу, О. В. Сокол відзначає однобічність існуючих в літературі типових характеристик особистості втягувача, отриманих в результаті аналізу і узагальнення практики розслідуваних кримінальних справ і властивих переважно дорослим, які втягують неповнолітніх до вчинення загальнокримінальних корисливих злочинів. Авторка висловлює пропозицію про необхідність подальшого проведення криміналістичних досліджень втягнення неповнолітніх у вчинення інших злочинів, перш за все, злочинів екстремістської спрямованості і терористичного характеру. Крім того, в ході дослідження формулюються особливості втягнення неповнолітніх до скоєння злочинів з боку представників незаконних збройних формувань, різних тоталітарних сект деструктивного характеру, екстремістських і терористичних організацій, що володіють специфічними особливостями, що мають істотне значення при виявленні, розкритті та розслідуванні злочинів, скоєних ними [170, с. 112].

Стосовно втягнення неповнолітніх в протиправну діяльність одразу наголосимо на негативних наслідках в розрізі можливих рецидивів протиправних проявів. Так, із рецидивістів, на думку окремих вчених, у наш час активно формується нове покоління професіоналів кримінального світу. Деякі статистичні дані є прямим свідченням того, як недоліки в діяльності правоохоронних органів, зокрема не виправдана гуманізація ставлення до окремих злочинців, їх безкарність впливають на негативні тенденції в

рецидивній злочинності. Недосконала і відомча система обліку рівня рецидиву серед осіб, які перебувають на обліку в кримінально-виконавчих інспекціях. Зрозуміло, що аналіз стану рецидивної злочинності є одним із найважливіших показників оцінки ефективності конкретного виду покарання. Показники рівня рецидиву, які розраховуються за матеріалами статистичних форм звітності і широко використовуються в аналітичних матеріалах і офіційних документах, не відображають дійсну рецидивонебезпечність осіб, які відбувають альтернативні покарання. Наявність спеціальних видів статистичної звітності показників стану рецидивної злочинності і характеристики особи злочинця-рецидивіста, засудженого до альтернативних видів покарань, дозволить здійснити аналіз рецидивної злочинності осіб, засуджених без ізоляції від суспільства, всебічно і науково обґрунтовано [214, с. 68].

При аналізі матеріалів кримінальних проваджень [Додаток А] з'ясовано, що при втягненні неповнолітніх у протиправну діяльність дорослі особи перебували у таких стосунках з ними: родичі – 24 %, близькі – 17 %, знайомі – 42 %, інші – 13 %. Окрім того встановлено, що злочинці під час учинення протиправного діяння знаходились у стані алкогольного сп'яніння (16 %), під дією наркотичних або психотропних засобів (4 %), були раніше засудженими (23 %), знаходились на обліку нарколога (19 %).

В свою чергу, окремі автори роблять висновок, що типовими ознаками осіб, які вчиняють втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність, є низька престижність їх соціальних ролей; відчуженість від навчальних або трудових колективів і водночас потяг до неформальних груп з антисуспільними проявами; завищені потреби, для задоволення яких доводиться порушувати закон. Соціально-демографічні ознаки та ролі характеризують особу злочинця зовнішньо, не окреслюючи її внутрішнього змісту. Останній розкривається через морально-психологічні якості злочинця, які допомагають з'ясувати, чому особа вчинила злочин і її ставлення до цього. Моральні ознаки особи показують її світогляд, духовність, погляди,

переконання, ціннісні орієнтації. Злочинці відрізняються негативним або байдужим ставленням до виконання своїх громадських обов'язків, дотримання правових норм, вибором незаконних засобів задоволення особистих потреб, егоїзмом, ігноруванням суспільних інтересів тощо [63, с. 95].

Підсумовуючи, зазначимо, що нами було сформовано портрет ймовірного злочинця, зокрема, здебільшого це чоловіки у віці від 25 до 35 років, які мають базову вищу освіту, не знаходяться у шлюбі, не мають постійного місця роботи, схильні до вживання алкоголю або наркотичних засобів, були раніше засуджені за вчинення кримінальних правопорушень (проти власності, громадського порядку, у сфері незаконного обігу наркотичних засобів або психотропних речовин).

Висновки до розділу 1

Констатуючи сказане у розділі, можемо підсумувати зазначене.

На основі дослідження фундаментальних робіт учених здійснено дослідження сутності та системи криміналістичної характеристики. З'ясовано, що розслідування втягнення неповнолітнього у протиправну діяльність є внутрішньовидовою методикою.

Встановлено, що на часі не досить вивченою залишається проблема сучасної криміналістичної характеристики досліджуваного виду протиправних діянь. Так, більшість респондентів (94 %) вважають одним із найбільш перспективних напрямів підвищення ефективності розслідування побудову сукупності окремих кореляційних зв'язків.

Надано авторське визначення криміналістичної характеристики як сукупності взаємопов'язаних відомостей про криміналістично вагомі ознаки протиправного діяння, що допомагають його швидкому розслідуванню шляхом побудови та перевірки відповідних версій в результаті проведення запланованих процесуальних дій та розшукових заходів.

Вирізнено структурні елементи криміналістичної характеристики втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. Наголошено, що її складові повинні бути максимально оптимізовані та направлені на вирішення практичних завдань кримінального провадження.

Аргументовано необхідність включення до структури криміналістичної характеристики такого елемента, як засоби втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність.

Акцентовано, що зазначені елементи є центральними у структурі криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень. Автор приєднується до наукових поглядів учених, які спосіб учинення кримінального правопорушення налічує ряд складових, зокрема, підготовку, безпосереднє учинення та приховування. Виокремлено способи підготовки до його учинення.

Визначено основні способи втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність, зокрема: використання або погроза використання фізичного насильства (побиття, завдання тілесних ушкоджень); психічний примус (погроза завдати матеріальних збитків, зганьбити в очах однолітків та товаришів, залякування); зловживання особою матеріальною або іншою залежністю від неї неповнолітнього; компрометація чи шантажування (погроза видати компрометуючу інформацію інтимного чи особистісного характеру); обіцянка винагороди за вчинене протиправне діяння; розпалювання низьких почуттів (помсти, заздрості).

Вирізнено типові засоби втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. Охарактеризовано способи приховування протиправної діяльності: знищення слідів протиправного діяння – 72 %, використання компрометуючих матеріалів – 32 %, висунення неправдивого алібі – 43 %, давання неправдивих показань – 52 %, відмова від дачі свідчень – 34 %, вплив на сумлінних учасників кримінального процесу, насамперед свідків і потерпілих – 38 %.

Наголошено, що досліджуючи обстановку, важливе значення має

встановлення просторово-часових факторів. Доведено, що сутність обстановки можливо розкрити лише при встановленні характеристик її складових, а саме: часу, місця та умов учинення протиправного діяння. При аналізі матеріалів кримінальних проваджень встановлено, що здебільшого втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність відбувається у таких місцях: 1) розважальні заклади (нічні клуби, кафе, бари, ресторани); 2) місця відпочинку (бази відпочинку, готелі); 3) місця проживання злочинця або неповнолітнього (квартири, будинки); 4) місця навчання неповнолітнього (школи, технікуми, заклади вищої освіти).

Встановлено, що найбільша кількість втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність за критерієм часу доби вчинюється ввечері (з 18 до 24 год.) – 51 %, 14 % – вночі (з 24 до 6 год.), 12 % – вранці (з 6 до 12 год.), 23 % – удень (з 12 до 18 год.). Залежно від дня тижня визначено, що неповнолітні вчиняють протиправні дії переважно у суботу та неділю (69 %).

На базі опрацювання наукових робіт вчених-криміналістів сформульовано слідову картину кримінального правопорушення як сукупність особистісних та матеріальних слідів, що є наслідками протиправного діяння, інакше кажучи будь-які зміни об'єктивної реальності, які мають криміналістично вагому інформацію.

Аналіз матеріалів кримінальних проваджень свідчить, що сліди втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність у 79 % випадків виявлялися на місці вчинення діяння. Поза місцем їх учинення сліди утворювалися внаслідок дій злочинців, що пов'язані з підготовкою і приховуванням протиправної діяльності.

Встановлено, що в місцях учинення протиправних діянь уповноважені особи виявляли: сліди рук – 39 %, сліди крові та інших органічних речовин – 32 %, сліди знарядь учинення кримінального правопорушення – 28 %. З'ясовано, що сліди рук виявлялися здебільшого при розслідуванні кримінальних правопорушень проти власності (крадіжки, грабежі, шахрайства), а сліди крові та інших органічних речовин є характерними для

протиправних діянь проти громадського порядку (хуліганство, масові заворушення).

Акцентовано, що насильницькі способи втягнення нерідко залишають ідеальні сліди (сліди пам'яті людини – очевидців, друзів, родичів), а також матеріальні (на тілі та одязі як неповнолітнього, так і злочинця).

Проаналізовано типові криміналістичні ознаки злочинця, шляхом узагальнення відомостей про їх фізичні, соціально-демографічні та соціально-психологічні ознаки та зосереджено увагу на особі потерпілого.

Встановлено, що найвищий рівень віктимності мають неповнолітні (98 % серед усіх випадків втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність). Під час дослідження з'ясовано окремі соціально-демографічні особливості неповнолітніх потерпілих: 99 % – не знаходяться у шлюбі, 99 % – навчалися, 3 % – на момент втягнення були працевлаштовані.

Встановлено, що морально-психологічні характеристики неповнолітніх потерпілих у 23 % випадках вирізнялися схильністю до вживання алкоголю, 9 % – наркотичних засобів, 11 % – різноманітними психічними відхиленнями. Наголошено на криміналістично вагомих особливостях їхньої поведінки.

Вирізнено віктимологічні групи неповнолітніх, які втягнуті у протиправну діяльність.

Доведено, що індивідуальні ознаки злочинця мають важливе значення для планування розслідування та проведення окремих слідчих (розшукових) дій, НСРД та інших процесуальних дій і розшукових заходів. Зокрема, при розслідуванні втягнення неповнолітніх до вчинення крадіжок вказана група ознак орієнтує уповноважених осіб на залучення до проведення окремих процесуальних дій відповідних спеціалістів (психолога, техника-криміналіста).

Встановлено, що втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність вчиняють в основному чоловіки (92 %). З'ясовано, що на момент учинення протиправного діяння злочинці знаходилися у віці 18-25 років (29 %), 25-35

років (38 %), 35-45 (21 %), 45 років і старше (12 %). Найбільш криміногенну групу складають особи віком 25-35 років.

Стосовно рівня освіти злочинців визначено, що середню освіту має 13 %, середню спеціальну – 24 %, базову вищу – 39 %, вищу – 21 %, іншу – 3 %. Переважна більшість осіб не перебувала у шлюбі (71 %).

З'ясовано, що при втягненні неповнолітніх у протиправну діяльність дорослі особи перебували у таких стосунках з ними: родичі – 24 %, близькі – 17 %, знайомі – 42 %, інші – 13 %. Окрім того встановлено, що злочинці під час учинення протиправного діяння знаходились у стані алкогольного сп'яніння (16 %), під дією наркотичних або психотропних засобів (4 %), були раніше засудженими (23 %), знаходились на обліку нарколога (19 %). Сформовано портрет ймовірного злочинця.

Розділ 2

ОРГАНІЗАЦІЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У ПРОТИПРАВНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

2.1. Алгоритми дій уповноважених осіб відповідно до типових слідчих ситуацій розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність

Кримінальні провадження будь-якої категорії повинні ґрунтуватися на цілеспрямованій та плановій діяльності працівників правоохоронних органів. Відповідні уповноважені особи повинні виконувати свої посадові обов'язки згідно конкретних обставин та обстановки. Загалом, можна сказати, що однією з основоположних наукових категорій для планування та організації досудового розслідування є слідча ситуація. В той же час, втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність характеризується специфічними обставинами, що впливають на алгоритми дій працівників Національної поліції під час виявлення та розслідування вказаних кримінальних правопорушень. Тому вважаємо за необхідне дослідити питання типових слідчих ситуацій при розслідуванні визначеної категорії протиправних діянь [148, с. 263].

Слід зазначити, що ми підтримуємо позицію М. П. Яблокова з приводу того, що слідчі ситуації дозволяють забезпечити наступні речі: а) належним чином зорієнтуватися у всьому різноманітті фактичного й іншого положення речей протягом розслідування з метою одержання даних для тактичних і стратегічних рішень у справі; б) висунути найбільш обґрунтовані слідчі версії і визначити (скорегувати) правильний напрямок подальшого ходу розслідування; в) намітити оптимальний вибір слідчих, оперативно-розшукових дій, криміналістичних операцій і доцільну їх черговість;

г) звести до мінімуму кількість методичних рішень слідчого, заснованих на пробах і можливих помилках [223, с. 89].

В свою чергу, Є. Ю. Буждиганчук акцентує увагу на тому, що сутність початкового етапу розслідування окремих видів кримінальних правопорушень, зокрема, сутенерства, вчиненого організованою групою, буде мати такі характеристики як брак початкової інформації та її неповнота [20]. Підтримуючи вказану позицію, в той же час, зазначимо, що типові слідчі ситуації розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність також характеризуються певним браком початкової інформації, тому що не завжди зрозуміло, як та за яких обставин було вчинено безпосереднє втягнення. Тому слід вказати, що початковий та подальший етапи розслідування визначеної категорії діянь також будуть відрізнятися наявністю двох процесуальних учасників: підозрюваного та потерпілого. Адже без наявності обох вказаних осіб не зможе бути доведений склад кримінального правопорушення. Але входження їх в кримінальне провадження може відрізнятися в залежності від конкретної слідчої ситуації.

Зі свого боку, В. О. Шершньова з приводу наповнення початкової слідчої ситуації зазначала, що вона може розглядатися в двох аспектах: теоретичному (як типова стосовно конкретного виду злочину і навіть ширше – як наукова, абстрактна категорія) і практичному (як конкретна життєва ситуація в кримінальній справі, що знаходиться в провадженні слідчого, характеризує початковий етап розслідування і включає, в першу чергу, інформацію про результати попередніх перевірок, невідкладних слідчих дій і оперативно-розшукових заходів), а її основними елементами є: першочергова інформація, отримана в ході перевірки заяв, повідомлень і відразу після порушення кримінальної справи, про подію, що містить ознаки злочину, і про осіб, причетних до цієї події; об'єктивні умови, що характеризують отримання цієї інформації (місце, час, кліматичні умови, використання науково-технічних засобів тощо); сили та засоби, що має в своєму розпорядженні слідчий для подальшої роботи щодо використання початкової

інформації в цих умовах; позиція підозрюваного, потерпілого, свідків, а також результати їх протидії встановленню істини на початковому етапі розслідування та потенційна можливість протидії; інші фактори, що перешкоджають чи сприяють успішному вирішенню криміналістичних завдань (втрата речових доказів, виявлених під час огляду, явка з повинною тощо) [218]. А вже А. В. Іщенко акцентує увагу на тому, що вивчення питання слідчої ситуації як криміналістичної категорії має теоретичне та прикладне значення. Теоретичне значення розроблення цієї проблеми в загальному полягає в об'єктивній необхідності конкретизації змісту та поняття цієї наукової категорії. Його практичне значення в тому, що визначення змісту слідчих ситуацій, їх класифікація, аналіз і оцінка дають можливість об'єктивно обґрунтувати вибір варіантів методики розслідування, які найбільшою мірою відповідали б обставинам і завданням розслідування на певному етапі [66, с. 57]. На нашу думку, важливе значення при розслідуванні досліджуваної категорії кримінальних правопорушень має безпосередньо практична складова типових слідчих ситуацій [149, с. 237].

Доречними є висновки стосовно того, що типізація слідчих ситуацій можлива за умови виділення інформації про окремі найбільш значущі елементи і таких компонентів, що часто зустрічаються. Так, М. С. Качковським були виділені декілька груп факторів, до першої з яких належать відомості про окремі обставини злочинної діяльності (особу, котра вчинила злочин, спосіб, сліди злочину, предмет посягання і розмір заподіяної злочином шкоди, зв'язки з іншими злочинами). Другу групу складає сукупність інформації про найбільш значущі обставини розслідування (стан доказової бази, можливості слідства, лінію поведінки підозрюваних та інших учасників розслідування, сторонніх осіб, котрі намагаються втручатися у процес розслідування тощо). Типові слідчі ситуації несуть основне інформаційне й організаційно-методичне навантаження у побудові методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із умисним введенням на ринок України небезпечної продукції, а самі типові слідчі

ситуації початкового та подальшого етапів розслідування взаємопов'язаними [69].

Тому вважаємо вірою позицію С. І. Коновалова з приводу того, що класифікація слідчих ситуацій корисна як форма упорядкування та організації знань про неї, проте уявлення про неї має бути доповнено механізмом її впливу на процес розслідування, розглядом того, як саме слід в даних умовах організувати і реалізувати програму розслідування [83, с. 124]. В розрізі цього, доречно навести роздуми вчених, які класифікують кримінальні справи за джерелом первинної інформації про кримінальні правопорушення, а саме: 1) кримінальні справи, порушені за оперативними матеріалами і 2) кримінальні справи, за якими факт сутенерства виявлений слідчим в ході розслідування кримінальної справи про інший злочин. Науковець наголосив на тому, що від цього залежить набір способів збирання первинної інформації. У разі неповноти отриманої інформації на момент порушення кримінальної справи фактор раптовості при виробництві первинних слідчих дій в значній мірі буде втрачено, оскільки про порушення кримінальної справи в той же день повідомляється особі, щодо якої її порушено. При нестачі вихідних інформаційних даних слідчий позбавлений можливості відразу спланувати, підготувати і провести невідкладні слідчі дії таким чином, щоб факт сповіщення підозрюваних осіб про порушення кримінальної справи не став на заваді викриттю їх у злочинній діяльності [209, с. 11]

А вже В. К. Гавло зазначав, що необхідно враховувати під час практичного застосування типової слідчої ситуації для висунення версій й орієнтування в обстановці розслідування наступні положення: типова слідча ситуація – це наукове поняття відносно прояву загальних меж ходу і стану розслідування до визначеного його моменту; вона є найбільш вірогідною, зразковою для заданих умов обстановкою розслідування; в основі типової слідчої ситуації знаходяться інформаційні дані, зорієнтовані на загальні межі криміналістичної характеристики окремих видів (груп) злочинів і умови їх

розслідування; типова ситуація має «свій» закономірний набір ознак (про хід і стан розслідування), система яких індивідуалізує її, робить стійкою, фіксованою на даний момент розслідування, що дозволяє групувати ситуації за різними, раніше названими, положеннями [33, с. 243-244].

Тому після внесення відомостей до ЄРДР, як зазначалося вище, безпосередньо починається початковий етап розслідування. В. В. Тіщенко пропонує такий перелік завдань початкового етапу розслідування злочинів:

1. Виявлення і фіксація доказової інформації щодо злочину, який розслідується по «гарячих слідах».

2. Вжиття заходів для запобігання втраті доказової інформації, що міститься в слідах, документах, інших об'єктах, її своєчасне виявлення та фіксація.

3. З'ясування й оцінка сформованої після порушення кримінальної справи слідчої ситуації.

4. Виявлення джерел інформації про розслідуваний злочин.

5. Визначення напрямку розслідування і розробка плану розслідування.

6. Обрання форми і методів взаємодії з органами і службами, що здійснюють оперативно-розшукову роботу.

7. Пошук і одержання інформації про механізм і обстановку вчиненого злочину.

8. Збирання і вивчення відомостей про особистість потерпілого.

9. Пошук, одержання й аналіз інформації про осіб, що вчинили злочин, їхній розшук і затримання [199, с. 137].

В ході вивчення судово-слідчої практики [Додаток А] нами було встановлено, що початкові відомості, які є підставою для внесення відомостей в ЄРДР за фактом учинення кримінального правопорушення, кваліфікованого за ст. 304 КК України, надходять до правоохоронних органів з таких джерел:

а) заяви, листи і повідомлення, що надійшли від громадян (68 %);

б) повідомлення працівників установ та організацій (5 %);

в) матеріали органів досудового розслідування, виділені з інших кримінальних проваджень (19 %);

г) матеріали, отримані під час проведення НСРД та розшукових заходів (8 %).

Стосовно визначення поняття типової слідчої ситуації, то, наприклад, В. К. Лисиченко та О. В. Батюк формулюють її як сукупність умов, що об'єктивно складаються в процесі розслідування злочинів, утворюють своєрідну обстановку на його певний момент, яка ставить перед слідчим проблему вибору відповідного напрямку подальших дій і прийняття тактичних рішень [9, с. 5]. Зі свого боку, С. С. Чернявський у типовій слідчій ситуації визнає інформаційну модель з найбільш значущими властивостями та ознаками процесу розслідування в кримінальних провадженнях щодо злочинів певної категорії [215, с. 405]

А вже І. М. Комаров акцентує увагу на тому, що за своїм змістом типові криміналістичні ситуації виступають своєрідними теоретичними моделями, які дозволяють правильно орієнтуватися загалом у тій ситуації, що склалася, та вибирати найбільш характерні для конкретного випадку прийоми та способи розслідування, що забезпечують збирання відсутньої фактичної інформації у справі. У їх основу закладено такі основні показники, як наявність (відсутність) типової вихідної інформації, відомостей про фактичні й інші дані за досудовим провадженням. Тобто вчений вказує на необхідність розкривати зміст криміналістичних ситуацій через визначення їхньої інформаційної структури [78, с. 52].

Найбільш точним ми вважаємо визначення, що надав Л. Я. Драпкін, який сформулював слідчу ситуацію як динамічну інформаційну систему, елементами якої є істотні ознаки й властивості обставин, що мають значення у кримінальній справі, зв'язки, відносини між ними, а також учасниками процесу розслідування, що настали, і передбачувані результати дій сторін [43, с. 28].

З приводу їх класифікацій, то вчені-криміналісти наголошують на

тому, що багато з цих ситуацій носять типовий характер. Так, відповідно визначаються і основні напрямки розслідування. Наприклад, для початкового етапу характерні наступні ситуації: 1) є відомості про подію злочину і про нібито винному в ньому особі (головним чином, від потерпілих), але ще не ясно, чи дійсно була ця подія, чи мала вона пре-ступнях характер і чи причетна до нього зазначена особа (згвалтування, грабїж, розбїй, дача і одержання хабара і т.д.). Напрямок розслідування – встановлення дійсності події, його конкретних обставин, причетності до нього запідозреного особи. При цьому велике значення має виявлення відповідних слідів і речових доказів та особливостей взаємин між учасниками події. При необхідності підозрювану особу затримується; 2) встановлено події з ознаками злочину і відомі конкретні особи, що несуть за це відповідальність по своєму службовому становищу, але характер їх особистої провини не ясний (порушення правил безпеки на виробництві та транспорті та ін.). Напрямок розслідування – з'ясування безпосередніх і основних причин події і ступеня впливу на виникнення основних причин кожного із зазначених осіб, виявлення основних винних і доведення їх вини; 3) встановлено події з ознаками злочину, здійснити який і скористатися його результатами могли тільки особи з певного кола за своїм становищем (підроблені видаткові документи, безтоварні операції, знищення облікових документів і ін.) Або для здійснення якого потрібні особливі професійні навички і знання (виготовлення під-слухних грошей, цінних паперів, злом сховища з використанням складних методів і т.д.). Напрямок розслідування – дослідження поведінки, пов'язаного з досліджуваним подією, кожного підозрюваного, характеру їх відносин до виявлених даними, встановлення факту використання будь-ким з них результатів злочину; 4) встановлено події з ознаками злочину, але відсутні або майже відсутні відомості про винну особу (крадіжка, таємні вбивства і ін.). Напрямок розслідування – із використанням користування типових версій виявлення максимальної кількості даних, що характеризують злочинця, району його можливого

перебування, просівання виявлених запідозрених осіб, встановлення і затримання винної особи [92, с. 262].

Стосовно конкретних кримінальних правопорушень, то, наприклад, М. В. Куратченко на початковому етапі розслідування сутенерства та втягнення особи в заняття проституцією акцентував на існуванні наступних типових слідчих ситуацій: 1) злочинець (сутенер, повія) відомий, є достатні фактичні дані, які свідчать про конкретні обставини кримінального правопорушення та його причетності до нього; 2) виявлено факт здійснення сутенерства чи втягнення особи в заняття проституцією, злочинець відомий, але доказів для повідомлення про підозру недостатньо; 3) злочинець (сутенер, повія) відомий, наявні матеріальні сліди злочину й очевидці злочинної події, але він переховується від слідства та суду; 4) злочинець невідомий, відсутні матеріальні сліди та очевидці злочину [112, с. 92].

В залежності від характеру первинної інформації, наявної на етапі прийняття рішення про порушення кримінальної справи у справах про втягнення неповнолітнього в вчинення антигромадських дії О. М. Сажасєв виділяє основні типові ситуації, при яких в первинних матеріалах є достатньо даних, що підтверджують, що злочинне подія мала місце або в них відсутній необхідний обсяг відомостей, вказують на ознаки залучення [163, с. 27].

В свою чергу, А. Р. Ікаєв наголошував на тому, що за умови розслідування втягнення в злочинну діяльність кількох неповнолітніх, необхідно з'ясувати мету, мотиви такого об'єднання, індивідуалізувати роль кожного з учасників групи. Тому, на думку автора, необхідно розглядати такі ситуації як: 1) неповнолітній не вчинив злочину, до якого його залучав дорослий; 2) неповнолітній реалізував злочинну діяльність, а саме: а) неповнолітній вчинив злочин самостійно; б) неповнолітній вчинив злочин спільно з дорослим; 3) неповнолітній не вчиняв злочин, однак був втягнутий у зайняття пияцтвом, жебрацтвом, азартними іграми [64, с. 11].

А вже К. Ю. Назаренко на початковому етапі розслідування створення та утримання місць розпусти визначила наступні ситуації: а) злочинець

відомий, є достатні фактичні дані, що свідчать про конкретні обставини злочину – 24 %; б) злочинець відомий, але доказів недостатньо для повідомлення про підозру – 48 %; в) злочинець відомий, але він переховується від слідства і суду – 16 %; г) злочинець невідомий – 12 % [139, с. 83-84].

Зі свого боку, В. І. Брилев, визначив наступні слідчі ситуації: 1) втягнутий неповнолітній вчинив антигромадську дію самостійно; 2) втягнутий неповнолітній вчинив антигромадську дію спільно з іншими неповнолітніми; 3) втягнутий неповнолітній вчинив антигромадську дію спільно з дорослим злочинцем. Врахування специфіки названих вище ситуацій націлює слідчого (дознавача) на висування і перевірку версій про можливе знаходження в оточенні неповнолітнього, вчинила антигромадську дію, інших осіб (дорослих або неповнолітніх), які можуть бути інформовані про обставинах як самого втягнення, так і того антигромадської дії, яку вчинив втягнутий неповнолітній [18, с. 207-208].

Доречною вважаємо думку Є. Ю. Буждиганчук, яка на початковому етапі розслідування сутенерства, вчиненого організованою групою, виокремлює наступні типові ситуації: а) сутенерів затримано, є достатні фактичні дані, що свідчать про конкретні обставини сутенерства, виявлено структуру ОГ, особу лідера встановлено, більшість членів ОГ співпрацюють зі слідством (18 %); б) злочинців встановлено, наявна певна інформація про обставини злочину, але доказів недостатньо для повідомлення про підозру, члени ОГ відмовляються від дачі показань, висувають неправдиві алібі (47 %); в) наявна інформація про обставин сутенерства, є потерпілий і свідки, зібрано матеріальні сліди злочину, особу сутенера встановлено, але переховується від слідства й суду (26 %); г) наявна обмежена інформація щодо обставин сутенерства, є потерпілий, свідки відсутні, особу сутенера не встановлено (9 %) [19, с. 141].

А вже О. В. Сокол зазначала, що типові ситуації по справах даної категорії класифікуються на: а) ситуації розслідування, при яких залучений

неповнолітній не приступив до здійснення злочину; 2) ситуації, при яких залучений неповнолітній приступив до здійснення злочину. У свою чергу, авторка зазначає, що останні ситуації можуть підрозділятися наступним чином: ситуації, при яких залучений неповнолітній приступив до скоєння злочину самостійно; ситуації, при яких неповнолітній скоює злочин спільно з дорослим, що виступає в якості співучасника, залучивши неповнолітнього у вчинення злочину. Крім того, слідчі ситуації поділяються залежно від того, якому з підлягають доведенню обставин – події злочину або винності втягувача – найбільшою мірою властива інформаційна невизначеність. О. В. Сокол наголошує, що залежно від ситуації, що складається визначаються напрямки розслідування [170, с. 124].

В свою чергу, О. М. Сажаяєв наголошує на тому, що комплекси первинних процесуальних і не процесуальних дій, так само як і вибір напрямків розслідування по даній категорії злочинів, зумовлюються складається у справі слідчої ситуацією і її інформаційною насиченістю. Залежно від змісту зазначених обставин всі слідчі ситуації на початковому етапі розслідування кримінальних справ про втягнення неповнолітніх до скоєння антигромадських дій автор поділяє на три групи: перша ситуація – злочинець затриманий при здійсненні дій по залученню неповнолітнього у вчинення антигромадських дій або відразу після них, і щодо нього вже є не менше двох зафіксованих фактів вчинення подібних дій; друга ситуація – встановлений факт вчинення дій по залученню неповнолітнього у вчинення антигромадських дій, який мав місце не так давно, відома особистість злочинця. Є не менше двох зафіксованих фактів вчинення подібних дій, проте він на момент порушення кримінальної справи не затриманий; третя ситуація – встановлені факти (не менше трьох) вчинення дій по залученню неповнолітніх у вчинення антигромадських дій, але особистість злочинця невідома або про нього є досить незначна інформація [162, с. 98].

Зі свого боку В. І. Брилев зазначає, що на момент початку розслідування складаються наступні типові ситуації: 1) очевидні подія

злочину (втягнення) і спосіб його вчинення; встановлено особу підозрюваного і особу неповнолітнього, втягненого у вчинення антигромадської дії, а також характер взаємин між ними; відомі обставини скоєного неповнолітнім антигромадської дії; дорослий визнає свою провину і дає правдиві пояснення; є показання свідків; 2) відомо про подію втягнення неповнолітнього у вчинення антигромадської дії, однак невідомі окремі обставини залучення (наприклад, його способи або обстановка вчинення); очевидні обставини антигромадської дії, вчиненого неповнолітнім, в тому числі спільно з дорослим втягувачем; дорослий визнає свою провину (повністю або частково), проте дає неповні або суперечливі пояснення; 3) очевидні обставини скоєної неповнолітнім антигромадської дії, в тому числі і спільно з дорослим, відома особистість неповнолітнього, але не відомі обставини його залучення дорослим; неповнолітній дає суперечливі або помилкові пояснення; можливий втягувач свою провину не визнає; є протидія кримінальним переслідуванню; 4) неочевидні подія злочину (втягнення) і особа (особи), які його вчинили; є вкрай мізерна інформація (найчастіше сигнального характеру) про можливе втягнення неповнолітнього у вчинення антигромадської дії, а також про ознаки вчинення неповнолітнім антигромадських дій, які він міг зробити самостійно або спільно з дорослим; є протидія кримінальним переслідуванню [18, с. 207].

На основі дослідження матеріалів кримінальних проваджень [Додаток А], нами встановлено, що на початковому етапі розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність виникають наступні типові слідчі ситуації:

а) особу, яка втягнула неповнолітнього у протиправну діяльність, відомо та затримано, є достатня кількість матеріальних й особистісних доказів, що свідчать про конкретні умови кримінального правопорушення, для повідомлення їй підозри – 15 %;

б) особу, яка втягнула неповнолітнього у протиправну діяльність, відомо, але матеріальних і особистісних доказів недостатньо для

повідомлення їй про підозру – 52 %;

в) особу, яка втягнула неповнолітнього у протиправну діяльність, відомо, є достатня кількість матеріальних й особистісних доказів, але вона переховується від правоохоронних органів – 23 %;

г) виявлено факт втягнення неповнолітнього у протиправну діяльність, але особу злочинця не встановлено – 10 % [225, с. 307].

Встановлено порядок дій слідчого відповідно до кожної з них. Зокрема, *перша слідча ситуація* визначається умовами очевидності. На наш думку, А. І. Ікаєв, враховуючи об'єктивну сторону втягнення неповнолітніх у злочину діяльність, досить доречно для даної ситуації виокремив типові слідчі (розшукові) дії, що будуть використовуватися під час розслідування втягнення неповнолітніх окремо у: 1) злочинну діяльність (наявність дорослих підбурювачів чи інших співучасників; існування групи неповнолітніх (можливо, і дорослих), яка здійснила кілька злочинів; наявність фактів неінформування або заздалегідь не обіцяного приховування з боку дорослих (батьків, осіб у яких неповнолітній залишав на зберігання викрадені речі, яким дарував такі речі і ін.); придбання дорослими викраденого неповнолітнім майна і його збут; 2) пияцтво (наявність інформації про: співучасників та осіб, які втягли неповнолітнього в пияцтво; аморальний спосіб життя, якщо це передувало втягненню в злочин; про обставини придбання і вживання спиртного; про причетність втягувачів і залучених до скоєння інших злочинів; наявність свідків пияцтва); 3) заняття жебрацтвом (наявність інформації щодо способів втягнення до жебрацтва; наявність інформації чи є доходи від жебрацтва основним або одним з головних джерел існування даної особи); 4) заняття азартними іграми (є інформація про обставини допуску неповнолітнього в приміщення ігрового закладу; є інформація щодо використання неповнолітнього або за його участі в азартних іграх; є інформація про вчинення дій групою осіб за попередньою змовою; з витяганням доходу у великому розмірі; особою з використанням свого службового положення [65, с. 124].

У цій ситуації наявні усі підстави вважати, що злочинець буде йти на контакт зі слідчим. Тому серед СРД, НСРД та інших процесуальних дій необхідно провести наступні заходи:

- 1) допит потерпілих і свідків;
- 2) допит підозрюваного;
- 3) пред'явлення підозрюваного для впізнання;
- 4) призначення експертиз ідентифікуючого характеру;
- 5) обшук за місцем проживання злочинця.

Так, в період з 5 по 7 лютого 2018 року, гр. Ю. разом з гр. Є. та двома неповнолітніми, о 22 годині 30 хвилин, перебували в житловому будинку по вул. Шкільній в с. Яськи Біляївського району Одеської області, де грали в карти. Під час гри у гр. Ю. виник умисел, спрямований на таємне заволодіння майном з будинку, що розташований поруч, після чого останній запропонував неповнолітнім разом з ним проникнути до вказаного домоволодіння та заволодіти майном, яке там знаходиться, пояснивши, що в зазначеному будинку ніхто не проживає, при цьому пообіцявши викрадене майно розділити порівну між ними. Реалізуючи свій злочинний намір, гр. Ю. разом з гр. Є. та неповнолітніми прибули до відповідного домоволодіння, визначивши об'єктом свого злочинного посягання будь-яке майно, яке вони зможуть забрати з собою, залишивши одного з неповнолітніх біля паркану спостерігати за місцевістю, перестрибнули через паркан та проникли на територію вказаного домоволодіння. Після чого злочинці прослідували до зазначеного вище будинку, де шляхом віджиму вхідної металопластикової двері та зламу запірного пристрою вхідної металевої двері проникли до нього. Гр. Ю. було затримано в ході перевірки по базах по факту вчинення крадіжки з проникненням. Останній дав правдиві показання [185].

Друга слідча ситуація має більш складний характер, адже підозрюваний відомий, але матеріальних і особистісних доказів недостатньо для повідомлення йому про підозру. В зв'язку з цим потрібно провести такі заходи:

- 1) допит потерпілих і свідків;
- 2) допит підозрюваного;
- 3) одночасні допити раніше допитаних осіб;
- 4) пред'явлення особи для впізнання;
- 5) повторний допит підозрюваного;
- 6) призначення експертизи;
- 7) проведення НСРД (здійснення аудіо-, відеоконтролю підозрюваного; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж і електронних інформаційних систем).

Так, 09.03.2018 року, приблизно о 19 годині 30 хвилин гр. Д., маючи умисел на втягнення гр. Є. у злочинну діяльність та достовірно знаючи про те, що останній являється неповнолітнім, запропонував останньому вчинити злочин, (крадіжку), металевих воріт та хвіртку з будинку, при цьому пообіцяв отримані гроші витрати спільно на придбання спиртних напоїв, на що неповнолітній погодився. Таким чином гр. Д. виклав бажання та схилив неповнолітнього вчинення крадіжки. Допитаний в судовому засіданні обвинувачений винним себе визнав повністю та пояснив, що він знав, що гр. Є. не має 18 років, оскільки навчався разом з ним в одній школі [180]

Слід наголосити, що *третьою слідчою ситуацією* ускладнюється тим, що злочинець відомий, але переховується від слідства й суду. В той же час, є достатня кількість матеріальних й особистісних доказів. Зважаючи на це, слідчий повинен збільшувати доказову базу для забезпечення пред'явлення підозри злочинцю після його виявлення й затримання. Серед СРД, НСРД та інших заходів потрібно провести:

- 1) повторні допити потерпілих і свідків;
- 2) обшук за місцем проживання підозрюваного;
- 3) призначення експертиз за матеріальною й особистісною інформацією, що наявна у слідчого;
- 4) зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та електронних інформаційних систем.

Стосовно розшуку втягувача, ми підтримуємо думку В. О. Маляррової, яка зазначає логічне вирішення наступних завдань:

- виявлення джерел інформації про ознаки шуканого злочинця;
- побудова гіпотетичної моделі злочинця (шуканої особи) та встановлення його належності до: – широкої сукупності (класу) осіб за загальними ознаками; – вузької сукупності (групи) осіб за окремими ознаками;
- встановлення обмеженої, кількісно визначеної групи осіб, що перевіряються;
- встановлення особи, що перевіряється, тобто особи, яка згідно обставинам кримінального провадження може бути шуканим злочинцем, та при необхідності отримання від неї зразків для експертизи, згідно ст. 245 КПК України;
- ідентифікація конкретної особи;
- встановлення шуканого злочинця [136, с. 131].

Так, 20.06.2018р. у нічний час, гр. Ж. запропонував неповнолітньому гр. З. вчинити крадіжку майна з сараю, розташованого у дворі, на що неповнолітній погодився. Особи шляхом зриву навісного замка проникли до вказаного сараю та маючи умисел на таємне, з корисливих мотивів викрадення чужого майна, поєднане з проникненням у сховище, таємно від оточуючих вчинили крадіжку майна, а саме: велосипеду марки «Україна» з рамою синього кольору; велосипеду марки «Аист» з розкладною рамою, червоного кольору. Після цього, гр. Ж. разом з неповнолітнім з місця вчинення кримінального правопорушення зникли та викраденим майном розпорядились на власний розсуд. Надалі гр. Ж. втягував неповнолітнього гр. З. в протиправну діяльність декілька разів, після виявлення останнього правопорушення зник з місця проживання [187].

Четверта слідча ситуація характеризується тим, що особу злочинця не встановлено. Така ситуація переважно має місце, коли відбулося спонтанне вчинення протиправного діяння і злочинець заздалегідь не був

знайомим з неповнолітнім. У даному випадку СРД, НСРД та інші заходи повинні бути направлені на виявлення доказів, які вказують на причетність конкретної особи до вчинення кримінального правопорушення.

Підводячи підсумок, зазначимо, що однією з основоположних наукових категорій для планування та організації досудового розслідування є слідча ситуація. Підтримується позиція, що вона являє собою динамічну інформаційну систему, елементами якої є істотні ознаки й властивості обставин, що мають значення у кримінальній справі, зв'язки, відносини між ними, а також учасниками процесу розслідування, що настали, і передбачувані результати дій сторін. На основі дослідження судово-слідчої практики та думок науковців були виокремлені типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. Визначено порядок дій уповноважених осіб відповідно до кожної із них.

2.2. Профілактична діяльність працівників правоохоронних органів щодо виявлення та усунення причин і умов втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність

Профілактична діяльність є засобом попередження вчинення кримінальних правопорушень у майбутньому. Тому працівники правоохоронних органів зобов'язані неодмінно здійснювати профілактичні заходи. Розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність також пов'язано з виявленням причин та умов вчинення визначеного кримінального правопорушення. В той же час, необхідно акцентувати увагу на тому, що уповноважені особи можуть виконувати лише ті заходи профілактики, які передбачені їх посадовими обов'язками або нормативно-правовими актами. Тому розглянемо їх виходячи з предмету дослідження [150, с. 191].

Слід зазначити, що до числа основних задач слідчої профілактики відносять наступні положення: своєчасне виявлення та розкриття злочинів, специфічними криміналістичними методами та засобами, оперативне розслідування злочинів і викриття організаторів, усіх учасників організованої групи, злочинної організації, винних у вчиненні злочину, з використанням тактичних прийомів, науково-технічних засобів, більш удосконалених методів розслідування; виявлення та дослідження особливостей типових слідчих ситуацій профілактичного характеру, які складаються при розслідуванні [87, с. 110]. Як бачимо, існує ряд заходів, які уповноважені особи можуть здійснювати по усуненню причин та умов вчинення кримінального правопорушення. В той же час, правове регулювання діяльності правоохоронних органів у сфері профілактики злочинності має своєю метою закріпити організацію системи і направити у визначене русло міжсуб'єктні відносини її учасників.

В свою чергу, М. М. Єфімов зазначає, що профілактика вчинення кримінальних правопорушень проти моральності є одним із завдань уповноважених осіб, що здійснюють правоохоронну діяльність. Тобто профілактична функція повинна виконуватись незалежно від служби, в якій працює той чи інший правоохоронець, та від його посади. Раніше КПК зобов'язував слідчого здійснювати ряд заходів по усуненню причин та умов вчинення протиправних діянь. На жаль, зараз така норма відсутня. Але, на наше переконання, в уповноважених осіб, які здійснюють досудове розслідування (слідчий, дізнавач, прокурор), є можливості хоча б зробити мінімум, щоб уникнути в подальшому вчинення подібних протиправних діянь [48, с. 311].

Доречною є позиція І. В. Однолько, яка акцентує увагу на тому, що втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність вже давно стало однією з глобальних проблем кримінально-правової політики України та інших держав, адже злочинність серед неповнолітніх у певному сенсі є фактором росту злочинності дорослих. І щоб не допустити зростання злочинності слід

зосередити увагу на запобіганні їй, передусім, – захисті неповнолітніх осіб від негативних явищ, серед яких украй небезпечним є втягнення дорослими особами неповнолітніх у злочинну діяльність. Підвищена увага до захисту неповнолітніх обумовлена особливим психологічним розвитком дитини, якому притаманне її специфічне сприйняття навколишнього світу. Дитина на відмінну від дорослої особи більш психологічно відкрита для сприйняття як позитивного, так і негативного досвіду. Разом з тим її воля слабкіша, а у певних випадках зовсім відсутня у протидії негативному впливу, що пояснюється моральною, інтелектуальною та фізичною незрілістю. Дорослі, розуміючи це, нерідко намагаються використати психологічні особливості розвитку дітей в особистих злочинних та аморальних цілях. Тому необхідним та обґрунтованим є захист дітей від подібних негативних дій [141, с. 147]. Тобто для сучасного суспільства надзвичайно важливо виховати достойну молодь, яка буде забезпечувати реформування України в євроінтеграційному розрізі.

Серед правового регулювання окремі науковці виокремлюють два взаємозалежні елементи: нормативно-правову і індивідуально-правову регламентацію. Перша включає розробку і закріплення загальних, формально визначених правил поведінки і покликаний забезпечувати єдиний порядок і стабільність у регулюванні суспільних відносин, що складають зміст діяльності правоохоронних органів у сфері профілактики злочинності, шляхом створення, зміни або скасування правових норм, визначення сфери їх дії і кола учасників [3, с. 145]. В той же час, діяльність уповноважених осіб по виявленню причин і умов, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення – це процес, який вимагає від них певних знань і практичних навичок.

Також при вивченні матеріалів розслідуваних кримінальних проваджень нами було помічено, що застосування різної термінології негативно позначається на практиці розмежування причин і умов. Так, за даними нашого дослідження, у справах про кримінальні правопорушення,

вчинені неповнолітніми, слідчі у поданнях найчастіше повністю ототожнюють умови, що сприяли вчиненню злочинів, з причинами їх скоєння. Нерідко слідчі зовсім не виявляють причини і умови злочинів, обмежуючись викладенням обставин вчинення і вини обвинуваченого та пропозицією обговорити його поведінку в трудовому колективі. Фактичне ототожнення причини злочину і його об'єктивної сторони приводить до висновку, що причиною злочину є сам злочин. Таке твердження веде до визнання неможливості усунення причин конкретного злочину, тому що дії злочинця є на момент їх розслідування подією минулого [32, с. 8]. Зазначене негативно позначається не тільки на підготовці працівників правоохоронних органів, але й на практичній реалізації усунення причин і умов, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення. В той же час, швидке розслідування кримінального правопорушення вимагає від правоохоронних органів не тільки проведення відповідних заходів щодо збирання доказової інформації, але й забезпечення певної профілактичної функції.

Детермінантами кожного злочину є, з одного боку, особисті властивості конкретного індивіда (його потреби, погляди, інтереси, ставлення до різних соціальних цінностей і вимог, у тому числі правових), а з іншого – сукупність зовнішніх обставин, які викликають намір і рішення вчинити умисний злочин. Тобто існує взаємодія криміногенних властивостей особи, які склалися під впливом несприятливих умов її формування, із зовнішніми об'єктивними обставинами і ситуаціями [115, с. 105]. На індивідуальному рівні аналізується конкретний злочин – «елементарна частинка» злочинності. Визнається, що і на цьому рівні зберігають свою дію всі фактори, зв'язки та відношення, характерні для філософського і соціологічного рівнів причин злочинності. Тільки тепер вони конкретизуються і переходять у психологічну форму, пояснюючи цілі й мотиви поведінки конкретної людини – злочинця. Причини індивідуального злочину визначаються як неузгодженість поведінки особистості з соціальним середовищем, в основі якої лежать негативні риси, що сформувалися у

конкретної людини під впливом певних факторів. При цьому підкреслюється можливість переорієнтації і виправлення такого суб'єкта [107, с. 21].

Окрема група авторів до факторів, що впливають на процес втягнення неповнолітнього в заняття проституцією відносять: соціально-економічні детермінанти: несприятливе економічне становище значної частини населення, передусім неповнолітніх, що приводить до пошуку джерел засобів до існування, в тому числі і за допомогою заняття проституцією; криза духовно-моральної сфери суспільства: руйнування моральних і поведінкових стереотипів; схвалення антисоціальних форм поведінки, спрямованої на отримання матеріальної вигоди, в тому числі і шляхом надання сексуальних послуг; деморалізація статевої відносин: комерціалізація інтимної сфери; безладні статеві зв'язки; ранній початок статевого життя; недосконалість системи статевого виховання; пропаганда проституції, в тому числі за участю неповнолітніх, в кіно, на телебаченні, в мережі Інтернет та інших засобах масової комунікації; проблеми в сімейному та шкільному вихованні неповнолітніх: індиферентне ставлення до поведінки дитини, а також свідоме формування негативної поведінки неповнолітніх; недосконалість системи організації дозвілля неповнолітніх: відсутність у молоді уявлення про соціально-позитивні форми проведення дозвілля або відсутність можливості скористатися ними; недоліки в правових заходах протидії сексуальній експлуатації неповнолітніх: недосконалість кримінального, сімейного законодавства, законодавства про засоби масової інформації, про рекламу, про адміністративні правопорушення; недоліки в роботі правоохоронних органів у попередженні, виявленні, розкритті та розслідуванні злочинів, пов'язаних із залученням неповнолітніх у «сексуальний бізнес»: відсутність спеціалізованих підрозділів органів внутрішніх справ, регулярних оперативно-профілактичних операцій, спрямованих на виявлення фактів втягнення неповнолітніх у заняття проституцією [47, с. 70-71].

Ми підтримуємо позицію науковців з приводу того, що причини конкретного кримінального правопорушення – це ті активні фактори, які

викликають у певної особи інтереси, мотиви для його вчинення. В основі злочинної мотивації як суб'єктивного психофізіологічного процесу знаходяться певні людські вади: корисливість, правовий нігілізм, егоїзм, кар'єризм, жорстокість, негативні психологічні особливості тощо. Це повністю суб'єктивна сфера, пов'язана з особливостями конкретної людини. Формування особистості злочинця – складний процес, який ще недостатньо вивчений в кримінології і викликає спори, але можна з упевненістю стверджувати, що в ньому переплітаються і взаємодіють біологічне, психологічне і соціальне. Структура будь-якої особистості, в тому числі і злочинця, складається поступово в процесі взаємодії між зовнішнім середовищем і психічною організацією індивіда, яка формуються на основі певних генетичних компонентів. Тому встановлення причин конкретного злочину полягає у вивченні особи обвинуваченого, визначенні її негативних рис, які в конкретній життєвій ситуації призвели до вчинення нею злочину. Зібрані відомості про особу обвинуваченого повинні знайти відбиття у матеріалах кримінальної справи, оскільки вони враховуються судом під час визначення виду і міри покарання [31, с. 62-69].

На основі проведеного аналізу анкетування працівників правоохоронних органів [Додаток Б] нами було встановлено чинники, внаслідок яких більшість злочинних діянь залишається не розкритими. До *об'єктивних* віднесено такі: відсутність свідків і очевидців протиправного діяння – 52 %, прихований характер злочинної діяльності – 87 %, знищення слідів, знарядь і засобів злочину – 58 %, відсутність у неповнолітніх бажання йти на контакт зі слідчим – 21 %, активна протидія розслідуванню, тиск на сумлінних учасників кримінального процесу – 32 %.

Серед *суб'єктивних* [Додаток Б] вирізняються наступні: невчасний виїзд СОГ на місце події – 19 %, поверхневе проведення огляду місця події та інших першочергових дій – 72 %, відсутність планування й послідовності в організації початкового етапу розслідування – 27 %, неточності у сприйнятті наявних доказів – 34 %, відсутність науково-технічних засобів при виявленні

слідів злочину – 87 %.

Доречною є позиція О. В. Полікашиної, яка наголошує на тому, що важливою профілактичною мірою також буде присутність педагога при допиті неповнолітнього. На думку авторки, одна з функцій педагога на допиті – це виявлення тих соціальних, педагогічних і психологічних причин, які привели підлітка на шлях скоєння злочину. Найчастіше слідчому важко правильно виявити і оцінити ці фактори у всій їх складності і різноманітті. Тут йому на допомогу приходить педагог, а ще краще - соціальний педагог, що володіє повною мірою як знаннями в галузі педагогіки, так і в області психології. Допит – це початкова ланка великий ланцюжка соціально-педагогічної роботи з підлітком, щоб він в майбутньому знову не опинився жертвою злочинного поведінки дорослого. Роль особи, яка провадить розслідування, в даному випадку якраз і полягає в тому, щоб виявити причини і умови того, що підліток став жертвою злочину, а потім передати цю інформацію особам, які за родом своєї діяльності проводять виховні заходи з неповнолітніми [146, с. 19].

Загалом, причина – вирішальний активний фактор, який містить у собі реальну можливість появи злочину як свого наслідку. Причини конкретного злочину – це ті активні фактори, які викликають у певної особи інтереси, мотиви для його вчинення. В основі злочинної мотивації як суб'єктивного психофізіологічного процесу знаходяться певні негативні риси особистості: користь, правовий нігілізм, егоїзм, кар'єризм, схильність до насилля, жорстокість і т.ін. Це повністю суб'єктивна сфера, яка пов'язана з особливостями конкретної людини. Тому встановлення причин конкретного злочину складається з вивчення особистості обвинуваченого, визначенні його негативних рис, які в конкретній життєвій ситуації привели до вчинення ним злочину. Усунення причин злочину пов'язано із застосуванням до обвинуваченого (підсудного, засудженого) певних примусових, виховних і виправно-трудоваих заходів під час досудового і судового слідства, призначення кримінального покарання та його виконання. В кримінології

умови прийнято поділяти на суб'єктивні та об'єктивні. Суб'єктивні умови – це негативні психологічні та моральні якості людей, які оточують злочинця. Негативні якості людей впливають на їх орієнтацію та поведінку і утворюють благоприємну атмосферу для досягнення злочинцем поставленої ним мети. Такими суб'єктивними умовами, наприклад, є правовий нігілізм населення, прагнення певних людей до швидкого та нетрудового збагачення, що може бути використано злочинцем. До суб'єктивних умов, які сприяють злочинності, відносяться і недоліки в роботі державного апарату, насамперед, контролюючих і правоохоронних органів, органів і установ, які відають виконанням покарання. Об'єктивними умовами злочинності прийнято вважати соціальні суперечності, які безпосередньо не залежать від свідомості та волі населення. Це умови історично успадковані від минулих епох, які підтримують стан соціальної напруженості в суспільстві та сприяють злочинності (екологія, стан економіки, соціальні відносини тощо) [29, с. 24].

Ми підтримуємо думку О. В. Кириченко з приводу необхідності удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення оперативно-розшукової протидії злочинам кримінальною поліцією. Автор пропонує для вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення залучати до аналітичної роботи колишніх працівників оперативних підрозділів із числа пенсіонерів, які за своїми професійними та іншими якостями могли б здійснювати аналіз стану злочинності на території обслуговування підрозділами кримінальної поліції, визначати тенденції поширення цих видів злочинів і чинники, що впливають на їх існування, та пропонувати можливі шляхи оперативно-розшукової протидії злочинам, а також здійснювати відбір осіб з числа діючих працівників оперативних підрозділів для здійснення функцій аналітичного пошуку та забезпечувати їх підготовку [71, с. 14]. Даний захід може дати позитивні результати і в розрізі профілактики втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність.

В розрізі цього доречним вважаємо зауваження В. В. Варави з приводу того, що особливістю чинної системи протидії кримінальним правопорушенням в Україні, як і в більшості пострадянських країн, є диференціація процедур їх викриття (розкриття) та розслідування. Зазначена особливість, на думку автора, призводить до того, що на стадії досудового розслідування ми стаємо свідками діяльності чотирьох суб'єктів з різними завданнями і компетенцією: прокурора, керівника органу досудового розслідування, слідчого і працівника оперативного підрозділу [25, с. 123]. І дійсно, неузгодженість законодавства не дає оптимально здійснювати профілактичні заходи.

Деякі автори роблять висновок, що суди при ухваленні вироків здебільшого не звертають уваги на те, в яких стосунках перебували особи, які вчинювали злочини за ст. 304 КК України, з неповнолітніми. З огляду на ступінь суспільної небезпеки вчиненого неповнолітнім діяння суди зобов'язані враховувати дані, що характеризують дорослу особу, яка втягнула його у злочин, міру її небезпечності, характер стосунків між ними, формальну чи неформальну залежність неповнолітнього тощо, способи втягнення, ступінь негативного впливу на нормальний розвиток і здоров'я неповнолітніх, а також інші заподіяні злочином шкідливі наслідки. Враховуючи означене, прокурору належить у кожній справі ретельно з'ясувати причини втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність та умови, що цьому сприяли, причинний зв'язок у відносинах «жертва-злочинець» при встановленні віктимологічних проблем та дієвих шляхів запобігання. Також з метою запобігання втягненню неповнолітніх у злочинну діяльність варто визначати психологічні аспекти віктимності за статтю, віком неповнолітнього, соціальною роллю та статусом [141, с. 152]. Як бачимо, віктимологічні проблеми виникають на будь-якому етапі розслідування.

Відповідно, причинами конкретного злочину є ті активні фактори, які викликають у певної особи інтереси, мотиви для його вчинення. В основі

злочинної мотивації як суб'єктивного психофізіологічного процесу знаходяться певні людські вади: зайва емоційність, агресивність, правовий нігілізм, егоїзм, жорстокість, невміння стримуватись чи інші негативні психологічні особливості. Це повністю суб'єктивна сфера, пов'язана з особливостями конкретної людини. Тому встановлення причин конкретного злочину полягає у вивченні особи обвинуваченого, визначенні її негативних рис характеру, психологічних особливостей, які в конкретній життєвій ситуації призвели до вчинення нею злочину. Умови, що сприяють вчиненню злочину (пасивні фактори), складають його навколишню обстановку. Умови діляться на суб'єктивні і об'єктивні. Суб'єктивні умови – це негативні психологічні і моральні якості людей, що оточували злочинця. Негативні якості людей позначаються на їх орієнтації, поведінці, побутових звичках, формуванні соціальних цінностей, життєвих установках тощо. Так, наприклад, атмосфера негативного відношення до іноземців в родині, в колі друзів чи колег по службі особи грає важливу роль у формуванні, розвитку і наступних проявах її злочинної мотивації основаної на ксенофобії, ненависті до людей іншої національності, раси. До суб'єктивних умов також можна віднести п'янство, наркотизм, проституцію та інші види ненормативної поведінки. До суб'єктивних умов, які сприяють злочинності, належать і недоліки в роботі державного апарату, перш за все, контролюючих і правоохоронних органів, органів юстиції та закладів, що відають виконанням кримінального покарання. Так, дуже негативний вплив мають прояви диференційованого підходу при прийомі на роботу, зарахуванні у навчальні заклади, притягненні до відповідальності чи призначенні покарань в залежності від расової чи національної належності осіб. Саме такі випадки можуть бути поштовхом у формуванні настроїв ксенофобії у окремих громадян, в соціальних групах та в суспільстві в цілому. Об'єктивними умовами злочинності прийнято вважати соціальні протиріччя, які безпосередньо не залежать від свідомості і волі населення. Це історично успадковані від минулих епох умови, які підтримують стан соціальної

напруженості в суспільстві і сприяють злочинності (уклад і стан економіки, соціальні і політичні відносини, тіньові сторони урбанізації і технічного прогресу тощо) [159, с. 73].

Таким чином, зусилля слідчого (дознавача, прокурора) при встановленні причин і умов конкретного кримінального правопорушення повинні бути направлені, по-перше, на встановлення причин, а вже по-друге, на встановлення умов конкретного протиправного діяння. Тобто уповноважена особа при розслідуванні втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність направляє запити щодо наявності судимості у підозрюваного, його знаходженні на обліку в психоневрологічному чи наркологічному диспансерах, щодо надання характеристик з місця проживання та його роботи тощо.

Відомості про особу обвинуваченого відбиваються перш за все в документах, які залучаються до кримінальної справи в оригіналах або копіях. Слідчими діями, за допомогою яких можуть бути встановлені причини, які сприяють вчиненню злочину є ті самі слідчі дії, які використовує слідчий при встановленні інших обставин, що входять у предмет доказування у кримінальній справі: допити свідків, потерпілих, підозрюваних, обвинувачених, виїмка і обшук з метою виявлення інформації про особистість, призначення судово-психіатричної, судово-психологічної, судово-наркологічної експертиз й інші слідчі дії, передбачені чинним законодавством [85, с. 59]. В свою чергу, фахівці акцентують увагу на тому, що для визначення причин окремих видів і конкретних злочинів велике значення має загальний рівень моральності суспільства, характер загальноновизнаних моральних цінностей і правил, а в аспекті досліджуваної проблеми тривале цілеспрямоване статеве виховання. Відсутність ідеалів, високих моральних цінностей призвели до занепаду моралі, розвитку цинізму, прагматизму. Це створило сприятливу основу для проявів негативних факторів у поведінці людей [59, с. 145-146].

На основі вивчення опитування респондентів [Додаток Б] нами було

виокремлено умови, що сприяють втягненню неповнолітніх у протиправну діяльність, зокрема: відсутність моральних принципів, етичних норм, основ виховання (65 %); розповсюдження через ЗМІ або мережу Internet пропаганди протиправної діяльності (98 %).

Для одержання інформації про особистість обвинуваченого крім процесуальних засобів можливе використання і не процесуальних – оперативно-розшукових дій, безпосереднього спостереження поведінки, емоційних проявів обвинуваченого під час проведення слідчих дій з його участю. Такі відомості, як правило, не знаходять відображення у матеріалах кримінальної справи, не мають доказового значення, але дуже важливі для оцінки певної слідчої ситуації, планування розслідування, вибору і застосування тактичних прийомів проведення слідчих дій з участю обвинуваченого [16, с. 132].

В свою чергу, О. В. Кириченко акцентує увагу на тому, що кримінальна поліція виконує надзвичайно широкий спектр правоохоронних функцій, серед яких можна назвати такі: 1) здійснення захисту прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави від протиправних посягань, виявлення та запобігання злочинам; 2) встановлення та викриття осіб, які готують або вчинили злочини; 3) розшук злочинців та осіб, які пропали безвісти; 4) здійснення комплексу заходів щодо виявлення та документування осіб, які займаються злочинною діяльністю; 5) протидія незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів; вивчення, аналіз та оцінка оперативної обстановки у сфері нелегального обігу цих заборонених засобів та речовин; 6) протидія незаконному обігу вогнепальної зброї, бойових припасів та вибухових речовин; 7) виявлення та запобігання злочинам, вчиненим неповнолітніми; 8) запобігання виникненню організованих злочинних угруповань, встановленню ними корумпованих зв'язків з державними службовцями та посадовими особами, втягненню їх у злочинну діяльність; 9) запобігання легалізації коштів, здобутих злочинним шляхом, використанню суб'єктів підприємницької діяльності для реалізації

злочинних намірів тощо; 10) виявлення та запобігання злочинам у сфері економіки; 11) протидія транснаціональній злочинності та ін. [70, с. 256]. Як бачимо, працівники кримінальної поліції повинні виконувати ряд функцій, в тому числі і по профілактиці кримінальних правопорушень.

Окрема група науковців, досліджували причини статевих злочинів зробила висновок, що причини їх вчинення зводяться до наступного: 1) вчинення статевих злочинів пов'язано з упущенням в морально-статевому вихованні; не в усіх учбових закладах і трудових колективах приділяється увага вихованню культури поведінки і відносин, боротьбі із проявами грубості, цинізму, з розповсюдженням пияцтва і інших негативних традицій проведення вільного часу; 2) специфічну роль відіграють приклади розв'язної сексуальної поведінки (наприклад, вчинення статевих актів у присутності дітей; безпорядні статеві зв'язки тощо), розповсюдження цинічних поглядів на жінок і відношення статей; 3) розбещуючий вплив старших за віком, бездоглядність підлітків в період статевого визрівання; 4) криміногенним фактором є розповсюдження уявлень про «абсолютну статеву свободу» як атрибут сучасної молоді; 5) проблема статевих злочинів щільно пов'язана із вживанням спиртних напоїв; 6) при вчиненні статевих злочинів нерідко винні підштовхуються хуліганськими мотивами; 7) легковажна поведінка потерпілих від статевих злочинів, які викликають у злочинців думку про «природність» їх примушування на інтимну близькість або які обумовлюють обставини для реалізації цих примушувань [5, с. 9-10].

Діяльність слідчого при розслідуванні кримінальної справи має суворо цілеспрямований характер. Він повинен встановити дії осіб і недоліки, що мають місце в роботі установ, підприємств, які сприяли вчиненню злочину. Цим і повинно обумовлюватись найменування акта, в якому відображаються рішення слідчого про усунення вказаних обставин. Тому не є правильним називати процесуальний акт, за допомогою якого слідчий реагує на причини і умови, що сприяли вчиненню злочину, «Подання про недоліки в роботі

установи (підприємства, організації)» або «Подання про невиконання обов'язків (конкретною особою)» [15, с. 71].

Доповнювати сімейне виховання неповнолітніх повинні дошкільні, шкільні учбові заклади і інші установи, які виконують функції виховання дітей. Саме у цих закладах діти мають змогу отримати не тільки знання, але і навички спілкування та поведінки між собою. А вчинення статевих злочинів пов'язане не тільки з недоліками у сфері загальноосвітньої, культурної і професійної підготовки, а й з недоліками в сфері статевого виховання людей, особливо молодих. Але не в усіх навчальних закладах і трудових колективах приділяється належна увага вихованню культури поведінки і відносин між статями, боротьбі з проявами брутальності, цинізму, поширенням пияцтва й інших негативних традицій проведення вільного часу. Вихователі і викладачі формально ставляться до цих проблем, не приділяють належну увагу «складним» підліткам. Недостатньо уваги приділяється і питанням статевого виховання, формуванню поваги до гідності жінки [108, с. 247]. Тобто вказані автори припускають, що перелік названих заходів не є обов'язковим елементом резолютивної частини подання слідчого. Так, Н. І. Гуковська вважає, що в одних випадках слідчий, коли для цього існує можливість, пропонує конкретні заходи для усунення причин і умов, які сприяли вчиненню злочину, а в інших представляє вибір таких заходів відповідним посадовим особам [39, с. 49]. Ми вважаємо, що профілактичні заходи повинні бути закріплені в законодавчих актах як обов'язок особи, що здійснює розслідування. Тобто не просто становити її право, але й забезпечуватися в цілому.

Доречною вважаємо думку О. М. Федика, який наголошує на тому, що для зупинення процесу моральної деградації суспільства, необхідно насамперед звернути активну увагу на ранню профілактику девіантної поведінки. Автор вказує, що особливу роль в процесі такої профілактики повинні відігравати сім'я і школа. Напрямами сімейної профілактики проституції повинні бути наступні: відновлення ролі сім'ї у формуванні

особистості через оздоровлення морально-етичного клімату в сім'ї; підвищення педагогічної компетенції батьків; включення в систему загальної освіти предмета по духовно-моральних основ сім'ї; соціально-економічні компоненти підтримки сім'ї. До завдань школи має входити: формування цілісного освітньо-виховного простору; здійснення системи статевого виховання [205, с. 13].

В свою чергу, М. М. Єфімов виділив наступні заходи профілактики кримінальних правопорушень проти моральності підрозділами Національної поліції України: здійснення виховного впливу підрозділами Національної поліції України на неповнолітніх і малолітніх осіб шляхом пропаганди ненасильства та дотримання суспільної моралі; здійснення підрозділами Національної поліції України профілактичного впливу на громадян; участь працівників підрозділів Національної поліції України в тематичних передачах, круглих столів, ток-шоу, що висвітлюють проблеми суспільства у сфері порушення норм моралі; організація підрозділами Національної поліції України дискусій у друкованих ЗМІ, присвячених актуальним питанням моралі [49, с. 212].

Отже, як зазначає ряд науковців, на часі виникає потреба вжиття уповноваженими органами заходів запобігання втягненню неповнолітніх у злочинну діяльність. Запобігання злочинним посяганням на неповнолітніх та втягненню їх у злочинну діяльність є складним комплексом заходів з усунення або нейтралізації конкретних криміногенних факторів, що породжують ці злочини, фонових явищ, що є середовищем для виникнення злочинних посягань на дітей, а також виправлення й перевиховання осіб, які вчинили злочин. Ця робота являє собою цілеспрямовану, плановану діяльність, що має правову регламентацію і повинна виконуватися відповідно до норм закону, знань у галузі психології та педагогіки. Профілактичні заходи застосовуються з метою зміни як соціальних умов існування осіб, так і особистісних якостей суб'єкта [141, с. 152]. Підтримуючи попередні тези, на

основі проведеного дослідження нами було виділено заходи профілактики підрозділами Національної поліції України, зокрема:

а) інформування населення через засоби масової інформації про юридичну відповідальність за втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність;

б) реалізація правового виховання населення (наприклад, щодо особливостей булінгу);

в) виявлення неповнолітніх з передкримінальною антисуспільною поведінкою та подальша їх постановка на профілактичний облік у підрозділах ювенальної превенції Національної поліції;

г) здійснення загальної віктимологічної профілактики серед неповнолітніх (вирішення проблем дитячої безпритульності, створення належних умов для соціально-психологічної адаптації неповнолітніх, реалізації їх права на сімейне виховання та здоровий розвиток);

д) профілактична діагностика розвитку негативних рис неповнолітнього та виявлення джерел антисуспільного впливу на нього;

е) залучення неповнолітніх до заняття спортом, забезпечення працевлаштування.

Констатуючи вищенаведене, зазначимо, що ефективність профілактичних заходів уповноважених осіб щодо усунення обставин, які сприяли втягненню неповнолітніх в протиправну діяльність, в багатьох випадках залежить від викладення конкретних моментів, які забезпечують усунення певних умов. Зусилля слідчого (дізнавача, прокурора) при встановленні причин і умов конкретного кримінального правопорушення повинні бути направлені, по-перше, на встановлення причин, а вже по-друге, на встановлення умов конкретного протиправного діяння. Тобто уповноважена особа при розслідуванні втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність направляє запити щодо наявності судимості у підозрюваного, його знаходженні на обліку в психоневрологічному чи наркологічному диспансерах, щодо надання характеристик з місця

проживання та його роботи тощо.

Висновки до розділу 2

Підводячи підсумок, спробуємо узагальнити зазначене таким чином.

Встановлено, що початкові відомості, які є підставою для внесення відомостей в ЄРДР за фактом учинення кримінального правопорушення, кваліфікованого за ст. 304 КК України, надходять до правоохоронних органів з таких джерел: а) заяви, листи і повідомлення, що надійшли від громадян (68 %), б) повідомлення працівників установ та організацій (5 %), в) матеріали органів досудового розслідування, виділені з інших кримінальних проваджень (19 %), г) матеріали, отримані під час проведення НСРД та розшукових заходів (8 %).

Сформовано систему типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. Встановлено порядок дій слідчого відповідно до кожної з них. Зокрема, *перша слідча ситуація* визначається умовами очевидності. У цій ситуації наявні усі підстави вважати, що злочинець буде йти на контакт зі слідчим. Тому серед СРД, НСРД та інших процесуальних дій необхідно провести наступні заходи: 1) допит потерпілих і свідків; 2) допит підозрюваного; 3) пред'явлення підозрюваного для впізнання; 4) призначення експертиз ідентифікуючого характеру; 5) обшук за місцем проживання злочинця. *Друга слідча ситуація* має більш складний характер, адже підозрюваний відомий, але матеріальних і особистісних доказів недостатньо для повідомлення йому про підозру. В зв'язку з цим потрібно провести такі заходи: 1) допит потерпілих і свідків; 2) допит підозрюваного; 3) одночасні допити раніше допитаних осіб; 4) пред'явлення особи для впізнання; 5) повторний допит підозрюваного; 6) призначення експертизи; 7) проведення НСРД (здійснення аудіо-, відеоконтролю підозрюваного; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж і електронних інформаційних систем).

Наголошено, що *третя слідча ситуація* ускладнюється тим, що злочинець відомий, але переховується від слідства й суду. В той же час, є достатня кількість матеріальних й особистісних доказів. Зважаючи на це, слідчий повинен збільшувати доказову базу для забезпечення пред'явлення підозри злочинцю після його виявлення й затримання. Серед СРД, НСРД та інших заходів потрібно провести: 1) повторні допити потерпілих і свідків; 2) обшук за місцем проживання підозрюваного; 3) призначення експертиз за матеріальною й особистісною інформацією, що наявна у слідчого; 4) зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та електронних інформаційних систем.

Четверта слідча ситуація характеризується тим, що особу злочинця не встановлено. Така ситуація переважно має місце, коли відбулося спонтанне вчинення протиправного діяння і злочинець заздалегідь не був знайомим з неповнолітнім. У даному випадку СРД, НСРД та інші заходи повинні бути направлені на виявлення доказів, які вказують на причетність конкретної особи до вчинення кримінального правопорушення.

Наголошено, що швидке розслідування кримінального правопорушення вимагає від правоохоронних органів не тільки проведення відповідних заходів щодо збирання доказової інформації, але й забезпечення певної профілактичної функції.

Встановлено чинники, внаслідок яких більшість злочинних діянь залишається не розкритими. До *об'єктивних* віднесено такі: відсутність свідків і очевидців протиправного діяння – 52 %, прихований характер злочинної діяльності – 87 %, знищення слідів, знарядь і засобів злочину – 58 %, відсутність у неповнолітніх бажання йти на контакт зі слідчим – 21 %, активна протидія розслідуванню, тиск на сумлінних учасників кримінального процесу – 32 %. Серед *суб'єктивних* вирізняються наступні: невчасний виїзд СОГ на місце події – 19 %, поверхневе проведення огляду місця події та інших першочергових дій – 72 %, відсутність планування й послідовності в організації початкового етапу розслідування – 27 %, неточності у сприйнятті

наявних доказів – 34 %, відсутність науково-технічних засобів при виявленні слідів злочину – 87 %.

Виокремлено умови, що сприяють втягненню неповнолітніх у протиправну діяльність, зокрема: відсутність моральних принципів, етичних норм, основ виховання (65 %); розповсюдження через ЗМІ або мережу Internet пропаганди протиправної діяльності (98 %).

Розділ 3

ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У ПРОТИПРАВНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

3.1. Особливості проведення одночасного допиту раніше допитаних осіб при розслідуванні втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність

Подальший етап розслідування кримінальних правопорушень має ряд особливостей в залежності як від результатів початкового етапу (проведених процесуальних дій, наявних учасників кримінального провадження), так і безпосередньо від складу протиправного діяння. З огляду на зазначене, проведення одночасного допиту раніше допитаних осіб під час розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність є досить важливим в розрізі встановлення психологічного контакту з неповнолітнім (демонстрування підтримки, висвітлення негативних характеристик злочинця) та стосовно збору доказової інформації в цілому по кримінальному провадженню. Тому дослідження криміналістичного забезпечення вказаної слідчої (розшукової) дії є вагомим для ефективного розслідування досліджуваної категорії діянь [153, с. 167].

Стосовно визначення одночасного допиту, то А. Б. Соловйов характеризує його як самостійну слідчу дію, що проводиться шляхом почергового допиту двох осіб з числа свідків, потерпілих, підозрюваних і обвинувачених в присутності один одного з метою встановлення в їхніх показаннях істотних протиріч, які мають значення для встановлення істини по спірних обставинах і в кінцевому рахунку для прийняття законного і обґрунтованого підсумкового рішення у кримінальній справі [172, с. 12]. В свою чергу, В. О. Коновалова визначала його як слідчу дію, яка проводиться

для отримання доказів у справі і полягає в одночасному допиті двох осіб (двох свідків, двох обвинувачених, свідка і обвинуваченого) судово-слідчими органами з метою усунення істотних суперечностей, які є у показаннях цих осіб, і встановлення істини [81, с. 123]. Відповідно до п. 9 ст. 224 КПК України, слідчий, прокурор має право провести одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей у їхніх показаннях [104].

На думку більшості працівників правоохоронних органів (88 % респондентів) [Додаток Б] одночасний допит є найбільш ефективною процесуальною дією, що провадиться на подальшому етапі розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. На підставі аналізу кримінальних проваджень [Додаток А] встановлено, що одночасний допит проводився у 71 % випадках.

Окремі науковці зазначають, що слідчий проводить одночасний допит, коли йому необхідно з'ясувати, хто з двох допитаних осіб дає неправдиві свідчення. У цьому випадку відбувається своєрідне зіткнення показань, перевірка їх на міцність. З інтонації, експресивним рухам кожного з допитуваних, по тому, як вони реагують на суперечності між їх показаннями, слідчий може судити про правдивість або хибність повідомлених ними відомостей. Визначена слідча (розшукова) дія може бути використана для надання допитуваному допомоги в пригадування помилки. Вона є також і ефективним засобом психологічного впливу на особу, що дає неправдиві свідчення. При цьому особливу роль відіграє ефект безпосереднього емоційного впливу однієї особи на інше, особливо в тих випадках, коли допитуваний не знав, що є очевидці скоєного злочину, або сподівався, що проти нього свідчення не будуть дані. Одночасний допит є досить складною слідчою дією, в певних випадках навіть ризикованим, оскільки можливо і негативний вплив допитуваного на особу, що свідчить правдиво. Крім того, обвинувачені на очній ставці можуть домовитися між собою і узгодити свої неправдиві свідчення, чому слідчий не завжди в змозі перешкодити. При

наявності таких побоювань краще не поспішати з очною ставкою і спробувати усунути виниклі суперечності іншим шляхом, наприклад за рахунок відтворення звукозапису показань або пред'явлення відеозапису допиту. Точно також очну ставку між неповнолітнім і дорослим доцільно проводити лише в тих випадках, коли слідчий впевнений, що дорослий допитуваний не зробить негативного впливу на показання неповнолітнього [92, с. 249].

Слід зазначити, що на процес формування показань неповнолітніх впливають їх підвищена стомлюваність, нездатність довго зосереджувати свою увагу на одному об'єкті, незначний життєвий досвід, підвищена сугестивність, схильність до фантазування, емоціонально-вольова нестійкість. Ці особливості психіки неповнолітніх можуть бути причиною їх сумлінного омани, схильності до негативного впливу осіб, зацікавлених у приховуванні істини. Разом з тим показання неповнолітніх є повними і об'єктивними, їм властиві точність сприйняття і міцність утримання в пам'яті деталей події і властивостей предметів, їх зацікавили [8, с. 295].

Проведене дослідження [Додаток А] дозволило зробити висновок, що до одночасного допиту залучалася така кількість осіб: 2 особи – 96 %, 3 особи – 3 %, 4 особи і більше – 1 %. Більшість опитаних респондентів (97 %) [Додаток Б] вказують на найбільшу ефективність допиту між двома особами. Проте, у справах про хуліганство нерідко беруть участь 3 і більше неповнолітніх осіб. Тому проведення одночасного допиту між трьома особами і більше також є можливим.

Ми підтримуємо позицію М. П. Яблокова, який наголошує на тому, що перед одночасним допитом необхідно ретельно вивчити свідчення допитуваних, врахувати їхні взаємини, з'ясувати сутність виниклих протиріч, намітити питання, які повинні бути задані, їх послідовність, і вирішити питання про те, хто буде першим допитувати на очній ставці. Зазвичай першим допитується особа, що дає, на думку слідчого, правдиві свідчення. Хоча в деяких ситуаціях можна вчинити і навпаки в розрахунок на те, що

неправдиві свідчення, що зачіпають інтереси іншої допитуваного, викличуть у нього обурення. В результаті він може повідомити факти, про які до цього мовчав [92, с. 249].

В свою чергу, Ю. В. Гаврилін визначає їх наступним чином: вивчення раніше отриманих показань; з'ясування змісту протиріч; вивчення особи допитуваних; з'ясування обставин, що належить встановити; визначення послідовності допиту; вибір місця та часу проведення; підбір та систематизація доказів; формулювання питань та визначення їх послідовності [34, с. 51].

А вже Н. О. Кононенко серед підготовчих заходів до одночасного допиту виокремлює наступні: вивчення матеріалів кримінального провадження та прийняття рішення про проведення одночасного допиту; визначення місця та часу його проведення; встановлення обставин, які підлягають з'ясуванню; визначення осіб, між якими він буде проведений, та черговості їх допиту; визначення та підготовка технічних засобів фіксації слідчої (розшукової) дії; складання плану проведення одночасного допиту [84, с. 334].

Підготовку до проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб можна вважати закінченою, коли слідство має у своєму розпорядженні обсяг інформації, достатній для перевірки версій обох сторін. Зрозуміло, невід'ємною частиною такої підготовки є тактично грамотно проведені роздільні допити майбутніх учасників одночасного допиту. Кожного необхідно допитувати про джерела його поінформованості. Буває, що ці джерела немає можливості оперативно перевірити. У цьому випадку на допомогу слідчому повинні прийти прийоми викриття неправди на допиті. Досить ефективні, наприклад, «питання-пастки», що створюють можливість «обмовоки» з боку того, кому вони адресовані [73, с. 178].

Виходячи з того що потреба в проведенні одночасного допиту виникає, як правило, на подальших етапах розслідування, а не на початковому, слідчий має певної інформаційною базою до моменту проведення

аналізованого слідчої дії. ретельне, детальне дослідження всієї інформаційної бази розслідування дозволяє виявити напрямки і прогнозувати результати очної ставки. Її результати можуть мати різні наслідки. Чи не виключена можливість відміни одним з учасників очної ставки іншого до дачі неправдивих, вигідних для себе свідчень. Крім того, передчасне ознайомлення учасників очної ставки з зібраними в ході слідства доказами може призвести до негативних наслідків. Для запобігання негативних моментів необхідний облік ряду факторів, а саме: чи існує необхідність в психологічній підготовці особи, що дає правдиві показання; чи достатньо досліджена особистість протистоїть розслідування суб'єкта; чи не призведе вплив чинника раптовості на допитуваного в ході очної ставки до стану фрустрації, якщо очна ставка планується раптовою для одного з учасників. Повинні також враховуватися і інші чинники, які обумовлюються конкретною ситуацією, якщо вони мають значення для отримання правдивих показань [161, с. 165].

Серед заходів підготовчого характеру до проведення одночасного допиту раніше допитаних осіб при розслідуванні втягнення неповнолітнього у протиправну діяльність неодмінною умовою цього є вивчення матеріалів кримінального провадження. Всебічне та ретельне їх дослідження, як зазначає М.М. Єфімов, дозволяє виявити існуючі прогалини, розбіжності і суперечності в різних аспектах. Розгляду підлягають відомості, що містяться як у протоколах слідчих (розшукових) дій: протокол огляду місця події; протоколи допиту потерпілих та свідків; протокол пред'явлення для впізнання тощо. Крім того, досліджуються й інші матеріали провадження: різноманітні довідки; характеристики на окремих учасників процесу; процесуальні документи [50, с. 67].

Доказування у кримінальному провадженні щодо дітей має суттєве значення для забезпечення повного та об'єктивного з'ясування всіх обставин, які підлягають встановленню у кримінальному провадженні даної категорії, враховуючи, що такі обставини мають особливості, визначені кримінальним

процесуальним законом. Саме надання прокурором під час підтримання державного обвинувачення в суді достатніх доказів, які підтверджують зазначені обставини, сприяє ухваленню судом законного і справедливого рішення, що, в свою чергу, допоможе ефективному виконанню завдань кримінального провадження [75, с. 16-17].

Насамперед, при наявності розбіжностей у показаннях право слідчого на проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб нерідко трактується як обов'язок, звідси й відношення до нього як свого роду формальності, у ході якої раніше допитані особи по черзі відтворюють свої показання. Такий допит слід визнати слідчою (розшуковою) дією, яка позбавлена будь-якого змісту, тим більше, доказового значення, оскільки вона нічого не встановлює. Серед деяких слідчих існує помилкова думка, що результатом такої слідчої (розшукової) дії є свого роду «перевірка на міцність» показань потерпілого або свідка, які викривають підозрюваного. При цьому у слідчого виникає впевненість, що й у суді даний потерпілий (свідок) не змінить своїх показань. Така позиція слідчого помилкова й неодноразово спростовувалася практикою (на одночасному допиті двох чи більше вже допитаних осіб своїх показань свідок дотримується нітрохи не більше, ніж попередніх показань, повідомлених ним на допитах) [13, с. 277]

З огляду на позицію К. О. Чаплинського до предмета допиту нами були віднесені наступні обставини: виникнення злочинного задуму; відомості про об'єкт посягання, мотив злочину, ставлення особи до злочинних наслідків; способи підготовки та вчинення злочинів, послідовність злочинних дій, а також особливості приховування злочинної діяльності (її характер); час, місце, обстановка та механізм учинення злочинів; відомості про особу злочинця; умови, за яких допитуваний спостерігав будь-які предмети або явища; психологічний та фізичний стан особи в момент сприйняття чи після нього; загальна здібність допитуваного до певного сприйняття, запам'ятовування та відтворення; обставини, що сприяли або перешкождали учиненню злочинів; способи формування організованої групи та характер

злочинної діяльності; виявлення психологічної й функціональної структури групи (якісний склад, рівень організованості) та розподілу функціональних обов'язків; кількісний склад групи при учиненні кожного епізоду злочинної діяльності, конкретні дії кожного, навички володіння зброєю та прийомами боротьби; виявлення осіб, які не брали безпосередньої участі у вчинених злочинах, але обізнаних про їх підготовку, вчинення або приховання; наявність корумпованих зв'язків та зв'язків з іншими злочинними групами; способи протидії розслідуванню та впливу на потерпілих, свідків та членів групи, які дають правдиві показання; наявність в групі конфліктів, протиріч та розбіжностей; способи легалізації отриманих прибутків та відтворення злочинної діяльності; встановлення осіб, які залишилися на волі і продовжують злочинну діяльність або налагоджують зв'язки між членами групи та намагаються створити єдину, вигідну для усіх лінію поведінки та ін. [213, с. 210].

Слід зазначити, що доказова інформація щодо вчиненого діяння надходить з процесуальних джерел і включає: показання родичів, знайомих; висновки експертів про психічний та психологічний стан, вік неповнолітнього; результати огляду місця події та інших слідчих дій у вигляді слідів злочинця. Орієнтуюча інформація може бути отримана :

- а) шляхом проведення оперативно-розшукових заходів : результати спостереження за неповнолітнім, дані, отримані при опитуваннях та ін.; б) із даних, що містяться в криміналістичних та інших обліках, що ведуться в поліції та правоохоронних органах, зокрема в алфавітному, дактилоскопічному обліку, обліку за способом вчинення злочину, відеотеках тощо; в) із даних про типового неповнолітнього злочинця – його «портрет», складений на репрезентативній емпіричній базі в криміналістичній характеристиці тієї або іншої групи злочинців; г) на основі спеціальних знань слідчого, отриманих з наукових джерел про вікову психологію і педагогіку; д) на основі слідчої інтуїції, як джерела інформації про особу неповнолітнього, заснованої на професійному і життєвому досвіді слідчого;

е) на основі спостережень за зовнішніми проявами підлітка в процесі виконання слідчих дій з його участю [133, с. 24].

Доречною є думка О. Ф. Вакуленка, який наголошує на тому, що готуючись до допиту уповноваженим особам необхідно мати на увазі такі психологічні особливості неповнолітніх, як: прагнення після вчинення злочину розповісти кому-небудь про ці події, тобто виговоритися; тенденцію замовчувати обставини, де він проявив себе, як на його думку, недостатньо розумно; артистизм і позерство; тенденцію розглядати розслідування як своєрідне змагання; завищений рівень самооцінки; уміння швидко і непомітно для оточуючих відключатися від реальності та перебувати у світі фантазій; підвищену чутливість до брутальності, відсутності уваги до своєї особистості; готовність завзято боротися за «свої права»; високу ймовірність відмови від раніше даних показань за переконанням родичів або захисника тощо. Автор зазначає, що найменша помилка слідчого викликає у неповнолітнього активізацію позиції. Це відбувається навіть у випадках, коли слідчий або інші особи, які беруть участь в розслідуванні, лише дозволяють собі недобррозичливі оціночні судження, що стосуються особи неповнолітнього або близьких йому осіб. У цьому зв'язку є доволі ефективним непрямий допит, тобто з'ясування другорядних деталей події з одночасним приховуванням інтересу слідчого до основного предмета допиту, що може створити у допитуваного уявлення про те, що все інше слідчому відомо [23, с. 136].

В свою чергу, В. Т. Очередін виокремлює серед обставин, що характеризують особу неповнолітнього підозрюваного, наступні групи:

- 1) загальні дані про підозрюваного – прізвище, ім'я, по-батькові, місце народження, громадянство, національність, місце проживання, вік;
- 2) зайнятість суспільно корисною діяльністю – найменування навчального закладу, клас, курс; де, з якого часу, і ким працює;
- 3) стан здоров'я – наявність або відсутність порушень життєвих функцій організму; якими хронічними хворобами страждає неповнолітній, які важкі хвороби переніс,

чи лікувався в неврологічних лікарнях і психічних установах, чи перебуває на обліку в психоневрологічному диспансері; ступінь наявної розумової відсталості, не пов'язаної з душевним захворюванням; 4) індивідуальні властивості та якості особистості – різні психологічні особливості – вольові риси та властивості характеру, темперамент, рівень інтелектуального розвитку неповнолітнього, його захоплення та інтереси; 5) громадська поведінка – спосіб життя, ставлення до навчання або роботи, участь у громадському житті навчального або трудового колективу, ставлення до оточуючих, заняття у вільний час, коло знайомств, поведінка за місцем проживання, причини незайнятості суспільно корисною діяльністю; чи вчиняв підозрюваний раніше злочини, чи звільнявся від кримінальної відповідальності або покарання, чи був засуджений, чи відбував покарання, чи перебував у виховній установі для неповнолітніх, чи допускав адміністративні проступки, чи застосовувалися до нього заходи громадського впливу, чи перебуває на обліку в спеціалізованих державних органах у справах щодо неповнолітніх; 6) умови життя і виховання (дані щодо батьків та інших членів родини, матеріально-побутові умови життя, зміст виховної роботи з неповнолітнім тощо; 7) обставини, що пом'якшують або обтяжують покарання [143, с. 4].

Одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб доцільно проводити у тому випадку, коли всі можливі засоби усунути розбіжності у показаннях, наданих на допитах, використані або завідомо малоефективні. Причини виникнення розбіжностей різноманітні, але їх можна поєднати у двох групах: 1) сумлінна омана; 2) бажання перешкодити встановленню істини у кримінальному провадженні. При цьому слід мати на увазі, що сторони обвинувачення й захисту можуть дотримуватися хибних версій, які не збігаються між собою [88, с. 76].

Відповідно до процесуального статусу учасників слідчої (розшукової) дії допит проводився між: неповнолітнім потерпілим і підозрюваним – 61 %, неповнолітнім потерпілим і свідком – 9 %, підозрюваними – 12 %, свідками –

3 %, потерпілими – 4 %, підозрюваним та свідками – 11 % [147, с. 211].

В свою чергу, С. М. Лозова проаналізувавши особливості проведення одночасного допиту стосовно наявного рівня знань і вмінь слідчих щодо його проведення на момент початку роботи у слідчих підрозділах і проаналізувавши типові тактико-психологічні помилки при її проведенні, зробила висновок, що слідчі всіх вікових груп вважають недостатньою підготовку в навчальних закладах, системі службової підготовки і в системі підвищення кваліфікації. Найбільш вагомими джерелами знань щодо очної ставки вони вважають досвід колег і власний досвід. Це свідчить, по-перше, про недостатність у слідчих тактичних і психологічних знань та професійних вмінь щодо найбільш ефективного проведення очної ставки і, по-друге, про необхідність відпрацювання вищевказаних знань і вмінь у процесі навчання для подальшого, більш результативного, застосування їх у професійній діяльності [127, с. 10].

Слід також мати на увазі, що усунення протиріч аж ніяк не зводиться до того, щоб потерпілий і підозрюваний під час очної ставки будуть викладали свої версії події, що сталася. Зазначена мета буде досягнута у тому випадку, якщо, наприклад, підозрюваний, формально заперечуючи показання потерпілого, фактично, заплутавшись у власних показаннях, заплутавшись у суттєвих внутрішніх протиріччях, видасть злочинну поінформованість про обставини, які він за його ж версією не повинен знати. Але такий результат не досягається сам собою. Щоб його отримати, у жодному разі недостатньо обмежитися послідовною фіксацією показань спочатку одного учасника, потім іншого, після чого задати їм загальне питання: «Чи наполягаєте Ви на своїх показаннях?», записати відповідь і запропонувати ставити запитання один одному, а якщо питань немає, повідомити про закінчення слідчої (розшукової) дії. Таким шляхом слідчий не виправдано позбавляє себе ініціативи. Потрібно займати активну позицію, тобто необхідно підготувати систему контрольних запитань і запитань про окремі деталі, у процесі допиту задавати їх не в хронологічній або логічній послідовності, а «у розбивку».

Цієї тактики необхідно дотримуватися у відношенні обох учасників, а не допомагати одному з них «викрити» іншого. Якщо один з них буде по-різному відповідати на контрольні питання й систематично плутатися в окремих деталях, то можна говорити про те, що розбіжності у показаннях усунуті, оскільки один з допитуваних внутрішніми протиріччями й непослідовністю виявив свою нещирість [91].

Більшість опитаних респондентів [Додаток Б] до основних завдань одночасного допиту відносять такі:

- з'ясування причин суперечностей в показаннях допитаних та їх усунення – 82 %;
- посилення позиції сумлінних учасників допиту, які надали правдиві показання – 41 %;
- викриття одного з допитуваних у дачі неправдивих показань – 59 %;
- додаткова перевірка й закріплення свідчень неповнолітнього та злочинця – 28 %.

У юридичній літературі виділяють чотири напрями вивчення особистості неповнолітнього підозрюваного (обвинуваченого): кримінально-правовий, кримінально-процесуальний, криміналістичний (головним чином тактичний) і кримінологічний. Кримінально-правове вивчення даних, що характеризують особу підозрюваного, обвинуваченого, проводиться для вирішення питання про можливість притягнення особи до кримінальної відповідальності; для правильної кваліфікації дій особи; для правильного застосування заходів кримінальної покарання. Кримінально-процесуальний напрям вивчення особистості підлітка необхідний для здійснення обґрунтованих процесуальних дій (проведення слідчих дій, обрання заходів процесуального примусу тощо). Криміналістичний напрям вивчення даних, що характеризують особистість підлітка, організується з метою правильного висунення слідчих версій, встановлення всіх епізодів у кримінальній справі і всіх співучасників обвинуваченого, а також для обґрунтованого вибору тактичних прийомів при провадженні окремих слідчих дій. Таке вивчення

особистості підозрюваного, обвинуваченого неповнолітнього спрямоване на встановлення характерних властивостей, особливостей конкретного злочинця; його криміногенних інтересів і мотивації, які породили відповідну злочинну поведінку. Це важливо для створення якнайкращих основ і методик індивідуальної профілактики [74, с. 89].

Окрема група науковців вказує на те, що на підготовчому етапі залучення психолога дозволяє розкрити й пояснити психологічні сторони обставин злочину, поведінку осіб, їх особистісні особливості, сутність окремих психологічних концепцій, а також теоретичних підходів, що можуть бути застосовані на практиці. Наприклад, психолог у процесі підготовки до допиту обговорює і узгоджує зі слідчим : а) вивчення яких психологічних особливостей допитуваного має значення для встановлення психологічного контакту з ним відповідно до мети і завдань кримінального провадження й слідчої ситуації; б) якими способами при проведенні слідчої дії вони можуть бути виявлені; в) які запитання і в якій формі доцільно ставити перед учасниками слідчої дії. Під час проведення допиту психолог може рекомендувати внести корективи в намічений план допиту, звернути увагу на обставини, що мають значення для вивчення психології допитуваного [60, с. 20].

Вище зазначалось про обов'язкову присутність при допиті неповнолітнього захисника та психолога. Ситуація на допиті підозрюваного, що проводиться за участю захисника, повинна розглядатися із урахуванням конфліктності не лише із підозрюваним, а й його захисником, його ставленням, реакцією на дану конфліктність. Важливу роль тут відіграє психологічний компонент – наявність чи відсутність психологічного контакту слідчого із захисником. Якщо між слідчим і підозрюваним виникає конфлікт, то він виявляється і між слідчим та захисником, як прихованого, так і відкритого характеру, тому що захисник пов'язаний зі своїм підзахисним процесуальними обов'язками. Отже, участь адвоката ставить перед слідчим низку додаткових завдань, а саме: а) не втрачати ініціативи

керівництва допитом; б) контролювати поведінку адвоката (словесні і жестові підказки підзахисному), його реакція на хід допиту тощо; в) аналізувати його вчинки з метою визначення, на що саме прореагував адвокат і як конкретно (усміхнувся, засмутився), що за цим стоїть – допущена слідчим помилка або вдалий хід, тобто оцінка тактики, що використовується, і потреба внесення до неї змін; г) детальна фіксація всього, що характеризує участь адвоката у даному питанні (коли і у зв'язку з чим було заявлено клопотання, як і після чого слідувало запитання, які конкретно були підказки підзахисному тощо [98, с. 74].

На основі проведеного дослідження встановлено, що під час одночасного допиту вирішуються суперечності з наступних питань:

- 1) знайомство злочинця з неповнолітнім (час, місце, свідки, тривалість і зміст зустрічей, характер їх стосунків);
- 2) обізнаність підозрюваного про вік неповнолітнього;
- 3) наявність інформації у батьків неповнолітнього про факт підтримання його відносин з підозрюваним;
- 4) характеристика сумісних дій підозрюваного з неповнолітнім під час учинення злочинного діяння, їх зміст.

Особлива увага до встановлення точного віку неповнолітнього необхідна і для правильного застосування порядку судочинства, матеріально-правових норм про строки, види та обсяг покарання, місце та режим його відбуття у випадку засудження підлітка. Зрештою встановлення точного віку дає змогу враховувати вікові та соціально-психологічні особливості в ході проведення слідчих (розшукових) дій і відповідні тактичні прийоми. Невиконання вимог закону про встановлення точного віку тягне за собою помилки під час вирішення найважливіших кримінально-правових та кримінально-процесуальних питань у ході судочинства у справах неповнолітніх, негативно впливає на виховну і профілактичну спрямованість процесу [123, с. 70].

Важливим заходом є визначення місця і часу її проведення.

В. Г. Лісогор з цього приводу наголошує, що під час проведення очної ставки слідчий має вжити заходів, щоб про час і місце її проведення знало якомога менше осіб. В одних випадках її доцільно провести безпосередньо після допиту особи, в показаннях якої з'ясувалися суттєві суперечності, перш ніж допитані встигнуть зустрітися та погодити подальші показання. В інших випадках, навпаки, не слід поспішати з очною ставкою, щоб уникнути передчасної поінформованості допитуваних про характер показань один одного. Наприклад, передчасна поінформованість обвинуваченого про зміст показань його співучасника або свідка, очевидно, не допомагає успіху розслідування [124, с. 124-125]

Ряд науковців наголошує на тому, що потрібно вивчати всебічно та повно ряд даних про особу неповнолітнього. Серед них автори виокремлюють різні групи, зокрема, вік та інші біографічні відомості; психологічні особливості (темперамент, рівень загального розвитку, інтереси, ціннісні орієнтири та ін.); стан здоров'я; соціальну характеристику (взаємовідносини в сім'ї та колективі, ставлення до праці, навчання, участь у суспільному житті тощо) [105, с. 380]. Ми повністю підтримуємо зазначене твердження, адже визначена категорія кримінальних проваджень вимагає від уповноважених осіб найбільш якісного вивчення особи потерпілого.

Так, в лютому 2018 року гр. Є., достовірно знаючи про вік неповнолітнього ОСОБА_2, здійснюючи психологічний вплив на нього, в ході спільної бесіди про можливість вчинення крадіжок, шляхом переконань, вмовлянь та особистим прикладом, схилив спільно вчинити крадіжку металевих бортів з автопричепу, який належить гр. С., усвідомлюючи, що таким чином втягує неповнолітнього у злочинну діяльність. Після цього, 23 лютого 2018 року близько 18 години 00 хвилин гр. Є. разом з неповнолітнім, враховуючи сприятливу для них обстановку, а саме те, що їх злочинні дії ніким не помічені та за ними ніхто не спостерігає, керуючись корисливим мотивом, разом прийшли до господарства гр. С., де шляхом вільного доступу з автопричепу, який стояв на узбіччі дороги, таємно викрали частини

металевих бортів (як металобрухт) вагою 62 кілограми, яким в подальшому розпорядилися на власний розсуд. Продовжуючи свої злочинні дії, 24 лютого 2018 року близько 16 години 00 хвилин, вказані особи, знову викрали частини металевих бортів. Не припиняючи свої злочинні дії, 26 лютого 2018 року близько 12 години 00 хвилин, знову вчинили вищевказані дії (викрали частини металевих бортів) [178]. В ході здійснення процесуальних дій по кримінальному провадженню уповноважені особи здійснили докладний збір інформації про неповнолітнього потерпілого, що, в подальшому, було застосовано для встановлення психологічного контакту під час проведення допиту та одночасного допиту раніше допитаних осіб.

Проведене дослідження [Додаток А] дозволило зробити висновок, що більшість одночасних допитів (89 %) за участі підозрюваних та неповнолітніх проводяться у конфліктних ситуаціях.

Для подолання конфліктних ситуацій одночасного допиту запропоновано використання наступних тактичних прийомів:

- встановлення психологічного контакту;
  - втягнення підозрюваного у суперечку з неповнолітнім для виявлення нових обставин, що мають значення для провадження;
  - деталізація свідчень учасників одночасного допиту;
  - використання рефлексії підозрюваного та неповнолітнього;
  - пред'явлення доказів для активізації пам'яті допитуваних осіб;
- застосування відеозапису.

В ході дослідження [Додаток А] нами встановлено низьку ефективність одночасних допитів, оскільки лише у 22 % випадків протиріччя у показаннях підозрюваного та неповнолітнього було усунуто.

Під час одночасного допиту при розслідуванні втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність, доцільно застосовувати прийом використання позитивних властивостей особистості несумлінного учасника слідчої дії. С. М. Стахівський з цього приводу наголошував, що правильна організація проведення очної ставки передбачають врахування певних чинників, які

впливають на ефективність цієї слідчої дії. До них належать: фактор раптовості, моральні і вольові якості учасників очної ставки, їх психічний стан та характер взаємовідносин» [191, с. 26].

В свою чергу, С. Я. Хоменко відмічає деякі тактичні особливості проведення очної ставки з участю неповнолітніх. Зокрема, автор зазначає, що при проведенні даної СРД слідчий повинен ретельно продумати розташування допитуваних осіб в кабінеті таким чином, щоб дорослий учасник не міг жестом, мімікою або іншим способом вплинути на неповнолітнього і схилити його до надання неправдивих показань. Тому небажано розташовувати учасників один проти одного, обличчям до обличчя. Необхідно, щоб між учасниками очної ставки знаходився педагог або законний представник неповнолітнього з метою перешкодити їх спілкуванню [208, с. 403].

Після початку досудового розслідування кримінальних проваджень щодо неповнолітніх слідчому зазвичай потрібна допомога, яка йому надається уповноваженими оперативними підрозділами, іншими підрозділами Національної поліції України, на даний час один із них представлений підрозділами ювенальної превенції територіальних управлінь Національної поліції України. Слід звернути увагу, що у розділі 10 Пекінських правил передбачено положення про «первісний контакт» неповнолітнього із правоохоронними органами держави у разі вчинення ним кримінального правопорушення. Зокрема, у них зазначено: «Контакт між органами по забезпеченню правопорядку і неповнолітнім правопорушником здійснюється таким чином, щоб поважати правовий статус неповнолітнього, сприяти його благополуччю неповнолітнього та уникати спричиненню шкоди з урахуванням обставин кримінального провадження» [138, с. 20].

Дуже складною є проблема встановлення і підтримання, протягом всієї очної ставки, психологічного контакту слідчого з неповнолітнім підозрюваним, обвинуваченим та іншою особою, що допитується. Це можна пояснити наявністю конфлікту між допитуваними особами. Встановлення

контакту з тим, що добросовісно дає свідчення, не викликає труднощів, водночас установлення подібних відносин з іншим учасником вимагає значних зусиль і не завжди вдається, тому що в очах того, що допитується, слідчий і інший допитуваний виглядають як його противники і союзники між собою [208, с. 403].

Така позиція знаходить підтримку і серед інших науковців. Зокрема, Є. Д. Лук'янчиков вважає, що в іншому порядку неповнолітні викликаються з міркувань правового або тактичного характеру, у зв'язку з необхідністю застосувати привід неповнолітнього, допитати його негайно або без участі батьків чи інших законних представників, коли є достатні підстави вважати, що такі особи можуть негативно вплинути на неповнолітнього [129, с. 231]. Наукову позицію по інших категоріям проваджень висловив В. В. Шимановський, який є прихильником позиції про здійснення виклику неповнолітнього підозрюваного через законних представників. Він вважає, що такий порядок необхідно застосовувати для того, щоб попередити занадто сильний емоційний вплив на неповнолітнього, повідомити батькам про те, що сталося, посилити нагляд за підлітком, а також дати цим особам можливість вчасно запросити захисника, створити законному представникові можливість для реалізації його прав та обов'язків [219, с. 34].

З тактичних прийомів при проведенні одночасного допиту раніше допитаних осіб під час розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність найбільш доречно використовувати загострення суперечностей в показаннях учасників визначеної СРД по менш значущих спірних обставинах.

Так, 08 жовтня 2016 року, приблизно о 23.00 год., гр. О., перебуваючи за місцем свого мешкання, достовірно знаючи, що гр. Д. є неповнолітньою особою, зателефонував йому на мобільний телефон та під час розмови запропонував спільно з ним здійснити таємне викрадення чужого майна, вчинене за попередньою змовою групою осіб, поєднане з проникненням до іншого сховища. О 23.50 год. гр. О., перебуваючи у злочинній змові з

неповнолітнім гр. Д. прийшли до домоволодіння, де правопорушники, усвідомлюючи суспільно-небезпечний характер своїх дій, через паркан проникли на територію домоволодіння, звідки викрали три металеві труби загальною вагою 120 кілограмів, завдавши потерпілому гр. С. матеріальних збитків [179]. Під час попередніх допитів гр. О. заперечував той факт, що він дзвонив гр. Д., вказуючи, що вони зустрілися безпосередньо перед домоволодінням. Але в ході одночасного допиту гр. О. змінив показання.

На основі аналізу матеріалів кримінальних проваджень [Додаток А] можна зробити висновок, що типовими помилками в тактиці одночасного допиту при розслідуванні втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність будуть:

- неточне формулювання запитань (41 %);
- відсутність психологічного контакту з допитуваними (59 %);
- зволікання з проведенням допиту (43 %);
- не розпізнання надання неправдивих показань (31 %) [154, 195].

У ході проведеного М. О. Карпенком дослідження відносно особливостей кримінальних проваджень щодо неповнолітніх були виявлені деякі недоліки та порушення закону, що допускаються у досудовому розслідуванні. Це проявлялись у тому, що слідчі, маючи докази причетності неповнолітніх до кримінального правопорушення, допитували їх як свідків, спрямовуючи такі допити насамперед для викриття їх у вчиненні злочину. Користуючись недостатньою юридичною поінформованістю неповнолітніх, слідчі отримували відомості, які в подальшому були спрямовані на доказування винності підлітків [68].

Ми підтримуємо твердження Н. Ш. Сафіна, який акцентує увагу на тому, що педагог, психолог під час проведення будь-якої слідчої (розшукової) дії із неповнолітнім, зокрема допиту, виконує виховну й превентивну роль, тобто він повинен бути помічником слідчого у встановленні належного морально-психологічного контакту з неповнолітнім, у зв'язку з тим, що він є спеціалістом, який має спеціальні знання в галузі

дитячої та юнацької психології, а також вікової педагогіки. Крім цього, педагог, психолог може сприяти слідчому, прокурору у забезпеченні та реалізації прав та законних інтересів неповнолітнього в повному обсязі [166, с. 39].

Особливостями нормативного регулювання по цій категорії проваджень є: а) додатковою гарантією, яка забезпечує найбільш повну реалізацію прав неповнолітніх підозрюваних у кримінальному процесі; б) дозволяють індивідуально, з урахуванням вікових та психологічних особливостей неповнолітнього, підійти до питання призначення йому найбільш доцільного заходу забезпечення кримінального провадження; в) визначають особливий предмет доказування, під яким слід розуміти повноту відображення значущих саме для цієї категорії кримінальних проваджень обставин та забезпечення всебічності, повноти й неупередженості їх дослідження. Така позиція знаходить підтримку і серед інших учених [67, с. 12].

Констатуючи вищенаведене, зазначимо, що одночасний допит раніше допитаних осіб є обов'язковою СРД на подальшому етапі розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. Слід акцентувати увагу на необхідності обов'язкового використання відеозапису під час одночасного допиту за участі неповнолітнього. Крім того, для максимального ефективного його проведення потрібно використовувати відповідні тактичні прийоми.

3.2. Тактика пред'явлення для впізнання та слідчого експерименту

Подальший етап розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність характеризується проведенням СРД, НСРД та інших процесуальних дій, в основному направлених на перевірку відомостей, отриманих раніше. Звісно, нову доказову інформацію за результатами їх проведення працівники правоохоронних органів також отримують, але

основне завдання процесуальних дій подальшого етапу – підготувати матеріали кримінального провадження для відправлення в суд з обвинувальним актом. Одними з найбільш розповсюджених дій в досліджуваній категорії кримінальних проваджень є пред'явлення для впізнання підозрюваних у натурі та за фотографічними зображеннями, а також слідчий експеримент. Їх проведення пов'язано з рядом організаційно-тактичних особливостей, які ми вважаємо за потрібне розглянути.

Стосовно визначення поняття пред'явлення для впізнання, то, наприклад, Г. І. Прокопенко вказує, що це слідча дія, яка полягає у пред'явленні свідкові чи іншій особі об'єктів, які вони спостерігали раніше, з метою встановлення їх тотожності чи групової належності [95, с. 226]. У слідчій практиці нерідко виникають ситуації, коли свідки-очевидці не спостерігають візуально подію, а тільки чують що відбувається: голоси, що лунають із сусідньої квартири, розмова, що відбувається у під'їзді будинку; або, знаходячись у громадському місці, в кафе, ресторані, – діалоги між клієнтами та звідником. У зв'язку з цим виникає можливість проведення впізнання по голосу і мові. Тактика впізнання по голосу і мові дещо відрізняється від інших видів. Насамперед, необхідно правильно підготуватися до проведення цієї слідчої (розшукової) дії, оскільки від цього залежить успіх пред'явлення для впізнання в цілому. У таких випадках при проводиться додатковий допит у зв'язку з: необхідністю точного переказу сприйнятого, уточнення умов сприйняття (наскільки сильний був шум, при якому була почута розмова або голос, товщина міжкімнатних перекриттів, акустика під'їзду, тощо), складністю правильно описати раніше почуте, застосовуючи при цьому необхідні терміни. Для досягнення мети такого допиту, зокрема для одержання відомостей про характеристику сприйнятої мови і голосу, може бути запрошений фахівець (у галузі лінгвістики або фоноскопії). Його допомога може бути використана у формі одержання консультацій, участі (підготовці та проведенні) у слідчій (розшуковій) дії. Тактичні прийоми, що використовуються при проведенні впізнання за

голосом, як правило, інші, ніж ті, що застосовуються при впізнанні інших ознак зовнішності людини. У них є подібність з тактичними прийомами проведення слідчого експерименту, а саме – у повторюваності демонстрації об'єктів [192, с. 126]. Тому іноді виникають в правоохоронній практиці варіанти різноманітного пред'явлення для впізнання (за голосом, ходою).

Пред'явлення для впізнання є унікальною СРД, яка ніколи не повторюється, тому уповноважені особи повинні готуватися до її проведення. Група авторів (Р. І. Благута, Р. І. Сибірна, В. М. Бараняк) формулює поняття пред'явлення для впізнання як слідчої дії, що полягає у пред'явленні особі об'єктів, які вона спостерігала раніше, у зв'язку з подією злочину з метою встановлення їхньої тотожності чи групової належності. Загальними підставами для пред'явлення для впізнання є: заява особи під час допиту про те, що вона може впізнати об'єкт, який спостерігала раніше, і добре пам'ятає його ознаки та відмінності; під час допиту особа називає лише загальні риси об'єкта, не може точно описати його відмінності, але висловлює впевненість, що зможе його впізнати, коли побачить [96, с. 183].

Слід зазначити, що процесуальні, психологічні та тактико-криміналістичні проблеми впізнання як окремої слідчої дії тривалий час перебувають у сфері уваги вітчизняних і зарубіжних науковців, якими здійснено низку важливих у теоретичному та практичному розумінні дисертаційних досліджень, наявність яких сприяє реалізації теоретичних положень криміналістики у практиці підготовки та проведення впізнання, використання його результатів у розслідуванні, що мало б істотно підвищувати якість цієї слідчої (розшукової) дії. Проте поява за останній час високоточних наукових засобів ідентифікації людини за матеріальними слідами-відображеннями показала низьку достовірність традиційно використовуваних способів впізнання особи, застосування яких у багатьох випадках призводило до отримання недостовірних результатів і тягло за собою засудження невинних осіб, яких у подальшому доводилося реабілітувати. Це викликало інтерес вчених до причин помилкового

впізнання та слугувало одним із чинників для продовження наукових пошуків у цьому напрямі криміналістичної тактики [174, с. 500].

З приводу видів пред'явлення для впізнання, то ми поділяємо позицію В. М. Петренка, який відповідно до можливих об'єктів виокремлює наступні: живих людей, речей, трупів та пред'явлення для впізнання за фотографією [145, с. 28]. На основі вивчення судово-слідчої практики [Додаток А] нами було встановлено, що переважно для впізнання пред'являлися: підозрювані в натурі – 78 % або за фотографічними зображеннями – 34 %, предмети й знаряддя кримінального правопорушення – 15 %.

Крім того, необхідно наголосити, що знаряддя протиправного діяння доцільно пред'являти не тільки неповнолітньому, але й підозрюваному та іншим особам, які могли бачити цей предмет. Особливо це стосується справ про вчинення неповнолітніми крадіжок з проникненням. Адже знаряддя зламу можна пред'являти різним категоріям осіб.

Зокрема, М. М. Єфімов наголошує на тому, що під час розслідування кримінальних правопорушень проти моральності іноді трапляються факти, в яких статисти не просто були знайомі з особою, яка впізнає, а отримували від неї послуги інтимного характеру, про що, звичайно, вони не повідомлять органи досудового розслідування. Автор акцентує увагу на тому, що вивчення можливих зв'язків між цими учасниками процесу є досить важливою умовою до проведення досліджуваної процесуальної дії [52, с. 166]. В свою чергу, втягнення неповнолітніх у заняття протиправною діяльністю також може характеризуватися можливими знайомствами між статистами та неповнолітніми. Це, звичайно, по-перше, може спричинити негативні емоції у впізнаючи неповнолітніх осіб та, по-друге, взагалі зробити вказану СРД недійсною.

Зрозуміло, що пред'явлення для впізнання, як й інші СРД, налічує три етапи: підготовчий, робочий та заключний. Заходи підготовчого етапу, на наш погляд, найбільш повно та послідовно визначили вчені-криміналісти

наступним чином:

- попередній допит особи, яка впізнає;
- підбір об'єктів, серед яких необхідно провести впізнання;
- визначення місця і умов пред'явлення для впізнання;
- визначення необхідних учасників пред'явлення для впізнання;
- визначення необхідного комплексу науково-технічних засобів [89].

Проведемо розгляд окремих з них. На основі аналізу кримінальних проваджень [Додаток А] нами було встановлено, що нерідко слідчі ігнорують застосування техніко-криміналістичних засобів фіксації процесуальної дії. Зокрема, під час впізнання застосовувалася фотозйомка у 14 % випадках, відеозапис – у 16 %.

Ми підтримуємо науковців, які зазначають що у разі потреби пред'явлення якої-небудь особи (інших об'єктів) для впізнання свідкові, потерпілому, підозрюваному слідчий спочатку допитує їх про зовнішній вигляд та прикмети цієї особи (інших об'єктів), а також про обставини, за яких особа, яка впізнає, бачила цю особу (інші об'єкти), про що складається протокол. Допит є обов'язковою умовою проведення впізнання. Слідчий повинен запропонувати впізнаючому пригадати якомога більше ознак, що характеризують зовнішні прикмети злочинця. У тих випадках коли особа, яка впізнає, не може описати ознаки об'єкта, що підлягає впізнанню, однак стверджує, що зможе його упізнати, то недоцільно відмовлятися від проведення даної слідчої (розшукової) дії [102, с. 285].

Важливим заходом підготовчого етапу при розслідуванні втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність є створення сприятливих умов проведення пред'явлення для впізнання та дотримання нормативних приписів сприятиме результативності даної дії. Доречно в розрізі цього вказати думку авторів, які наводять перелік об'єктивних факторів, що можуть впливати на повноту, об'єктивність і правильність сприйняття об'єкта під час проведення досліджуваної слідчої (розшукової) дії. Серед них Л. Д. Удалова виокремлює наступні: метеорологічні умови (туман, дощ

тощо); умови освітлення (сонячний день, штучне освітлення тощо); тривалість сприйняття; кількість об'єктів, що спостерігаються; місце спостереження; відстань до об'єктів [203, с. 20-21]. Вказані фактори відіграють на підготовчому етапі до пред'явлення для впізнання важливе значення. Адже з огляду на них уповноважена особа повинна визначити день та час проведення досліджуваної СРД.

Так, 22.03.2016 року приблизно о 15 годині 30 хвилин, гр. О. за попередньою змовою із неповнолітнім гр. Ж. помітили малолітнього гр. Х., який сидів на лавці та тримав у руках мобільний телефон «НТС» чорного кольору. В цей час у дорослого злочинця виник умисел на відкрите викрадення майна, а саме мобільного телефону у малолітнього хлопця. Гр. О. запропонував це зробити гр. Ж., розуміючи, що останній неповнолітній, діючи згідно розробленого плану та розподілених ролей відкрито викрасти мобільний телефон у малолітнього гр. Х.. Відповідно до розподілених ролей гр. О. мав спостерігати за навколишньою обстановкою та подати неповнолітньому спілнику сигнал, а той повинен був підійти до малолітнього хлопця та відкрито викрасти з рук мобільний телефон «НТС». Реалізуючи свій злочинний умисел, направлений на відкрите викрадення чужого майна, гр. О. залишився неподалік від лавки, а неповнолітній злочинець підійшов до малолітнього хлопця, який сидів на лавці та дочекавшись сигналу від дорослого, шляхом ривка відкрито викрав з рук малолітнього гр. Х. мобільний телефон. В ході проведення пред'явлення для впізнання під час розслідування кримінального правопорушення малолітньому потерпілому було пред'явлено по черзі обох підозрюваних при денному світлі у відповідний час. Останній їх упізнав [189].

Також слід наголосити на необхідності надання попередньої психологічної допомоги неповнолітньому-впізнаючому шляхом наступних дій:

- а) роз'яснення сутності й завдань пред'явлення для впізнання;
- б) для психологічної підтримки залучення психолога чи педагога;

в) налаштування неповнолітнього на давання правдивих свідчень та подолання почуття страху від зустрічі з підозрюваним.

Також нами з'ясовано, що уповноваженим особам останнє положення особливо слід використовувати у справах про шахрайства. Адже в складі організованих груп їх лідери можуть мати досить великий вплив на неповнолітніх осіб (зокрема, в групах різних національних меншин, які вчиняють вказані протиправні діяння).

А вже К. О. Чаплинський наголошує на тому, що під час розслідування кримінальних правопорушень в більшості випадків саме свідки та потерпілі запрошуються для впізнання наступних об'єктів: злочинців, які вчинили кримінальне правопорушення; викрадених речей та предметів; засобів учинення кримінальних правопорушень; інших об'єктів, які вони спостерігали у зв'язку із протиправною подією. Автор зазначає, що у слідчій практиці існують випадки коли для впізнання запрошуються і інші особи, наприклад, підозрювані та обвинувачені. Таким особам можуть бути пред'явлені для впізнання потерпілі, свідки, співучасники протиправних діянь, викрадені речі, предмети, що залишені ними на місці події, та інші об'єкти, що мають значення для кримінального провадження [212, с. 8]. З огляду на зазначене, вкажемо на те, що при розслідуванні втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність найбільш доцільно проводити впізнання одразу після виявлення та затримання втягувача зменшуючи ймовірність його впливу на неповнолітню особу.

В свою чергу, Є. Д. Лук'янчиков акцентує увагу на тому, що впізнання припустимо розглядати як криміналістичну ідентифікацію, яка відбувається за ідеальними відображеннями (слідами пам'яті) зовнішніх ознак об'єктів. Під ознакою розуміють зовнішнє відбиття властивостей об'єкта. Якість – це те, що внутрішньо притаманне об'єкту та характеризує його. Сукупність властивостей об'єкта робить його якісно визначеним, індивідуальним. Протягом значного часу властивості об'єкта зберігаються незмінними, мають добру сталість, а ознаки його можуть відносно змінюватися. Це повинно

враховуватися при проведенні пред'явлення для впізнання. Специфіка такої ідентифікації полягає у тому, що вона може здійснюватися лише тими особами, які особисто сприймали об'єкт; ідентифікованим виступає образ пам'яті об'єкта, який відбився у свідомості особи, що впізнає, та є недоступним для безпосереднього сприйняття іншими особами [130, с. 6].

Також на основі вивчення матеріалів судово-слідчої практики [Додаток А] нами було виокремлено тактичні помилки, яких припускаються слідчі під час пред'явлення особи для впізнання:

- відсутність належної організації процесуальної дії – 69 %;
- поверхнєве проведення попереднього допиту неповнолітнього – 45 %;
- відсутність належного використання техніко-криміналістичних засобів фіксації процесуальної дії – 27 %;
- недотримання криміналістичних рекомендацій з проведення процесуальної дії – 21 %;
- зволікання з пред'явлення підозрюваного для впізнання – 34 %.

З огляду на визначені тактичні помилки для того, щоб їх максимально усунути, вважаємо за необхідне вказати, що ефективність застосування у досліджуваній категорії кримінальних проваджень положення п. 2 ч. 1 ст. 232 КПК України (впізнання в режимі відеоконференції) для забезпечення безпеки неповнолітніх від злочинців (членів організованих груп, їх лідерів) є беззаперечною. Хоча зазначений вид пред'явлення особи для впізнання майже не застосовується через відсутність належного технічного забезпечення практичних підрозділів поліції (81 % респондентів) [Додаток Б].

Підводячи підсумок, зазначимо, що пред'явлення для впізнання є важливою СРД на подальшому етапі розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. Найбільш часто в зазначених випадках проводяться пред'явлення для впізнання живих осіб в натурі та за фотознімками. Для максимально ефективного проведення досліджуваної СРД необхідно

застосовувати відповідні тактичні прийоми.

Найбільш складною в розрізі організації і тактики проведення серед СРД виділяється слідчий експеримент. Адже кількість учасників, можливість задіяти додаткові пристрої (манекени, макети, автомобілі) є в загальному обсязі не в порівнянні з іншими процесуальними діями. Іноді з цим може посперечатися обшук та пред'явлення для впізнання поза візуальним спостереженням, але це будуть виключення з правила. Тобто слідчий експеримент потребує чіткої підготовки та планування кожного етапу свого проведення. Тому спробуємо визначити оптимальне криміналістичне забезпечення проведення слідчого експерименту під час розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність.

Слід зазначити, що перевірка доказів або сукупності доказів не завжди тотожна перевірці версії, оскільки між доказом і версією не можна поставити знак рівності. Версія виникає на основі доказів і їх пояснює. Але зміст версії може бути ширше тих доказів, на яких вона ґрунтується, інакше вона не грала б такої важливої ролі в процесі розслідування [1, с. 23]. Тому дійсно згідно ч. 1 ст. 240 КПК України з метою перевірки й уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, слідчий, прокурор має право провести слідчий експеримент шляхом відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань [104].

В свою чергу В. Ю. Шепітько вважає, що слідчий експеримент є окремою слідчою (розшуковою) дією, яка полягає у здійсненні дослідів з метою перевірки, чи могли відбутися за певних умов ті або інші події, та яким саме чином, а результати цих дослідів і є тими фактичними даними, що дозволяють дійти висновку про обставини, що мають значення для розкриття злочину [101, с. 326].

Під час розслідування втягнення неповнолітніх в протиправну діяльність, в багатьох випадках об'єктивна перевірка і оцінка отриманих доказів можлива лише шляхом проведення слідчого експерименту. Адже

визначена СРД дає право уповноваженій особі перевірити достовірність отриманих в кримінальному провадженні відомостей, переконатися в правильності своїх гіпотез та висновків. Крім того, його проведення дає можливість відтворити в цілому обстановку та обставини події з урахуванням взаємних зв'язків, різноманітних деталей і особливостей. Від того, наскільки грамотно слідчий спланує експериментальні дії, багато в чому залежить успіх слідчих дій в цілому, оскільки доказовою базою слугуватимуть оформлені протоколом результати експерименту (як позитивні, так і негативні) [160, с. 18].

Досить доречною є думка Є. Ю. Буждиганчук, яка зазначає, що на подальшому етапі розслідування можуть проводитись різноманітні слідчі (розшукові) дії. В той же час, їх вибір буде залежати як від самого складу кримінального правопорушення, так і від початкових дій та заходів, здійснених працівниками правоохоронних органів. Авторка, ведучи мову про розслідування сутенерства, вчиненого організованою групою, наголосила на тому, що подальший етап розслідування по даним кримінальним провадженням характеризується певною складністю. Це пов'язано з тим, що всі підозрювані в більшості випадків по різному співпрацюють зі слідством. Так, деякі члени організованих груп дають правдиві показання, а інші взагалі вибирають конфліктну позицію. Тому проведення слідчих експериментів з добросовісними учасниками провадження є важливою дією для перевірки та уточнення показань на подальшому етапі розслідування [21, с. 31].

Підготовчий етап слідчого експерименту є найбільш складним серед усіх СРД, що визначені КПК України. У криміналістичній літературі цьому важливому питанню присвячено багато праць, що підкреслює його актуальність та потребу у подальших дослідженнях. Під час розслідування досліджуваної категорії діянь ця процесуальна дія має певну специфіку, яка потребує додаткового висвітлення [53, с. 199]. Серед підготовчих заходів О. М. Васильєв виокремлює наступні:

– прийняття рішення про проведення слідчого експерименту;

- визначення мети та обрання способів слідчої (розшукової) дії;
- визначення часу і місця проведення експерименту;
- забезпечення умов, максимально наближених до тієї обстановки, що перевіряється;
- добір учасників слідчого експерименту;
- підготовка об'єктів, необхідних для постановки дослідів;
- складання плану експерименту і забезпечення охорони місця його проведення [27, с. 35].

В свою чергу, О. О. Ексархопуло серед організаційно-підготовчих заходів до досліджуваної СРД окреслює такі:

- визначення цілей слідчого експерименту;
- з'ясування умов проведення (місце, час, обстановка);
- з'ясування змісту експериментальних дій та їх послідовності;
- підготовка реквізиту та реконструкція обставин;
- визначення кола учасників слідчого експерименту;
- підготовка техніко-криміналістичних засобів;
- складання плану слідчого експерименту [220, с. 195].

Зі свого боку, О. М. Ларін характеризує дещо інший перелік заходів: коло та послідовність питань, які необхідно з'ясувати; склад учасників слідчої дії й осіб, які надають допомогу слідчому; місце та час проведення слідчої дії; попередні та наступні слідчі, розшукові, технічні й організаційні заходи, проведення яких забезпечить успіх цієї слідчої дії; перелік матеріалів справи та науково-технічних засобів, що можуть знадобитись; доповнення та зміна загального плану по справі та планів інших слідчих дій [122, с. 149-150]. Слід зазначити, що ми підтримуємо позицію Ю. А. Чаплинської, яка акцентує увагу на те, що спільним для слідчого експерименту й огляду місця події є те, що ці обидві слідчі (розшукові) дії проводяться на місці, розташування та обстановка якого має значення для кримінального провадження, а також те, що під час їх проведення широко застосовується такий пізнавальний прийом, як спостереження. Відмінність між цими

слідчими (розшуковими) діями виявляється як у підставах їх проведення, так і у процесуальному порядку. Так, якщо для проведення огляду місця події достатньо відомостей про те, що в певному місці відбулась певна подія, яка має ознаки кримінального правопорушення, то підставами слідчого експерименту є достатні відомості, що вказують на необхідність перевірки й уточнення відомостей, які мають значення для кримінального провадження. При цьому якщо огляд місця події в невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, то слідчий експеримент – тільки після такого внесення. Очевидно, саме цей факт, а також підстави проведення стали підставою для висновку про те, що слідчий експеримент належить до похідних слідчих (розшукових) дій [210, с. 251].

На основі вищеперерахованих думок науковців та аналіз опитування респондентів [Додаток Б] нами визначено перелік організаційно-підготовчих заходів до слідчого експерименту при розслідуванні досліджуваної категорії кримінальних правопорушень:

- вивчення матеріалів кримінального провадження (28 %);
- визначення мети слідчого експерименту та фактів, що підлягають з'ясуванню (59 %)
- повторний або додатковий допит особи, показання якої перевірятимуться (89 %);
- визначення місця та часу проведення слідчого експерименту (61 %);
- визначення учасників СРД (74 %);
- підготовка допоміжних засобів та транспортних засобів (18 %);
- підготовка засобів фіксації (48 %).

Стосовно місця його проведення, то нами на основі судово-слідчої практики [Додаток А] нами з'ясовано, що слідчий експеримент при розслідуванні втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність здебільшого (95 %) проводився за місцем здійснення протиправних дій за участю неповнолітнього. Зокрема, при вчиненні крадіжок зі способом проникненням

через вікна неповнолітніх, з огляду на їх антропометрію, використовують саме для цього.

Так, 17 березня 2018 року приблизно о 02:00 годині гр. Д., гр. О., гр. З. вступили між собою у злочинну змову з метою вчинення крадіжки кабелю ПАТ «Укртелеком» по вул. Одеській в смт. Веселинове, яку домовилися вчинити відразу в темну пору доби, щоб не бути поміченими сторонніми особами. Реалізуючи задумане, діючи умисно, із корисливих спонукань та переслідуючи ціль незаконного збагачення, з метою таємного викрадення чужого майна прийшли до визначеного телефонного колодязя. Вказані злочинці таємно викрали 70 метрів кабелю марки ТПП 100x2x0,4 вартістю 10733 грн. 80 коп. та 35 метрів кабелю марки ТПП 200x2x0,4 вартістю 10759 грн. 35 коп. загальною вартістю 21493 грн. 15 коп., який винесли за межі телефонного колодязя та в подальшому розпорядилися викраденим майном на власний розсуд, спричинивши матеріальні збитки потерпілому ПАТ «Укртелеком» на загальну суму 21493 грн. 15 коп. Відповідно до протоколу проведення слідчого експерименту за участю підозрюваного гр. Д. провів слідчий експеримент, яким встановив: місцем слідчого експерименту є смт. Веселинове, вул. Одеська. Підозрюваний гр. О. пояснив, що він разом з гр. Д. та гр. З. пішли по дорозі в напрямку залізничного мосту до телефонного колодязя. Даний колодязь знаходився поряд з лікарнею та лісосмугою. гр. Д. подав йому кабель з колодязя. Поряд з ним стояв гр. З. Потім підозрюваний пішов до іншого колодязя і показав, як саме вони витягували кабелі з колодязя. Потім гр. О. пішов до лісосмуги і показав, де вони лишили кабель [184].

Після повного та ретельного вивчення матеріалів кримінальних проваджень уповноважена особа може прийняти рішення про проведення слідчого експерименту. Для цього необхідна наявність фактичних і юридичних підстав його провадження. Питання про достатність підстав для проведення експерименту вирішується слідчим виходячи з аналізу зібраної інформації та урахування особливостей слідчої ситуації, що склалася на

певному етапі досудового розслідування [53, с. 202].

Наголосимо, що у слідчій ситуації, що характеризується відсутністю певної інформації про головні обставини створення або утримання місць розпусти і звідництва та осіб, причетних до вчинення злочину, проведення слідчого експерименту спрямовано на досягнення досить суттєвої тактичної мети: отримання від свідка, підозрюваного правдивих показань шляхом проведення окремо або у поєднанні двох самостійних слідчих (розшукових) дій – перевірки показань на місці – з метою їх уточнення та доповнення, або експериментальної перевірки правдивості та точності показань (наприклад, чути, бачити, виконувати певні дії, тощо) [202, с. 471]. Тому ми вважаємо обов'язковим підготовчим заходом у досліджуваній категорії справ проведення допиту особи, чиї показання будуть перевірятися шляхом експерименту. Адже попередній допит сприяє актуалізації пам'яті особи, чиї показання планується перевірити, та дозволяє ефективніше провести слідчу дію [80, с. 118].

На основі дослідження кримінальних проваджень [Додаток А] нами було виявлено чинники, що ускладнюють проведення слідчого експерименту, зокрема: тривалість процесуальної дії – 62 %, залучення до експериментальних дій значної кількості осіб – 48 %, підбір і застосування відповідних знарядь й засобів для багатократного проведення випробувань у різних умовах – 51 %.

Слід зазначити, що учасником експерименту, спрямованого на встановлення можливості бачити або чути при визначених умовах, повинна бути тільки особа, чиї показання перевіряються, оскільки чутливість слухових, зорових та інших форм сприйняття і спостереження досить різна і суцільно суб'єктивна. Вона залежать від фізичних, фізіологічних та інших якостей особи, у низці випадків навіть від її спеціальності або професійних навичок та вмінь. Наприклад, те, що може розрізнити з досить великої відстані, пілот або професійний шофер, якість зору яких загострена відповідними навичками, може не розглянути звичайна людина; професійний

музикант або акустик можуть розрізняти звуки, що не сприймаються іншими, тощо [7, с. 188]. Адже це дозволить слідчому встановити умови, в яких відбувалася подія, коло осіб, які причетні до злочину, а звідси правильно спланувати експеримент і визначити обставини, що підлягають з'ясуванню [144, с. 103].

Доречною стосовно видів слідчого експериментує позиція К. О. Чаплинського, який серед них виокремив такі: по встановленню можливості спостереження або сприйняття якого-небудь факту чи явища – 14 %; по встановленню можливості існування якого-небудь факту чи явища – 6 %; по встановленню можливості здійснення якої-небудь дії в певних умовах – 21 %; по встановленню наявності або відсутності у конкретної особи певних професійних вмінь та навичок – 7 %; по встановленню можливості учинення тих або інших дій за визначений час – 12 %; по встановленню послідовності розвитку певної події та механізму злочину чи окремих його елементів – 13 %; по встановленню меж поінформованості особи про факти, що цікавлять слідство – 27 % [211, с. 235].

В свою чергу, М. В. Салтевським запропонував такі види перевірки показань на місці: уточнення окремих обставин (де, коли та хто перебував, звідки і хто з'явився, що та куди переміщувалося); пошук ще не віднайдених слідів події, які повинні існувати; «випробування на обізнаність», тобто перевірка на знання про події, обстановку та ін.; перевірка об'єктивних протиріч, які виникли під час допиту двох і більше осіб [165, с. 389]. На основі судово-слідчої практики [Додаток А] нами розкрито основні види слідчого експерименту, який проводиться за участі неповнолітнього потерпілого, а саме:

– черговості розвитку події та механізму злочинного діяння чи окремих його елементів (64 %);

– можливості реалізації певної дії у конкретних умовах (41 %);

– спроможності вчинення певних дій за визначений час (12 %).

З огляду на тривалість дослідів і залучення значної кількості учасників

експериментальних дій, аргументовано необхідність проведення процесуальної дії у два етапи – до виїзду на місце проведення дослідів і на місці їх проведення.

Також має значення сама підготовка місця до проведення досліджуваної СРД. Так, Н. Рогатинська наголошує на тому, що за вибору місця її проведення потрібно враховувати, що часто вона пов'язана з демонстрацією способу вчинення злочину, тому доступ туди сторонніх повинен бути виключений. У таких випадках необхідно вживати заходів щодо забезпечення охорони місця проведення (для цього та запобігання втечі підозрюваного залучаються працівники органів внутрішніх справ) [158, с. 151].

Так, 01 червня 2018 року близько 19 год. 40 хв., гр. Ж. разом з неповнолітньою гр. Ш. , маючи злочинний умисел на таємне викрадення чужого майна, прибули до магазину «Брусничка № 02379 » ТОВ «Український рітейл», який знаходиться по проспекту Героїв Дніпра, 19/11 в місті Горішні Плавні, Полтавської області. Реалізуючи свій злочинний умисел, гр. Ж., перебуваючи у зазначеному магазині, скориставшись тим, що за їх діями ніхто не спостерігає, шляхом вільного доступу, викрали 2 банки слабоалкогольного напою Бора-бора «Шейк» та 3 банки ікри лосося зернистої (форелі) марки «Марочка». В подальшому підозрювані викраденим майном розпорядилися на власний розсуд, чим спричинили ТОВ «Український рітейл» матеріального збитку. Згідно із протоколом проведення слідчого експерименту від 09.07.2018 за участю обвинуваченої гр. Ж. , знаходячись у приміщенні магазину «Брусничка», остання показала, що у м'ясному відділі даного магазину вона кожного разу замовляла у продавця м'ясо різною вагою та взявши пакет йшла до ковбасно-сирного відділу з метою його сховати до сумки чи свого пакету поки неповнолітня обвинувачена гр. Ш. її прикривала у куті. Після чого, обвинувачена показала на холодильники зі слабоалкогольними напоями та пояснила, що саме тут вона викрала «Бір-мікс», який сховала аналогічним чином. Разом з тим, вона

вказала на вітрину із цигарками, розташованої біля каси № 1 у зазначеному магазині, звідки викрала декілька упаковок цигарок. Вказала також, що після того як вона розраховувалась на касі за дрібні товари, а в сумці чи пакеті лежали викрадені нею товари, вона покидала приміщення магазину через центральні двері. Зі слів обвинуваченої, «антивандальні» стойки, які розміщені за касами, не спрацьовували на товар зі штрих-кодами, оскільки вони спрацьовують лише на товар із бирками [186].

Ми підтримуємо позицію авторів, які вказують на те, що при розслідуванні злочинів про втягнення неповнолітніх до скоєння антигромадських дій винні особи можуть привносити в обстановку злочинного події помилкові елементи, викладати обставини по заздальгідь придуманому сценарієм. Адже завжди існує можливість перевірити істинність цієї інформації за допомогою відтворення показань на місці або слідчого експерименту. Тактика їх проведення у справах даної категорії має свою специфіку, яка полягає, перш за все, в підготовці до проведення даних слідчих дій і участі в них неповнолітніх. Якість виконання підготовчих заходів багато в чому визначає результат розглянутих слідчих дій [162, с. 149].

Вважаємо за необхідне підтримати науковців, які серед тактичних умов проведення слідчого експерименту визначили такі:

- проведення слідчого експерименту в умовах, максимально наближених до тих, у яких відбувалася подія, факт або явище;
- використання під час експерименту тих же приладів, механізмів, пристроїв та матеріалів, що використовувалися під час злочинної події;
- неодноразове (багатократне) проведення дослідів;
- поетапне (стадійне) проведення дослідів та повторення випробувальних дій у змінюваних умовах;
- проведення необхідних експериментально-дослідницьких дій (випробувань), максимально схожих з тими, що мали місце у дійсності;
- обмежена кількість учасників слідчої дії;

- залучення свідка, потерпілого, підозрюваного або обвинуваченого до проведення експерименту;
- проведення слідчого експерименту з кожним підозрюваним окремо;
- забезпечення безпеки учасників слідчого експерименту [213, с. 438-439].

На основі дослідження судово-слідчої практики [Додаток А], нами було встановлено, що більшість експериментів за участю підозрюваних (75 %) відбуваються у конфліктних ситуаціях. Зважаючи на це, доведено необхідність слідчого за цих обставин відмовитися від вказаної слідчої (розшукової) дії.

Для подолання протидії з боку підозрюваних під час проведення слідчого експерименту на основі опитування респондентів [Додаток Б] ми пропонуємо використовувати такі тактичні прийоми:

- цілеспрямоване спостереження за поведінкою особи, чії показання перевіряються (неповнолітнього, підозрюваного) – 72 %;
- підтримання постійного психологічного контакту з усіма учасниками слідчого експерименту – 81 %;
- проведення експериментальних дій з кожним учасником (неповнолітнім, підозрюваним) окремо – 92 %.

Під час розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність типовою тактичною умовою незалежно від виду слідчого експерименту буде активізація пам'яті. В даному аспекті ми підтримуємо групу науковців (В. Г. Лукашевича, В. М. Стратонова), які наголошують на тому, що бувають випадки, коли особа дає дуже конкретні показання під час допиту, але, опинившись на місці, починає плутатися, не все розповідати. Тут або особа себе обмовила, або існує інша причина. Часом, особливо при встановленні обставин щодо статевих злочинів, особа соромиться в присутності великої кількості людей деталізувати, показувати, демонструвати ті дії, які відбувалися в момент злочину [128, с. 122]. Для досліджуваної категорії кримінально караних діянь вказані обставини є

розповсюдженими.

А вже С. О. Шейфер акцентує увагу на тому, що слідчий експеримент можна класифікувати за характером прийому його проведення наступним чином: правильність показань перевіряється шляхом пошуку ще не виявлених слідів події, які повинні бути, якщо в показаннях правильно відтворено хід події; правильність показань перевіряється шляхом виявлення таких об'єктів на місцевості, наявність яких може вплинути на хід події, що робить її можливою чи неможливою; правильність показань перевіряється шляхом виявлення «конкретної поінформованості» допитуваного; правильність показань перевіряється за допомогою протиставлення та поєднання деталей злочинного діяння, вказаного різними його учасниками [216, с. 121-126].

В більшості випадків під час розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність слідчий експеримент проводився для встановлення механізму вчинення кримінального правопорушення. У даному випадку необхідно, по можливості, відновити колишні умови, якщо вони були порушені, попередити власників відповідних приміщень про час передбачуваного експерименту. У деяких випадках бажано попередньо ознайомитися з місцем проведення, щоб визначити найбільш доцільне розміщення учасників експерименту, необхідність використання між ними засобів зв'язку [191, с. 32].

Тому стосовно фіксації загальної картини проведення слідчого експерименту ми підтримуємо думку Ю. В. Гавриліна, який зазначає, що максимальна подібність обставин його проведення з умовами вчиненого правопорушення обумовлюється наступними факторами: реконструкцією обстановки для проведення дослідів (розташування предметів на місці проведення експерименту у тій кількості і в тому порядку, в якому вони знаходились на момент вчинення злочину; проведення експерименту у тому ж місці, де відбувалась подія, що перевіряється; проведення дослідів у той час доби, що і подія, яку розслідують; у необхідних випадках – забезпечення

схожості метеорологічних, кліматичних умов, характеру освітлення та шуму); використанням оригінальних чи подібних (аналогічних) предметів; врахуванням тих, що змінилися та не підлягають реконструкції умов; відтворюванням (моделюванням) суб'єктивних психофізіологічних факторів [34, с. 74].

З приводу фіксації ходу і результатів слідчого експерименту вкажемо наступне. Так, це процес трудомісткий, навіть у порівнянні з іншими СРД. Окремі автори наголошують на тому, що це викликано тим, що потрібно точно відобразити хід СРД, а саме розповідь і демонстрацію дій. Один із прийомів, що дозволяють досягти цієї мети, полягає в тому, що пояснення особи, чий показання перевіряються, записуються від першої особи, а її дії – від третьої, що сприяє їх чіткому розмежуванню [168, с. 32]. Ми поділяємо зазначену позицію і вважаємо за необхідне під час проведення слідчого експерименту використовувати відеозапис.

Підсумовуючи, зазначимо, що слідчий експеримент є дуже складною в розрізі організації її проведення СРД. Тому для її ефективного проведення необхідно ретельно здійснювати організаційно-підготовчі заходи, а потім застосовувати відповідні тактичні прийоми.

Висновки до розділу 3

Констатуючи наведене у розділі, узагальнимо викладені обставини таким чином.

На основі аналізу наукових поглядів учених досліджено криміналістичне забезпечення проведення слідчої (розшукової) дії. На підставі аналізу кримінальних проваджень встановлено, що одночасний допит проводився у 71 % випадках. Встановлено, що до одночасного допиту залучалася така кількість осіб: 2 особи – 96 %, 3 особи – 3 %, 4 особи і більше – 1 %. Більшість опитаних слідчих (97 %) вказують на найбільшу ефективність допиту між двома особами. Проте, у справах про хуліганство

нерідко беруть участь 3 і більше неповнолітніх осіб. Тому проведення одночасного допиту між трьома особами і більше також є можливим.

Відповідно до процесуального статусу учасників слідчої (розшукової) дії допит проводився між: неповнолітнім потерпілим і підозрюваним – 61 %, неповнолітнім потерпілим і свідком – 9 %, підозрюваними – 12 %, свідками – 3 %, потерпілими – 4 %, підозрюваним та свідками – 11 %.

Більшість опитаних респондентів до основних завдань одночасного допиту відносять такі: з'ясування причин суперечностей в показаннях допитаних та їх усунення – 82 %, посилення позиції сумлінних учасників допиту, які надали правдиві показання – 41 %, викриття одного з допитуваних у дачі неправдивих показань – 59 %, додаткова перевірка й закріплення свідчень неповнолітнього та злочинця – 28 %.

Встановлено, що під час одночасного допиту вирішуються суперечності з наступних питань: 1) знайомство злочинця з неповнолітнім (час, місце, свідки, тривалість і зміст зустрічей, характер їх стосунків); 2) обізнаність підозрюваного про вік неповнолітнього; 3) наявність інформації у батьків неповнолітнього про факт підтримання його відносин з підозрюваним; 4) характеристика сумісних дій підозрюваного з неповнолітнім під час учинення злочинного діяння, їх зміст.

Виокремлено тактичні помилки, яких припускаються слідчі під час проведення одночасного допиту: неточне формулювання запитань (41 %), відсутність психологічного контакту з допитуваними (59 %), зволікання з проведенням допиту (43 %), не розпізнання надання неправдивих показань (31 %). Зосереджено увагу на необхідності обов'язкового використання відеозапису під час одночасного допиту за участі неповнолітнього.

Висвітлено організаційно-тактичні особливості пред'явлення для впізнання підозрюваних у натурі та за фотографічними зображеннями. На підставі наукових розробок учених визначено організаційно-підготовчі заходи до проведення процесуальної дії. Встановлено, що переважно для впізнання пред'являлися: підозрювані в натурі – 78 % або за фотографічними

зображеннями – 34 %, предмети й знаряддя кримінального правопорушення – 15 %. Обґрунтовано, що знаряддя протиправного діяння доцільно пред'являти не тільки неповнолітньому, але й підозрюваному та іншим особам, які могли бачити цей предмет. Особливо це стосується справ про вчинення неповнолітніми крадіжок з проникненням. Адже знаряддя зламу можна пред'являти різним категоріям осіб.

Встановлено, що нерідко слідчі ігнорують застосування техніко-криміналістичних засобів фіксації процесуальної дії. Зокрема, під час впізнання застосовувалася фотозйомка у 14 % випадках, відеозапис – у 16 %.

Наголошено на необхідності надання попередньої психологічної допомоги неповнолітньому-впізнаючому шляхом наступних дій: а) роз'яснення сутності й завдань пред'явлення для впізнання; б) для психологічної підтримки залучення психолога чи педагога; в) налаштування неповнолітнього на давання правдивих свідчень та подолання почуття страху від зустрічі з підозрюваним. З'ясовано, що уповноваженим особам останнє положення особливо слід використовувати у справах про шахрайства. Адже в складі організованих груп їх лідери можуть мати досить великий вплив на неповнолітніх осіб (зокрема, в групах різних національних меншин, які вчиняють вказані протиправні діяння).

Розкрито особливості проведення слідчого експерименту, який здебільшого (95 %) проводився за місцем здійснення протиправних дій за участю неповнолітнього. Зокрема, при вчиненні крадіжок зі способом проникнення через вікна неповнолітніх, з огляду на їх антропометрію, використовують саме для цього.

Виявлено чинники, що ускладнюють проведення слідчого експерименту, зокрема: тривалість процесуальної дії – 62 %, залучення до експериментальних дій значної кількості осіб – 48 %, підбір і застосування відповідних знарядь й засобів для багатократного проведення випробувань у різних умовах – 51 %.

Розкрито основні види слідчого експерименту, який проводиться за

участі неповнолітнього потерпілого, а саме: черговості розвитку події та механізму злочинного діяння чи окремих його елементів (64 %), можливості реалізації певної дії у конкретних умовах (41 %), спроможності вчинення певних дій за визначений час (12 %).

З огляду на тривалість дослідів і залучення значної кількості учасників експериментальних дій, аргументовано необхідність проведення процесуальної дії у два етапи – до виїзду на місце проведення дослідів і на місці їх проведення.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичний аналіз та розв'язання наукового завдання з розробки й наукового обґрунтування концептуальних основ методики розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. Найсуттєвішими результатами дослідження є такі:

1. Сформовано структуру криміналістичної характеристики втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність, в якій надано інформативне наповнення криміналістичної характеристики таким елементам: спосіб учинення кримінального правопорушення, засоби втягнення у протиправну діяльність, обстановка вчинення кримінального правопорушення, слідова картина, особа неповнолітнього потерпілого та особа злочинця.

2. Виділено типові способи та засоби втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. Аргументовано, що при вчиненні досліджуваного діяння здебільшого має місце повноструктурний склад способу, адже переважно (97 %) мають місце елементи підготовки й приховування кримінального правопорушення. Встановлено способи підготовки до його вчинення: планування протиправного діяння – 97 %, вибір об'єкта посягання – 76 %, підбір неповнолітніх осіб, яких необхідно втягнути у протиправну діяльність, - 91 %, вибір засобів втягнення – 46 %, добір співучасників кримінального правопорушення – 32 %, розподіл ролей між співучасниками – 56 %, створення у неповнолітнього мотивації до заняття протиправною діяльністю – 65 %. Систематизовано типові засоби втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність, серед яких визначено такі: спекулювання на почуттях хибного товариства або шляхетності; використання мотивів щодо швидкого збагачення (жадібність, скупість, матеріальна забезпеченість); використання емоційної залежності шляхом демонстрації уявної поваги, заступництва; застосовування психічного стану особи; використання алкогольної чи наркотичної залежності; створення особистого прикладу

дорослого. Виокремлено типові способи приховування кримінального правопорушення.

3. Охарактеризовано обстановку втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність шляхом визначення характеристик окремих її складових: місця, часу та умов протиправного діяння. Встановлено, що здебільшого досліджувані правопорушення відбувалися у таких місцях: а) розважальні заклади; б) місця відпочинку; в) місця проживання злочинця або неповнолітнього; г) заклади навчання неповнолітнього. Визначено часові характеристики втягнення особи у протиправну діяльність.

Розкрито слідову картину протиправних діянь. Визначено вузлові ділянки, де можуть бути зосереджені сліди кримінального правопорушення. Зокрема, це місця: а) безпосереднього вчинення неповнолітніми протиправних діянь; б) проживання злочинця; в) проживання неповнолітнього; г) вчинення дій щодо втягнення неповнолітнього у протиправну діяльність.

4. Надано характеристику особі неповнолітнього потерпілого та особі злочинця. Виділено віктимологічні групи неповнолітніх, втягнутих у протиправну діяльність, а саме: а) особи з неблагополучних або неповних сімей (діти-сироти; діти, позбавлені батьківського піклування); б) особи, які проживають у родині з низьким рівнем достатку; в) безпритульні; г) особи, які навчаються далеко від місця проживання батьків; д) особи з чітко вираженими нервово-патологічними рисами та патохарактерологічними реакціями; е) особи з низьким рівнем інтелектуального розвитку, що зумовлює труднощі в спілкуванні з однолітками; д) особи, які мешкають в зоні проведення Операції об'єднаних сил.

Встановлено криміналістично значущі ознаки особи злочинця, зокрема, здебільшого це чоловіки віком від 25 до 35 років, які мають базову вищу освіту, не перебувають у шлюбі, не мають постійного місця роботи, схильні до вживання алкоголю або наркотичних засобів, були раніше засуджені за вчинення кримінальних правопорушень (проти власності, громадського

порядку, у сфері незаконного обігу наркотичних засобів або психотропних речовин).

5. Сформульовано типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність, зокрема:

- а) особу, яка втягнула неповнолітнього у протиправну діяльність, відомо та затримано, є достатня кількість матеріальних й особистісних доказів, що свідчать про конкретні умови кримінального правопорушення, для повідомлення їй підозри, – 15 %;
- б) особу, яка втягнула неповнолітнього у протиправну діяльність, встановлено, але матеріальних та особистісних доказів недостатньо для повідомлення їй про підозру – 52 %;
- в) особу, яка втягнула неповнолітнього у протиправну діяльність, відомо, є достатня кількість матеріальних й особистісних доказів, але вона переховується від правоохоронних органів – 23 %;
- г) виявлено факт втягнення неповнолітнього у протиправну діяльність, але особу злочинця не встановлено – 10 %.

6. Визначено особливості профілактичної діяльності працівників правоохоронних органів щодо виявлення та усунення причин і умов втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність, зокрема, виділено такі заходи профілактики підрозділами Національної поліції України:

- а) інформування населення через засоби масової інформації про юридичну відповідальність за втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність;
- б) реалізація правового виховання населення (наприклад, щодо особливостей булінгу);
- в) виявлення неповнолітніх з передкримінальною антисуспільною поведінкою та подальша їх постановка на профілактичний облік у підрозділах ювенальної превенції Національної поліції;
- г) здійснення загальної віктимологічної профілактики серед неповнолітніх (вирішення проблем дитячої безпритульності, створення належних умов для соціально-психологічної адаптації неповнолітніх, реалізації їх права на сімейне виховання та здоровий розвиток);
- д) профілактична діагностика розвитку негативних рис неповнолітнього та виявлення джерел антисуспільного впливу на нього;
- е) залучення неповнолітніх до заняття спортом,

забезпечення працевлаштування.

7. З'ясовано особливості криміналістичного забезпечення проведення одночасного допиту раніше допитаних осіб при розслідуванні втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. Проведене дослідження дозволило зробити висновок, що більшість одночасних допитів (89 %) за участі підозрюваних та неповнолітніх проводяться у конфліктних ситуаціях. Для подолання конфліктних ситуацій одночасного допиту запропоновано використання таких тактичних прийомів: встановлення психологічного контакту; втягнення підозрюваного у суперечку з неповнолітнім для виявлення нових обставин, що мають значення для провадження; деталізація свідчень учасників одночасного допиту; використання рефлексії підозрюваного та неповнолітнього; пред'явлення доказів для активізації пам'яті допитуваних осіб; застосування відеозапису. Встановлено низьку ефективність одночасних допитів, оскільки лише у 22 % випадків протиріччя у показаннях підозрюваного та неповнолітнього було усунуто.

8. Конкретизовано організацію і тактику пред'явлення для впізнання та слідчого експерименту при розслідуванні втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. Виокремлено тактичні помилки, яких припускаються слідчі під час пред'явлення особи для впізнання: відсутність належної організації процесуальної дії – 69 %, поверхневе проведення попереднього допиту неповнолітнього – 45 %, відсутність належного використання техніко-криміналістичних засобів фіксації процесуальної дії – 27 %, недотримання криміналістичних рекомендацій з проведення процесуальної дії – 21 %, зволікання з пред'явленням підозрюваного для впізнання – 34 %. Аргументовано ефективність застосування у досліджуваній категорії кримінальних проваджень положення п. 2 ч. 1 ст. 232 КПК України (впізнання в режимі відеоконференції) для забезпечення безпеки неповнолітніх від злочинців (членів організованих груп, їх лідерів). Зазначений вид пред'явлення особи для впізнання майже не застосовується через відсутність належного технічного забезпечення практичних підрозділів

поліції (81 % респондентів).

З'ясовано організаційно-підготовчі заходи до проведення слідчого експерименту. Встановлено, що більшість експериментів за участю підозрюваних (75 %) відбуваються у конфліктних ситуаціях. Зважаючи на це, доведено необхідність за цих обставин відмовитися слідчому від цієї слідчої (розшукової) дії. Для подолання протидії з боку підозрюваних під час проведення слідчого експерименту запропоновано використовувати такі тактичні прийоми: цілеспрямоване спостереження за поведінкою особи, чиї показання перевіряються (неповнолітнього, підозрюваного) – 72 %, підтримання постійного психологічного контакту з усіма учасниками слідчого експерименту – 81 %, проведення експериментальних дій з кожним учасником (неповнолітнім, підозрюваним) окремо – 92 %.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александров Г. Н. Версия. *Социалистическая законность*. 1959. № 10. С. 21–28.
2. Александров Ю. В., Гель А. П., Семаков Г. С. Кримінологія : курс лекцій. К: МАУП, 2002. 296 с.
3. Алексеев С. С. Теория права. М., 1993. 344 с.
4. Аленин Ю. П. О структуре методики расследования преступлений. *Юридична освіта і правова держава* (до 150-річчя юридичного ін-ту ОДУ): Зб. наук. праць. Одеса: Астропринт. 1997. С. 244–250.
5. Антонян Ю. М., Ткаченко А. А. Сексуальные преступления. Чикатило и другие. М.: Амальтея, 1993. 320 с.
6. Бабай А. Особливості втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 12. С. 277–283.
7. Баев О. Я. Тактика следственных действий : учеб. пособ. Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1992. 208 с.
8. Балашов Д. Н., Балашов Н. М., Маликов С. В. Криминалистика : учебник. М.: ИНФРА_М, 2005. 503 с.
9. Батюк О. В., Лисиченко В. К. Следственная ситуация и ее значение в криминалистике и следственной практике. *Криминалистика и судебная экспертиза*. 1988. Вып. 36. С. 4-9.
10. Бахін В. П., Гора І. В., Цимбал П. В. Криміналістика : курс лекцій (ч. 1). Ірпінь : Акад. ДПС України, 2002. 466 с.
11. Бахін В. П., Лук'янчиков Б. Є. Склад і призначення криміналістичної характеристики злочинів. *Правничий часопис Донецького університету*. 2000. № 1 (4). С. 39–43.
12. Белкин Р. С. Курс советской криминалистики. Т.3, М., 1979. 408 с.

13. Біленчук П. Д., Клименко Н. І., Лисиченко В. К. Криміналістика : підручник [2-ге вид., випр. і доп.]. К. : Атіка, 2001. 544 с.
14. Блум М. И. Вопросы борьбы с преступностью : ученые записки / Отв. ред. А. Лиеде. Рига : Изд-во Латвийского гос. ун-та, 1974. Вып. 212. С. 3.
15. Борідько О. А., Гаркуша А. М. Сутність сучасної концепції профілактики злочинів органами внутрішніх справ. *Актуальні проблеми розбудови кримінально-процесуального судочинства України: Зб-к наук. статей*. Херсон: Мрія, 2003. С. 173–175.
16. Борідько О. А. Криміналістична профілактика як структурний елемент методики розслідування злочинів : дис. ... к-та юр. наук : 12.00.09 / Запорізький юридичний інститут. Запоріжжя, 2005. 191 с.
17. Брич Л. Місце вчинення злочину і його значення у розмежуванні складів злочинів та відмежуванні їх від складів інших правопорушень. *Вісник Львів. нац. ун-ту. Імені Івана Франка*. Серія юрид. 2011. Вип. 52. С. 267–280.
18. Брылев В. И. Типичные следственные ситуации по делам о вовлечении несовершеннолетнего в совершение антиобщественных действий. *Общество и право*. 2012. № 1 (38). С. 204–209.
19. Буждиганчук Є. Ю. До питання типових слідчих ситуацій при розслідуванні сутенерства, вчиненого організованою групою. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Випуск 2 (23). Том 3. С. 283–287.
20. Буждиганчук Є. Ю. До питання типових слідчих ситуацій при розслідуванні сутенерства, вчиненого організованою групою URL: https://openscilab.org/wp-content/uploads/2020/03/aktualni_problemi_nauki_osviti_ta_virobnictva_mizhgal_uzevi_disputi_2020_03_10_tezu.pdf (дата звернення – 29.10.2020)
21. Буждиганчук Є. Ю. Підготовчий етап проведення слідчого експерименту під час розслідування сутенерства, вчиненого організованою групою. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. Вип. 6. Том 2. С. 31–35.
22. Букаева И. Н. Обстановка совершения преступления, получение

и использование информации о ней при расследовании уголовных дел : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Тюмень : РГБ, 2006. 222 с.

23. Вакуленко О. Ф. Досудове розслідування кримінальних проваджень щодо неповнолітніх : дис. ... к-та юр. наук : 12.00.09 / Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2017. 298 с.

24. Валеев М. Х. Криминалистическая характеристика и особенности первоначального этапа расследования вымогательств : дисс. ... канд. юрид. наук. / Уфа, 1997. 24 с.

25. Варава В. В. Концептуальні підходи та шляхи усунення конфлікту слідчої та оперативно-розшукової діяльності. *Вісник АМСУ. Серія: «Право»*. 2015. № 1 (14). С. 122–126.

26. Васильев А. Н. Проблемы методики расследования отдельных видов преступлений. М. : Изд-во Моск. ун-та, 1978. 72 с.

27. Васильев А. Н. Тактика отдельных следственных действий. М. : Юрид. лит., 1981. 112 с.

28. Винокуров С. И. Основные вопросы методики расследования преступных нарушений правил обращения со взрывчатыми материалами : автореф. дисс. ... к-та юр. наук / М., 1967. 24 с.

29. Владимирова Э. В., Зильберквит Г. А., Каценельсон Ю. Д. Уголовная профилактика. М.: УРКМ, 1934. 879 с.

30. Волобуев А. Ф. Криміналістична характеристика розкрадань майна у сфері підприємницької діяльності. *Вісник Університету внутрішніх справ*. Вип. 2. Харків. 1997. С. 26–37.

31. Волобуев А. Ф. Профілактична діяльність при розслідуванні злочинів у сфері підприємництва. *Вісник Університету внутрішніх справ*. № 12. Ч.1, 2000. С. 62–69.

32. Волобуев А. Ф. Профілактична діяльність слідчого при розслідуванні злочинів : лекція для всіх форм навчання. Харків: Національний університет внутрішніх справ, 2003. 23 с.

33. Гавло В. К. Теоретические проблемы и практика применения

- методики расследования отдельных видов пре ступлений. Томск, 1985. 332 с.
34. Гаврилин Ю. В. Криминалистическая тактика и методика расследования отдельных видов преступлений в определениях и схемах : учеб. пособие. М. : Книжный мир, 2004. 332 с.
35. Гаврилин Ю. В. Расследование преступлений против личности и собственности : учебное пособие. М.: «Ось-89», 2006. 384 с.
36. Галаган В. И. Использование следователем информации на первоначальном этапе расследования : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Киев., 1992. 20 с.
37. Гацелюк В. О. Кримінальна відповідальність за використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом: історія трансформації законодавчої ініціативи. *Боротьба з правопорушеннями у молодіжному середовищі: вітчизняний та міжнародний досвід* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 2 червня 2010 р. Донецьк, 2010. С. 53–57.
38. Герасимов И. Ф. Криминалистическая идентификация и особенности расследования преступлений в зависимости от места совершения преступных действий. *Особенности расследования отдельных видов и групп преступлений*: Межвуз. сб. научн. тр. Свердловск, 1980. С. 9.
39. Гуковская Н. И. Деятельность следователя и суда по предупреждению преступлений несовершеннолетних. М.: «Юридическая литература», 1967. 112 с.
40. Гуров В. И. Орудия и средства совершения преступления в советском уголовном праве : дисс... кан. юрид. наук : 12.00.08 / Юрид. ин-т им. Р.А. Руденко. Свердловск, 1983. 182 с.
41. Даньшин И.Н. К вопросу о понятии личности преступника. *Проблемы социалистической законности*: Респ. межвед. науч. сб. 1980. Вып. 6. С. 117–126.
42. Дикунов А. И. Криминалистический анализ следовой картины расследуемого события с признаками преступления : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / М., 2005. 186 с.

43. Драпкин Л. Я. Понятие и классификация следственных ситуаций. *Следственные ситуации и раскрытие преступлений*: Сб. науч. тр. 1975. Вып. 41. С. 27-29.
44. Дубовицкая Л. П., Лузгин И. М. Планирование расследования. М. : ВШ МВД СРСР, 1972. 53 с.
45. Духно Н. А., Корухов Ю. Г. Расследование экологических преступлений : лекция. М. : Юрид. ин-т МИИТа, 2001. 34 с.
46. Ермолович В. Ф. Криминалистическая характеристика преступлений. Минск : Амалфея, 2001. 304 с.
47. Єфімов М. М., Лазарєв В. О. Теоретичні засади методики розслідування втягнення неповнолітнього в заняття проституцією і сутенерства : монографія. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 232 с.
48. Єфімов М. М. Методика розслідування кримінальних правопорушень проти моральності: наукові та праксеологічні основи : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 392 с.
49. Єфімов М. М. Окремі аспекти протидії злочинам проти моральності підрозділами Національної поліції України. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави* : матеріали Міжнародної наук.-практ. конференції (м. Харків, 01 грудня 2017 р.). Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2017. С. 209–212.
50. Єфімов М. М. Організаційно-тактичні особливості допиту підозрюваних при розслідуванні злочинів проти моральності. *Науковий журнал «Visegrad Journal on Human Rights» («Пан'європейський університет» Словацької Республіки)*. 2017. № 1 (ч. 2). С. 65–70.
51. Єфімов М. М. Організація і тактика розслідування хуліганства : навч.-практ. посібник. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2013. 125 с.
52. Єфімов М. М. Підготовчий етап пред'явлення особи для впізнання при розслідуванні злочинів проти моральності. *Вісник*

Національного технічного університету України «Київський Політехнічний Інститут». Політологія. Соціологія. Право. 2017. № 1/2 (33/34). С. 186–189.

53. Єфімов М. М. Підготовчий етап слідчого експерименту при розслідуванні злочинів проти моральності. *Наук. вісн. Дніпроп. держ. ун-ту внутр. справ. 2017. № 2. С. 199-206.*

54. Журавель В. А. Допрос потерпевшего при виктимном поведєнні. *Криміналістика и судебная экспертиза. Вып. 26. К. : Вища шк., 1983. С. 46–51.*

55. Журавель В. А. Криміналістичні методиками : сучасні наукові концепції. Х. : Вид. агенція «Апостіль», 2012. 304 с.

56. Журавель В. А. Розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом : науково-практичний посібник. Х.: ТОВ «Одісей», 2005. 112 с.

57. Зав'ялов С. М. Спосіб вчинення злочину: сучасні проблеми вивчення та використання у боротьбі зі злочинністю : автореф. дис. ... к-та юр. наук : 12.00.09 / Національна академія внутрішніх справ України. Київ, 2005. 20 с.

58. Зуйков Г. Г. Криміналістическое учєніє о способе совершения преступления : автореф. дисс... докт. юрид. наук: 12.00.09 / М., 1970. 31 с.

59. Игнатов А. Н. Проблемы правовой борьбы с проституцией. *Проституция и преступность. М., 1991. С. 139–148.*

60. Изучение следователем психологии обвиняемого : метод. пособ. / М. М. Коченов, Н. И. Ефимова, А. С. Кривошеев, О. Д. Ситковская. М. : ВНИИПП, 1987. 52 с.

61. Ікаєв А. Р. Джєрєла криміналістично значущої інформації під час розслідування втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2020 № 43. С. 168–171.*

62. Ікаєв А. Р. Особа злочинця та особа потерпілого у структурі криміналістичної характеристики втягнення неповнолітніх у злочинну

діяльність. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Випуск 5, том 2. С. 241–246.

63. Ікаєв А. Р. Особа злочинця у структурі криміналістичної характеристики та методики розслідування втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність. *Право та державне управління*. 2019. № 2 (35). Том 2. С. 91–97.

64. Ікаєв А. Р. Розслідування втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність : автореф. дис. ... к-та юр. наук : 12.00.09 / ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна академія управління персоналом». Київ, 2020. 20 с.

65. Ікаєв А. Р. Типові слідчі ситуації розслідування втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність. *Держава та регіони*. 2020. № 1 (67) том 2. С. 122–126.

66. Іщенко А., Щербаков Г. Проблема слідчих ситуацій, як складова навчального курсу криміналістики. *Вісник Одеського інституту внутрішніх справ*. 2003. № 2. С. 57–63.

67. Карпенко М. О. Особливості провадження в справах про злочини неповнолітніх : автореф. дис. ... к-та юр. наук : 12.00.09 / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2004. 20 с.

68. Карпенко М. О. Особливості провадження в справах про злочини неповнолітніх : дис... к-та юр. наук : 12.00.09 / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2004. 182 с.

69. Качковський М. С. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування умисного введення в обіг на ринку України небезпечної продукції. Електронний ресурс : Режим доступу : <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/40748/%CA> (дата звернення – 18.09.2020)

70. Кириченко О. В. Кримінальна поліція як суб'єкт оперативно-розшукової протидії злочинам проти громадської безпеки. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 4.

С. 254–260.

71. Кириченко О. В. Шляхи удосконалення діяльності підрозділів кримінальної поліції щодо протидії злочинам проти громадської безпеки. *Оперативно-розшукова діяльність Національної поліції: проблеми теорії та практики* : матеріали Всеукр. наук.- практ. конф. (Дніпро, 8 листоп. 2019 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. Ч. 1. С. 12–15.

72. Кирюха Д. Є. Особливості профілактичної діяльності слідчого за матеріалами розслідування створення або утримання місць розпусти і звідництва. *Криміналістика у протидії злочинності* : тези доповідей науково-практичної конференції (м. Київ, 16 жовтня 2009 р.). К. : «Хай - Тек Прес», 2009. С. 353–359.

73. Кирюха Д. Є. Розслідування злочинів, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти і звідництвом : дис. ... к-та юр. наук : 12.00.09 / Академія адвокатури України. Київ, 2019. 283 с.

74. Козьяков І. М. Особливості предмета доказування у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх. *Правовий вісник Української академії банківської справи*. 2013. № 9. С. 88–92.

75. Кокошко М. Предмет доказування у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 2. С. 10–18.

76. Колесниченко А. Н. Общие положения методики расследования отдельных видов преступлений : текст лекции. Харьков : Харьков. юрид. ин-т, 1967. 28 с.

77. Колмаков В. П. Значение для расследования точного установления способов совершения и сокрытия преступлений против жизни. *Труды Харьков. гос. мед. ин-та*. Харьков, 1956. Вып. 5. С. 193–196.

78. Комаров И. М. Криминалистические операции и криминалистическая характеристика раскрытия, расследования и предотвращения преступлений. *Известия Алтайского государственного университета*. 2003. № 2. С. 51-56.

79. Кондратов Д. Ю. Відмежування втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність (ст. 304 КК України) від суміжних складів злочинів. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2014. № 6. С. 5–62.

80. Коновалова В. Е. Психология в расследовании преступлений. Харьков, 1978. 288 с.

81. Коновалова В. Е. Тактика производства очной ставки. *Ученые записки Харьковского юридического института*. 1955. Вып. 6. С. 121–126.

82. Коновалова В. Е. Убийство: искусство расследования : монография. Харьков: Факт, 2001. 156 с.

83. Коновалов С. И. Актуальные проблемы теории и методологии криминалистики : монография. Ростов на Дону, 2010. 232 с.

84. Кононенко Н. О. Особливості проведення допиту підозрюваних під час розслідування хуліганства, що вчинене при проведенні спортивно-масового заходу. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ* : збірник наукових праць. 2014. № 1. С. 331–337.

85. Корж В. П. Теоретические основы методики расследования преступлений, совершаемых организованными преступными образованиями в сфере экономической деятельности : монография. Харьков: Изд-во Нац. ун-та внутр. дел, 2002. 412 с.

86. Коршик М. Г., Степичев С. С. Изучение личности обвиняемого на предварительном следствии. М. : Юрид. лит., 1969. 20 с.

87. Кригер Г. А. Квалификация хищений социалистического имущества. М.: «Юрид. лит», 1971. 358 с.

88. Криміналістика. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів : підручник для студ. юрид. вузів і фак. / За ред. проф. В. Ю. Шепітька. Харків : Право, 1998. 376 с.

89. Криміналістика : мультимедійний підручник. Електронний ресурс : Режим доступу : https://arm.naiu.kiev.ua/books/kriminalist/lections/lecture_3.22.html (дата

звернення – 11.09.2020).

90. Криміналістика : учебник для вузов / Под ред. А. Ф. Волинського. М.: Закон и право, ЮНИТИ-ДАНА, 1999. 615 с.

91. Криміналістика : учебник для вузов / Под ред. И. Ф. Герасимова, Л. Я. Драпкина. М. : Высш. шк., 1994. 528 с.

92. Криміналістика : учебник / Отв. ред. Н. П. Яблоков. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Юристъ, 2001. 718 с.

93. Криміналістика : учебник / Под ред. А. Г. Филиппова. [2-е изд., перераб. и доп.]. М. : Спарк, 2000. 687 с.

94. Криміналістика : учебник / Под ред. И. Ф. Пантелеева, Н. А. Селиванова. М. : Юрид. лит., 1984. 438 с.

95. Криміналістика : навч. посіб. / За заг. ред. В. Г. Гончаренка та Є. М. Моїсеєва. Київ : Хрінком Інтер, 2001. 368 с.

96. Криміналістика : навч. посіб. / За заг. ред. Є. В. Пряхіна. Київ : Атіка, 2012. 496 с.

97. Криміналістика : навчальний посібник / За заг. ред. Є. В. Пряхіна. Львів: ЛьвДУВС, 2010. 540 с.

98. Криміналістика : підручник / В. В. Пясковський та ін. Київ : «Центр учбової літератури», 2015. 544 с.

99. Криміналістика : підручник / В. Ю. Шепітько та ін.. Харків : Право, 2008. 464 с.

100. Криміналістика : підруч. для студ. юрид. спец. вищих закладів освіти / За ред. В. Ю. Шепітька. Київ : Вид. Дім «Ін Юре», 2001. 684 с.

101. Криміналістика : підручник для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / За ред. В. Ю. Шепітька. [2-ге вид., перероб. і доп.]. Київ : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. 728 с.

102. Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / К. О. Чаплинський та інші. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. 419 с.

103. Кримінальне право України. Особлива частина / За ред.

професорів М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Харків : Юрінком-Інтер Право, 2001. 496 с.

104. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. Електронний ресурс : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення – 20.08.2020)

105. Кримінальний процесуальний кодекс України : науково-практичний коментар: у 2 т. / За заг. ред. В. Я. Тація. Харків : Право, 2012. Т. 2. 664 с.

106. Кримінологія : Загальна та Особлива частини : [підручник] / за заг. ред. В. В. Голіни. 2-ге вид. перероб. і доп. Харків : Право, 2009. 288 с.

107. Кримінологія : підручник для студентів вищих навч. закладів / За заг. ред. О. М. Джужи. Київ : Юрінком Інтер, 2002. 352 с.

108. Кримінологія : учебник для вузов / М.: Юрид. лит., 1979. 304 с.

109. Кудрявцев В. Н. Генезис преступления. Опыт криминологического моделирования. М.: ФОРУМ-ИНФРА-М, 1998. 215 с.

110. Кузнецов В. В. Злочини проти громадського порядку і моральності : практ. посіб. Київ : Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2007. 160 с.

111. Куратченко М. В. Криміналістичний аналіз обстановки учинення сутенерства та втягнення особи в заняття проституцією. *Актуальні проблеми розслідування кримінальних правопорушень у сфері громадської безпеки та громадського порядку у досудовому розслідуванні*: матеріали наук.-практ. семінару (Дніпро, 30 трав. 2017 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. С. 81–84.

112. Куратченко М. В. Особливості взаємодії слідчих та оперативних підрозділів при розслідуванні сутенерства та втягнення особи в заняття проституцією. *Науковий вісник Дніпропетровського держ. ун-ту внутрішніх справ: зб. наук. праць*. 2017. № 2. С. 227–234.

113. Куратченко М. В. Розслідування сутенерства та втягнення особи в заняття проституцією : автореф. дис. ... к-та юр. наук : 12.00.09 / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ.

Дніпропетровськ, 2017. 20 с.

114. Курс криміналістики : учеб. пособие для вузов, 3-е изд., доп. М. : ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право. 2001. 846 с.

115. Курс кримінології : Загальна частина : Підручник. У 2 кн. / За заг. ред. О. М. Джужи. Кн. 1. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 352 с.

116. Курс советского уголовного права. Часть Общая. В 5-ти томах. Т. 1 / Отв. ред. Н. А. Беляев, М. Д. Шаргородский. Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1968. 646 с.

117. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. / Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. Кн. 1 : Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 2007. 424 с.

118. Лазарєв В. О. Деякі аспекти обстановки втягнення неповнолітнього в заняття проституцією та сутенерства. *Тенденції розвитку юридичної науки в інформаційному суспільстві* : матеріали Міжнародної наук.-практ. конференції (Одеса, 29-30 грудня 2017 року). Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2017. С. 226–228.

119. Лазарєв В. О. Криміналістична характеристика та особливості розслідування втягнення неповнолітнього в заняття проституцією і сутенерства : дис. ... к-та юр. наук : 12.00.09 / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2018. 251 с.

120. Лазарєв В. О. Особа потерпілого як елемент криміналістичної характеристики втягнення неповнолітнього в заняття проституцією та сутенерства. *Науковий вісник Дніпропетровського держ. ун-ту внутр. справ.* 2017. № 4. С. 178–185.

121. Ландіна А. В. Кримінально-правова охорона моральності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Київ, 2005. 227 с.

122. Ларин А. М. Расследование по уголовному делу. Планирование, организация. М. : Юрид. лит., 1970. 224 с.

123. Левендаренко О. О. Особливості процесу доказування у справах про злочини неповнолітніх : дис. ... к-та юр. наук: 12.00.09 / Донецьк, 2003.

124. Лісогор В. Г. Криміналістичне забезпечення збереження таємниці досудового слідства: наук.-практ. посібник. Дніпропетровськ, 2005. С. 124–125.

125. Лисенко В. В. Криміналістичне забезпечення діяльності податкової міліції (Теорія та практика) : монографія. Київ : Логос, 2004. 324 с.

126. Логінова В. В. Поняття та значення особи злочинця в методиці розслідування тілесних ушкоджень. *Актуальні проблеми розкриття та розслідування злочинів у сучасних умовах*: Матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 5 листоп. 2010 р.). у 2-х ч. Ч. 1. Запоріжжя: ЗЮІ ДДУВС. 2010. С. 115–118.

127. Лозова С. М. Тактико-психологічне забезпечення очної ставки : автореф. дис. ... канд. психол. наук / Харків, 2004. 20 с.

128. Лукашевич В. Г., Стратонов В. М. Відтворення обстановки і обставин події як метод пізнання під час розслідування злочинів : навчальний посібник. Херсон : ХЮІ НУВС, 2002. 192 с.

129. Лук'янчиков Є. Д. Виклик на допит : правові, організаційні, тактичні аспекти. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. 2003. № 2. С. 228–232.

130. Лук'янчиков Є. Д., Моїсєєв О. М. Пред'явлення для впізнання : навч. посібник. Макіївка : Графіті, 1998. 104 с.

131. Лушечкина М. А. О направлениях, задачах и понятиях криминалистического изучения личности. *Вестн. Моск. ун-та*. Сер. 11. Право. 1999. № 3. С. 42–45.

132. Майгур О. С. Психологічні та педагогічні проблеми роботи з делінквентами. *Юридична психологія та педагогіка*. 2013. № 1. С. 227–233.

133. Макаренко И. А. Криминалистическое учение о личности несовершеннолетнего обвиняемого: автореферат доктора юридических наук. 12.00.09 / Науч. рук. А. А. Эксархопуло. Саратов, 2007. 42 с.

134. Малинин В. Б. Объективная сторона преступления : энциклопедия уголовного права. Т.4: Состав преступления. СПб : Издание профессора Малинина В. Б, 2005. С. 237–502.

135. Малярова В. О. Криміналістична методика: питання співвідношення криміналістичної характеристики з іншими. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Серія Право. Випуск 35. Частина I. Том 3. С. 111–113.

136. Малярова В. О. Тактико-криміналістичні та процесуальні основи пошуку та затримання злочинця : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2005. 238 с.

137. Матусовский Г. А. Экономические преступления: криминалистический анализ. Харьков: Консум, 1999. 480 с.

138. Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила») : Міжнародний документ ООН від 29.11.1985 // Збірник законодавчих актів і нормативних документів з питань соціально–правового захисту дітей. Київ : Столиця, 1998. С. 10–35.

139. Назаренко К. Ю. Методика розслідування злочинів, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти і звідництвом : монографія. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. 190 с.

140. Настільна книга слідчого : [наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів] / М. І. Панов та ін. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : Вид. Дім «Ін Юре», 2007. 728 с.

141. Однолько І. В. Запобігання втягненню неповнолітніх у злочинну діяльність. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 4. С. 146–154.

142. Охріменко І. М., Лигун Н. В. Утягнення неповнолітніх у злочинну діяльність: психологічні детермінанти. *Юридична психологія*. 2015. № 1. С. 179–188.

143. Очередин В. Т. Доказательства в уголовном процессе : сущность,

источники, способы собирания. М. : Юрлитинформ, 2008. 248 с.

144. Очеретяний В. А. Організація і тактика проведення слідчого експерименту : дис. ... к-та юр. наук : 12.00.09 / Дніпропетровський державний університет внутр. справ. Дніпропетровськ, 2015. 226 с.

145. Петренко В. М. Предъявление для опознания при расследовании преступлений. М: МВД СССР Всесоюзный научно-исследовательский институт, 1975. 64 с.

146. Поликашина О. В. Расследование вовлечения несовершеннолетних в совершение преступлений и антиобщественных действий : автореф. дисс. ... к-та юр. наук : 12.00.09 / Государственное учреждение «Всероссийский научно-исследовательский институт Министерства внутренних дел России». Москва, 2004. 26 с.

147. Приловский В. В. Подготовительный этап проведения одновременного допроса при расследовании вовлечения несовершеннолетних в противоправную деятельность. *KELM*. 2020. № 5. С. 209–213. (Республика Польша)

148. Приловський В. В. Алгоритми дій працівників правоохоронних органів при розслідуванні втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 4. С. 290–295.

149. Приловський В. В. Деякі аспекти визначення типових слідчих ситуацій при розслідуванні втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. *Актуальні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування* : матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 24 трав. 2019 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. С. 236–238.

150. Приловський В. В. До питання здійснення профілактичних заходів працівниками правоохоронних органів стосовно виявлення та усунення причин і умов втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. *Юридична наука*. 2019. № 11. С. 191–197.

151. Приловський В. В. До питання сутності методики розслідування

втягнення неповнолітніх в протиправну діяльність. *Актуальні проблеми розслідування кримінальних правопорушень у сфері громадської безпеки та громадського порядку*: матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 30 трав. 2017 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. С. 207–209.

152. Приловський В. В. Криміналістична характеристика як елемент методики розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Випуск 2. Том 5. С. 190–196.

153. Приловський В. В. Криміналістичне забезпечення проведення одночасного допиту під час розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. *Юридична наука*. 2019. № 7. С. 167–172.

154. Приловський В. В. Окремі аспекти проведення одночасного допиту під час розслідування втягнення неповнолітніх в протиправну діяльність. *Актуальні питання теорії та практики криміналістичної науки*: матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 16 трав. 2018 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. С. 194–196.

155. Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність : Постанова Пленуму верховного суду України № 2 від 27.02.2004. Електронний ресурс : Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-04#Text> (дата звернення – 12.09.2021)

156. Радаев В. В. Криминалистическая характеристика преступлений и ее использование в следственной практике: лекция. Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1987. 24 с.

157. Ривман Д. Криминальная виктимология. СПб.: Питер, 2002. 304 с.

158. Рогатинська Н. Деякі особливості проведення слідчого експерименту у кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми правознавства*. Випуск 2. 2016. С. 149–153.

159. Розслідування злочинів, вчинених на ґрунті нетерпимості :

навчально-практичний посібник / Колектив авторів. Київ, 2012. 167 с.

160. Рубан А. С. Следовательный эксперимент: теория и практика : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Владимир, 2009. 26 с.

161. Савельева М. В., Смушкин А. Б. Криминалистика : учебник. М.: Издательство Издательский дом «Дашков и К». 2009. 608 с.

162. Сажаев А. М. Методика расследования вовлечения несовершеннолетнего в совершение антиобщественных действий : дисс. ... к-та юр. наук : 12.00.09 / Омская академия МВД России. Омск, 2002. 258 с.

163. Сажаев А. М. Методика расследования вовлечения несовершеннолетних в совершение антиобщественных действий : учебное пособие. Омск: Омская академия МВД России, 2004. 148 с.

164. Салтевский М. В. Криминалистика (в современном изложении юристов) : учеб. и практич. пособие. Харьков: Рубикон, 1997. 432 с.

165. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підручник. Київ : Кондор, 2005. 558 с.

166. Сафин Н. Ш. Допрос несовершеннолетнего подозреваемого в советском уголовном судопроизводстве : процессуальный и криминалистический аспекты проблемы. Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1990. 158 с.

167. Сіренко О. В. Визначення обстановки вчинення злочинів в криміналістиці. Електронний ресурс : Режим доступу : http://www.rusnauka.com/28_NII_2012/Pravo/11_118104.doc.htm (дата звернення – 18.07.2020)

168. Следственная тактика : учеб. пособие по курсу «Основы криминалистики» / Отв. ред. И. Ф. Пантелеев. М., 1982. 78 с.

169. Сова Ф. П. Криминалистическая техника. Методические указания и практикум. М., 1965. 118 с.

170. Сокол Е. В. Организационно-тактические особенности расследования вовлечения несовершеннолетних в совершение преступления : дисс. ... к-та юр. наук : 12.00.09 / Краснодарский университет МВД России.

Краснодар, 2006. 213 с.

171. Сокол Ю. В. К вопросу о способах вовлечения несовершеннолетнего в совершение антиобщественных действий. *Вестник Краснодарского университета МВД России*. 2009. № 4. С. 120–123.

172. Соловьев А. Б. Очная ставка М., 2006. 30 с.

173. Соловьев В. С. Предупреждение вовлечения несовершеннолетних в занятие проституцией (по материалам Центрального федерального округа) : автореф. дисс. ... к-та юр. наук : 12.00.09 / Воронежский институт Министерства внутренних дел Российской Федерации. Воронеж, 2013. 18 с.

174. Солодов И. А. Проблемы обеспечения достоверности опознания человека при расследовании. *Вестник Воронежского гос. ун-та. Серия Право*. 2010. № 1. С. 499–505.

175. Справа № 140/1157/18. Архів Немирівського районного суду Вінницької обл., 2018 р.

176. Справа № 194/1387/16-к. Архів Тернівського міського суду Дніпропетровської обл., 2017 р.

177. Справа № 210/2264/15-к. Архів Дзержинського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської обл., 2017 р.

178. Справа № 289/736/18. Архів Радомишльського районного суду Житомирської обл., 2018 р.

179. Справа № 324/2131/16-к. Архів Пологівського районного суду Запорізької обл., 2017 р.

180. Справа № 330/475/18. Архів Якимівського районного суду Запорізької обл., 2018 р.

181. Справа № 331/7224/16-к. Архів Жовтневого районного суду м. Запоріжжя, 2018 р.

182. Справа № 446/633/17. Архів Кам'янка-Бузького районного суду Львівської обл., 2018 р.

183. Справа № 460/2507/17. Архів Яворівського районного суду

Львівської обл., 2018 р.

184. Справа № 472/453/18. Архів Веселинівського районного суду Миколаївської обл., 2019 р.

185. Справа № 496/1373/18, Архів Біляївського районного суду Одеської обл., 2018 р.

186. Справа № 534/986/18. Архів Комсомольського міського суду Полтавської обл., 2019 р.

187. Справа № 589/3601/18. Архів Шосткинського міськрайонного суду Сумської обл., 2020 р.

188. Справа № 671/607/17. Архів Волочиського районного суду Хмельницької обл., 2017 р.

189. Справа № 753/2753/17. Архів Дарницького районного суду м. Києва, 2020 р.

190. Старушкевич А. В. Криміналістична характеристика злочинів : навч. посіб. Київ : НВТ «Правник» НАВСУ, 1997. 42 с.

191. Стахівський С. М. Слідчі дії як основні засоби збирання доказів : науково-практичний посібник. Київ : Атіка, 2009. 64 с.

192. Степанов В. В. Тактика предьявления для опознания в сложных ситуациях. *Проблемы повышения качества следствия в органах прокуратуры* : матер. науч.-метод. конф. (г. Саратов, 21-22 апр. 1994 г.). Саратов : СГАП, 1994. С. 126–131.

193. Степанюк Р. Л. Структура окремих криміналістичних методик розслідування злочинів. *Право і Безпека*. 2011. № 4 (41). С. 154–158.

194. Стукатулин В. Б. Характеристика личности квартирного вора, как необходимый элемент криминалистической характеристики квартирных краж. *Рос. следователь*. М. : Юрист, 2004. № 3. С. 43–47.

195. Танасевич В. Г. Теоретические основы методики расследования пре ступлений. *Советское государство и право*. 1976. № 6. С. 90–94.

196. Тіщенко В. В. Концептуальні основи розслідування корисливо-насильницьких злочинів : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09 /

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. Харків, 2003. 34 с.

197. Тищенко В. В. Корыстно насильственные преступления : криминалистический анализ. Одеса, 2002. 186 с.

198. Тищенко В. В. Криміналістичні технології в теорії і практиці розслідування. *Актуальні проблеми держави і права*: зб. наук. праць. Вип. 44. Одеса: Юридична література, 2008. С. 18–24.

199. Тищенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів : монографія. Одеса : Фенікс, 2007. 260 с.

200. Топольскова І. О. Кримінально-правові та кримінологічні аспекти боротьби з втягненням неповнолітніх у злочинну або іншу антигромадську діяльність : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Луганськ, 2003. 184 с.

201. Трубников Н. Н. О категориях «цель», «средство», «результат». М.: Высшая Школа. 1968. 148 с.

202. Уголовно-процессуальный кодекс Украины : научн.-практ. комментарий / Под общ. ред. В. Т. Маляренко, Ю. П. Аленина. Харків : ООО «Одиссей», 2005. 968 с.

203. Удалова Л. Д. Тактико-психологические основы предъявления для опознания и достоверность его результатов : автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.09 / Украинская академия внутренних дел. Киев, 1992. 25 с.

204. Уткин М. С. Особенности расследования и предупреждения хищений в потребительской кооперации. Свердловск : Изд-во Свердл. юрид. ин-та, 1975. 62 с.

205. Федик Е. Н. Ответственность за действия связанные с проституцией: уголовно-правовой и криминалистический аспекты. : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Уральская государственная юридическая академия. Екатеринбург, 2003. 16 с.

206. Флоря Д. Ф. Расследование вовлечения несовершеннолетних в совершение преступлений : дисс. ... к-та юр. наук : 12.00.09 / Московская

академия МВД России. Москва, 2002. 195 с.

207. Хоменко А. Н. Связь личности преступника, как элемента криминалистической характеристики преступлений с другими ее элементами. *Актуальные вопросы правоведения в период совершенствования социалистического общества*. Томск : Изд-во Томского ун-та, 1989. С. 221–222.

208. Хоменко С. Я. Особливості очної ставки за участі неповнолітнього. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 2. С. 396–405.

209. Цыркун С. А. Выявление и расследование преступлений, связанных с содержанием притонов для занятия проституцией : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Москва: Московская государственная юридическая академия. 2004. 21 с.

210. Чаплинська Ю. А. Проблемні питання слідчого експерименту. *Право і суспільство*. 2014. № 1. С. 251.

211. Чаплинський К. О. Організаційно-тактичні основи слідчого експерименту. *Право і суспільство*. 2010. № 6 (44). С. 233–237.

212. Чаплинський К. О. Тактика пред'явлення для впізнання : навчально-методичний посібник. Дніпропетровськ : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2007. 92 с.

213. Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій : монограф. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-тет внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2010. 560 с.

214. Черкасов С. В. Кримінологічна концепція альтернативних мір покарання : дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / Одеса, 2005. 245 с.

215. Чернявський С. С. Теоретичні та практичні основи методики розслідування фінансового шахрайства : дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.09 / Київ, 2010. 610 с.

216. Шейфер С. А. О познавательной сущности и пределах применения проверки показаний на месте. *Вопросы борьбы с*

преступностью. № 28. Москва, 1978. С. 116–133.

217. Шеремет А. П. Криміналістика : навч. пос. [для студ. вищ. навч. закл., 2-ге вид.]. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 472 с.

218. Шершньова В. О. Типові слідчі ситуації і програма дій слідчого на початковому етапі розслідування податкових злочинів. Електронний ресурс : Режим доступу : <http://www.pravoznaves.com.ua/period/article/26721/%D8> (дата звернення – 13.08.2020)

219. Шимановский В. В. Процессуальные особенности расследования преступлений несовершеннолетних. Волгоград, ВСШ МВД СССР, 1980. 168 с.

220. Эксархопуло А. А. Криминалистика в схемах и иллюстрациях : учебное пособие. СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2002. 450 с.

221. Юрченко О. Роль віктимної поведінки потерпілих при вчиненні тяжких насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Національна юридична академія імені Ярослава Мудрого. Харків, 2004. 18 с.

222. Яблоков Н. П., Головин А. Ю. Криминалистика : природа и система. М. : Юристъ, 2005. 458 с.

223. Яблоков Н. П. Криминалистическая методика расследования. М.: Издат-во МГУ, 1985. 120 с.

224. Ярош О. В. Судово–психологічна експертиза неповнолітніх обвинувачуваних за агресивні злочини : автореф. дис... канд. психол. наук : 19.00.06 / Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2008. 20 с.

225. Prylovskiy V. V. Issues of typical investigative situations in the investigation of involvement of minors in illegal activities. *Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*. 2020. Special Issue № 1. P. 302–307.

ДОДАТКИ

Додаток А

**Результати узагальнення оперативної, слідчої та судової практики
за 2010-2020 рр.,
а саме 134 кримінальних справ та 315 кримінальних проваджень
за фактами втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність**

№	Досліджувані питання	%
	КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА	
1.	Обстановка вчинення кримінального правопорушення	
	Час вчинення злочину	
	1) з 24 до 6 години	14
	2) з 18 до 24 годин	51
	3) з 6 до 12 години	12
	4) з 12 до 18 години	23
	5) будні дні	31
	6) у вихідні дні	69
	6) влітку	29
	7) восени	26
	8) взимку	21
	9) навесні	24
	Місце втягнення неповнолітніх у заняття протиправною діяльністю	
	1) розважальні заклади	19
	нічні клуби	14
	кафе	1
	бари	1
	ресторани	3
	2) місця відпочинку	8
	бази відпочинку	6
	готелі	2
	3) місця проживання злочинця або неповнолітнього	34
	квартири	21
	будинки	13
	4) місця навчання неповнолітнього	12
	школи	9
	технікуми	1

	заклади вищої освіти	2
	5) місця проведення громадянами вільного часу	27
	парки	16
	сквери	9
	ігрові майданчики	2
2	Способи втягнення неповнолітніх у заняття протиправною діяльністю	
	Підготовка до вчинення	96
	1) планування протиправного діяння	97
	2) вибір об'єкту посягання	76
	3) підбір неповнолітніх осіб, яких необхідно втягнути у протиправну діяльність	91
	4) вибір засобів втягнення	46
	5) добір співучасників кримінального правопорушення	32
	6) розподіл ролей між співучасниками	56
	7) створення у неповнолітнього мотивації до заняття протиправною діяльністю	65
	Способи безпосереднього втягнення неповнолітніх у заняття протиправною діяльністю	100
	1) використання або погроза використання фізичного насильства (побиття, завдання тілесних ушкоджень)	49
	2) психічний примус (погроза завдати матеріальних збитків, зганьбити в очах однолітків та товаришів, залякування)	58
	3) зловживання особою матеріальною або іншою залежністю від неї неповнолітнього	44
	4) компрометація чи шантажування (погроза видати компрометуючу інформацію інтимного чи особистісного характеру)	23
	5) обіцянка винагороди за вчинене протиправне діяння	79
	6) розпалювання низьких почуттів (помсти, заздрості)	34
	Використання різних способів у певній сукупності	92
	Способи приховування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність	98
	1) зникнення з місця події	91
	2) знищення слідів протиправного діяння	72
	3) використання компрометуючих матеріалів	32
	4) висунення неправдивого алібі	43
	5) давання неправдивих показань	52
	6) відмова від дачі свідчень	34
	7) вплив на сумлінних учасників кримінального процесу, насамперед свідків і потерпілих	38
3	Відомості про «слідову картину»	
	1) сліди рук	39
	2) сліди крові та інших органічних речовин	32

	3) сліди знарядь учинення кримінального правопорушення	28
	Сліди втягнення неповнолітніх у заняття протиправною діяльністю	
	1) на місці вчинення діяння	79
	2) поза місцем вчинення діяння	21
	Вузлові ділянки, де можуть бути зосереджені сліди кримінального правопорушення	
	1) безпосереднього вчинення неповнолітніми протиправних діянь	78
	2) проживання злочинця	26
	3) проживання неповнолітнього	39
	4) вчинення дій щодо втягнення неповнолітнього у протиправну діяльність	56
4	Дані про потерпілого	
	Вік:	
	1) до 18 років	98
	2) на межі 18-річного віку	2
	Стать:	
	1) чоловіча	86
	2) жіноча	14
	Сімейний стан	
	1) у шлюбі	1
	2) ні	99
	Рід занять	
	1) навчався	99
	2) працюючі	3
	Віктимологічні групи неповнолітніх, втягнутих в заняття протиправною діяльністю	
	1) особи із неблагополучних або неповних сімей (діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування)	
	2) особи, які проживають в родині з низьким рівнем достатку	
	3) безпритульні	
	4) особи, які навчаються далеко від місця проживання батьків	
	5) особи з чітко вираженими нервово-патологічними рисами та патохарактерологічними реакціями	
	6) особи з низьким рівнем інтелектуального розвитку, що зумовлює труднощі в спілкуванні з однолітками	
	7) особи, які проживають в зоні проведення Операції об'єднаних сил	
	Морально-психологічні характеристики неповнолітніх потерпілих	
	1) схильність до вживання алкоголю	23
	2) схильність до вживання наркотичних засобів	9
	3) різноманітні психічні відхилення	11

5	Дані про осіб, які втягують неповнолітніх у протиправну діяльність	
	Стать втягувача:	
	1) чоловіча	92
	2) жіноча	8
	Вік правопорушника:	
	1) від 18 до 25 років	29
	2) від 25 до 35 років	38
	3) 35-45 років	21
	4) від 45 років і старші	12
	Рівень освіти злочинця	
	1) середня освіта	13
	2) середня спеціальна	24
	3) базова вища	39
	4) вища	21
	5) інша	3
	Сімейний стан	
	1) у шлюбі	71
	2) ні	29
	При втягненні неповнолітніх у протиправну діяльність дорослі особи перебували у таких стосунках з ними	
	1) родичі	24
	2) близькі	17
	3) знайомі	42
	4) інші	13
	Територіальна належність	
	1) місцевий мешканець	94
	2) мешканець іншої області (регіону)	6
	Були раніше засудженими	23
	Перебування на обліку у лікаря	
	1) психіатра	4
	2) нарколога	19
	Кримінальне правопорушення вчинено у стані сп'яніння	
	1) алкогольного	16
	2) під дією наркотичних або психотропних засобів	4
	ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СРД	
6	Початкові відомості, які є підставою для внесення відомостей в ЄРДР за фактом учинення кримінального правопорушення, кваліфікованого за ст. 304 КК України, надходять до правоохоронних органів з таких джерел	
	1) заяви, листи і повідомлення, що надійшли від громадян	68
	2) повідомлення працівників установ та організацій	5

	3) матеріали органів досудового розслідування, виділені з інших кримінальних проваджень	19
	4) матеріали, отримані під час проведення НСРД та розшукових заходів	8
7	Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування	
	1) особу, яка втягнула неповнолітнього у протиправну діяльність, відомо та затримано, є достатня кількість матеріальних й особистісних доказів, що свідчать про конкретні умови кримінального правопорушення, для повідомлення їй підозри	15
	2) особу, яка втягнула неповнолітнього у протиправну діяльність, відомо, але матеріальних і особистісних доказів недостатньо для повідомлення їй про підозру	52
	3) особу, яка втягнула неповнолітнього у протиправну діяльність, відомо, є достатня кількість матеріальних й особистісних доказів, але вона переховується від правоохоронних органів	23
	4) виявлено факт втягнення неповнолітнього у протиправну діяльність, але особу злочинця не встановлено	10
8	Огляд	
	Види огляду, що проводився під час розслідування	
	1) огляд місця події	100
	2) огляд живих осіб (освідування)	21
	3) огляд комп'ютерної техніки	1
	4) огляд предметів і документів	37
	Оформлювались додатки до протоколу огляду:	46
	- фототаблиці	37
	- плани и схеми	17
9	Освідування проводилось	
	1) так	21
	2) ні	79
	3) з підозрюваним	5
	4) з потерпілим	94
	5) зі свідком	1
10	Одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб проводився	71
	За кількісним показником	
	1) два допитуваних	96
	2) три	3
	3) чотири і більше	1
	Учасниками були	
	1) неповнолітній потерпілий і підозрюваний	61
	2) неповнолітній потерпілий і свідок	9
	3) підозрювані (втягувачі)	12

	4) підозрювані та свідки	11
	5) потерпілі	4
	6) свідки	3
	Одночасний допит за участі підозрюваних та неповнолітніх проводяться у конфліктних ситуаціях	
	1) так	89
	2) ні	11
	В ході одночасного допиту було усунуто протиріччя	
	1) так	22
	2) ні	78
	Типовими помилками в тактиці одночасного допиту були	
	1) неточне формулювання запитань	41
	2) відсутність психологічного контакту з допитуваними	59
	3) зволікання з проведенням допиту	43
	4) не розпізнання надання неправдивих показань	31
11	Пред'явлення для впізнання	
	Об'єкти	
	1) підозрювані в натурі	78
	2) підозрювані за фотографічними зображеннями	34
	3) предмети й знаряддя злочину	15
	4) приміщення та окремі ділянки місцевості	1
	Під час впізнання застосовувалася	
	1) фотозйомка	14
	2) відеозапис	16
	Тактичні помилки, яких припускаються слідчі під час пред'явлення особи для впізнання	
	1) відсутність належної організації процесуальної дії	69
	2) поверхневе проведення попереднього допиту неповнолітнього	45
	3) відсутність належного використання техніко-криміналістичних засобів фіксації процесуальної дії	27
	4) недотримання криміналістичних рекомендацій з проведення процесуальної дії	21
	5) зволікання з пред'явлення підозрюваного для впізнання	34
12	Слідчий експеримент	
	Проводився за місцем здійснення протиправних дій за участю неповнолітнього	95
	Чинники, що ускладнюють проведення слідчого експерименту	
	1) тривалість процесуальної дії	62
	2) залучення до експериментальних дій значної кількості осіб	48
	3) підбір і застосування відповідних знарядь й засобів для багатократного проведення випробувань у різних умовах	51
	Види слідчого експерименту, який проводиться за участі	

	неповнолітнього потерпілого	
	1) визначення черговості розвитку події та механізму злочинного діяння чи окремих його елементів	64
	2) визначення можливості реалізації певної дії у конкретних умовах	41
	3) визначення спроможності вчинення певних дій за визначений час	12
	Наявність конфліктних ситуацій	
	1) так	75
	2) ні	25

**Зведені результати опитування 98 працівників прокуратури, 205 слідчих,
311 працівників оперативних підрозділів та 67 працівників експертних
установ МВС України**

№	З а п и т а н н я	%
1	Вкажіть в якому підрозділі Ви працюєте: прокуратура слідчі підрозділи оперативні підрозділи експертні установи	14 30 46 10
2	Вкажіть стаж практичної роботи: до 1 року від 1 до 3 років від 3 до 5 років від 5 до 10 років більше 10 років	6 38 32 15 9
3	Чи зустрічались у Вашій практиці випадки втягнення неповнолітніх в протиправну діяльність?	
	так	100
	ні	0
4	Чи є необхідність, розробки окремої методики розслідування втягнення неповнолітніх в протиправну діяльність?	
	так	96
	ні	4
5	Чи необхідно для підвищення ефективності розслідування розробляти сукупність окремих кореляційних зв'язків між елементами криміналістичної характеристики?	
	так	94
	ні	6
6	Які, на Вашу думку, причин низької якості розслідування протиправних діянь досліджуваної категорії:	
	недостатня координація взаємодії уповноважених осіб з оперативними підрозділами та громадськими організаціями	74
	неналежний рівень наукових розробок щодо форм і методів діяльності уповноважених осіб (дізнавача, слідчого, прокурора) у досліджуваних кримінальних провадженнях	68
	невчасне проведення окремих слідчих (розшукових) та інших	72

	процесуальних дій	
	відсутність планування й систематичності в організації початкового етапу розслідування	57
7	Які, на Вашу думку, фактори високої латентності втягнення неповнолітніх в протиправну діяльність?	
	небажанням працівників правоохоронних органів вносити відомості щодо їх вчинення	94
8	Вкажіть чинники, внаслідок яких більшість злочинних діянь залишається не розкритими	
	Об'єктивного характеру:	
	відсутність свідків і очевидців протиправного діяння	52
	прихований характер злочинної діяльності	87
	знищення слідів, знарядь і засобів злочину	58
	відсутність у неповнолітніх бажання йти на контакт зі слідчим	21
	активна протидія розслідуванню, тиск на сумлінних учасників кримінального процесу	32
	Суб'єктивного характеру:	
	невчасний виїзд СОГ на місце події	19
	поверхневе проведення огляду місця події та інших першочергових дій	72
	відсутність планування й послідовності в організації початкового етапу розслідування	27
	неточності у сприйнятті наявних доказів	34
	відсутність науково-технічних засобів при виявленні слідів злочину	87
9	Вкажіть, будь-ласка, які, на Вашу думку, типові засоби втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність застосовуються злочинцями:	
	спекулювання на почуттях хибного товариства або шляхетності	45
	використання мотивуючих засобів щодо швидкого збагачення (жадібність, скупість, матеріальна забезпеченість)	71
	використання емоційної залежності шляхом демонстрації уявної поваги, заступництва	49
	застосовування психічного стану особи	53
	використання алкогольної чи наркотичної залежності	34
	створення особистого прикладу дорослого	62
10	Які умови, на Вашу думку, сприяють втягненню неповнолітніх у протиправну діяльність?	
	відсутність моральних принципів, етичних норм, основ виховання	65
	розповсюдження через ЗМІ або мережу Internet пропаганди протиправної діяльності	98

11	Вкажіть найбільш ефективний та незамінний спосіб виявлення й фіксації нових доказів:	
	огляд місця події	34
	допити неповнолітніх потерпілих	64
	допити свідків	26
	допити підозрюваних	18
	одночасні допити	88
	пред'явлення для впізнання	69
	слідчий експеримент	81
	використання спеціальних знань	39
12	Найбільша ефективність одночасного допиту має місце при проведенні	
	між двома особами	97
	між трьома особами	3
	між чотирма та більше	-
13	Які, на Вашу думку, основні завдання одночасного допиту в досліджуваній категорії проваджень?	
	з'ясування причин суперечностей в показаннях допитаних та їх усунення	82
	посилення позиції сумлінних учасників допиту, які надали правдиві показання	41
	викриття одного з допитуваних у дачі неправдивих показань	59
	додаткова перевірка й закріплення свідчень неповнолітнього та злочинця	28
14	Вкажіть чи враховуються Вами вольові якості допитуваних при проведенні одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб	
	так	75
	ні	25
15	Чи відмовляються неповнолітні потерпілі давати будь-які свідчення та співпрацювати з працівниками правоохоронних органів, побоюючись розголошення злочинної події:	
	так	56
	ні	44
16	Чи застосовувалось у Вашій практиці пред'явлення для впізнання в режимі відеоконференції?	
	так	7
	ні	2
	ні, через відсутність належного технічного забезпечення	81
	ні в зв'язку зі складністю підготовки й проведення процесуальної дії	10
17	Підготовка до пред'явлення для впізнання здійснюється та повинна включати такі заходи:	91

	додаткове вивчення матеріалів провадження	100
	встановлення загальних ознак зовнішності підозрюваного	100
	підбір статистів	100
	залучення понять	100
	попередній допит особи, яка буде впізнавати	100
	залучення відповідних спеціалістів	76
	визначення необхідних технічних засобів фіксації процесуальної дії	47
	допомоги суміжних служб (оперативних підрозділів, працівників підрозділів превентивної діяльності, ювенальної превенції) в організації та проведенні	72
	забезпечення безпеки учасників	65
18	Вкажіть найбільш розповсюджені організаційно-підготовчі заходи до слідчого експерименту при розслідуванні досліджуваної категорії кримінальних правопорушень:	
	вивчення матеріалів кримінального провадження	28
	визначення мети слідчого експерименту та фактів, що підлягають з'ясуванню	59
	повторний або додатковий допит особи, показання якої перевірятимуться	89
	визначення місця та часу проведення слідчого експерименту	61
	визначення учасників СРД	74
	підготовка допоміжних засобів та транспортних засобів	18
	підготовка засобів фіксації	48
19	Для подолання протидії з боку підозрюваних під час проведення слідчого експерименту які тактичні прийоми Ви пропонуєте використовувати?	
	цілеспрямоване спостереження за поведінкою особи, чії показання перевіряються (неповнолітнього, підозрюваного)	72
	підтримання постійного психологічного контакту з усіма учасниками слідчого експерименту	81
	проведення експериментальних дій з кожним учасником (неповнолітнім, підозрюваним) окремо	92
20	Вкажіть джерела з яких найчастіше Вами отримується інформація для висування версій, встановлення особи втягувача та проведення подальших процесуальних дій, НСРД й розшукових заходів	
	1) огляд місця події	34
	2) допити свідків	59
	3) допити неповнолітніх потерпілих	51
	4) допити підозрюваних	27
	5) одночасні допити двох чи більше вже допитаних осіб	57
	6) проведення впізнання:	

	- живих осіб в натурі	61
	- за фотознімками	12
	7) слідчий експеримент зі встановлення:	
	- послідовності розвитку певної події та механізму протиправного діяння чи окремих його елементів	19
	- можливості спостереження або сприйняття якого-небудь факту чи явища побачити у відповідних умовах освітлення з певної відстані, почути звуки	21
	- меж поінформованості особи про факти, що цікавлять правоохоронні органи;	53
	- можливості вчинення тих або інших дій за визначений час	5
	- наявності або відсутності у конкретної особи відповідних професійних вмінь та навичок	2
	8) додатків до протоколів слідчих (розшукових) дій:	
	- фото таблиць	9
	- схем, планів	5
	- відеозаписів	45
	9) використання спеціальних знань:	
	- власних	12
	- інших осіб (спеціалістів)	88
	10) результатів експертиз:	
	- дактилоскопічної	9
	- трасологічної	13
	- психологічної	21
	- психіатричної	23
	- наркологічної	1
	11) спеціальної літератури	
	- підручників:	3
	- методичних рекомендацій з розслідування відповідної категорії злочинів	-
21	Вкажіть умови, які сприяють успішному проведенню слідчих (розшукових) дій при розслідуванні даних протиправних діянь:	
	всебічна та ретельна підготовка	92
	своєчасність	99
	правильне застосування тактичних прийомів та їх комплексів	67
	використання спеціальних знань, у тому числі інших осіб	54
	залучення відповідних спеціалістів	61
22	Чи здійснюєте Ви психологічну підготовку (підтримку) неповнолітніх перед проведенням за їх участю слідчих (розшукових) дій	
	так	99
	ні	1
23	Вкажіть, будь-ласка, що забезпечувало проведення різних	

експертних досліджень:		
	викриття правопорушника у вчиненні конкретних діянь	34
	одержання відомостей про особливості вчинення кримінального правопорушення	42
	визначення подальшого напрямку розслідування	24

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ ТА ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

*Наукові праці, в яких опубліковані
основні наукові результати дисертації:*

1. Приловський В.В. Криміналістична характеристика як елемент методики розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Випуск 2. Том 5. С. 190–196.

2. Приловський В.В. Криміналістичне забезпечення проведення одночасного допиту під час розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. *Юридична наука*. 2019. № 7. С. 167–172.

3. Приловський В.В. До питання здійснення профілактичних заходів працівниками правоохоронних органів стосовно виявлення та усунення причин і умов втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. *Юридична наука*. 2019. № 11. С. 191–197.

4. Приловский В.В. Подготовительный этап проведения одновременного допроса при расследовании вовлечения несовершеннолетних в противоправную деятельность. *KELM*. 2020. № 5. С. 209–213. (Республика Польша)

5. Приловський В.В. Алгоритми дій працівників правоохоронних органів при розслідуванні втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 4. С. 290–295.

6. Prylovskiy V. V. Issues of typical investigative situations in the investigation of involvement of minors in illegal activities. *Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*. 2020. Special Issue № 1. P. 302–307.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Приловський В.В. До питання сутності методики розслідування втягнення неповнолітніх в протиправну діяльність. *Актуальні проблеми розслідування кримінальних правопорушень у сфері громадської безпеки та громадського порядку*: матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 30 трав. 2017 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. С. 207–209. (доповідь з публікацією тез)

8. Приловський В.В. Окремі аспекти проведення одночасного допиту під час розслідування втягнення неповнолітніх в протиправну діяльність. *Актуальні питання теорії та практики криміналістичної науки*: матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 16 трав. 2018 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. С. 194–196. (доповідь з публікацією тез)

9. Приловський В.В. Деякі аспекти визначення типових слідчих ситуацій при розслідуванні втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. *Актуальні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування*: матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 24 трав. 2019 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. С. 236–238. (доповідь з публікацією тез)

10. Приловський В.В. Взаємодія членів СОГ на місці вчинення кримінального правопорушення при розслідуванні втягнення неповнолітніх в протиправну діяльність. *Актуальні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування*: матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 29 трав. 2020 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. С. 123–128. (доповідь з публікацією тез)

11. Приловський В.В. Актуальні проблемні питання протидії втягненню неповнолітніх у протиправну діяльність. *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінально-процесуального та криміналістичного забезпечення безпеки України та світу*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф.

(м. Дніпро, 27 лист. 2020 р.). Дніпро : Видавець Біла К. О., 2020. С. 118–120.
(публікація тез без доповіді)

Акти впровадження результатів дослідження

АКТ

впровадження у наукову діяльність та освітній процес Університету митної справи та фінансів результатів дисертаційного дослідження

Комісія у складі:

1. Завідувача кафедри правоохоронної діяльності та кримінально-правових дисциплін Університету митної справи та фінансів, кандидата юридичних наук, доцента Варави В.В.
2. Професора кафедри правоохоронної діяльності та кримінально-правових дисциплін Університету митної справи та фінансів, доктора юридичних наук, професора Тертишника В.М.
3. Доцента кафедри правоохоронної діяльності та кримінально-правових дисциплін Університету митної справи та фінансів, кандидата юридичних наук Карнаухова О.В.

склала цей акт про те, що комісією розглянуто результати дисертаційного дослідження доцента кафедри криміналістики та домедичної підготовки факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ Приловського Володимира Володимировича на тему: «Розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність у вигляді наукових статей і тез доповідей на науково-практичних конференціях, семінарах та круглих столах.

Дисертаційне дослідження присвячене актуальним проблемним питанням основ методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із втягненням неповнолітніх у протиправну діяльність.

Основні наукові положення, загальні висновки та результати дисертаційного дослідження опубліковано у наступних наукових роботах:

Приловський В.В. Особенности первоначального этапа расследования вовлечения несовершеннолетних в противоправную деятельность. *Visegrad Journal on human rights*. 2019. № 6-2. P. 21–26. (Словацкая Республика).

Приловський В.В. Особливості допиту в кримінальних провадженнях щодо втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. *Науково-практичний*

господарсько-правовий журнал *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 9 (295). 260 с. С. 219–223.

Приловський В.В. Криміналістична характеристика як елемент методики розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Випуск 2. Том 5. С. 190–196.

Приловський В.В. Криміналістичне забезпечення проведення одночасного допиту під час розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. *Юридична наука*. 2019. № 7. С. 167–172.

Приловський В.В. До питання здійснення профілактичних заходів працівниками правоохоронних органів стосовно виявлення та усунення причин і умов втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. *Юридична наука*. 2019. № 11. С. 191–197.

Приловский В.В. Подготовительный этап проведения одновременного допроса при расследовании вовлечения несовершеннолетних в противоправную деятельность. *КЕЛМ*. 2020. № 5. С. 209–213. (Республика Польша)

Приловський В.В. Алгоритми дій працівників правоохоронних органів при розслідуванні втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*: Науковий журнал. 2020. № 4 (107). 410 с. С. 290–295.

Приловський В.В. До питання сутності методики розслідування втягнення неповнолітніх в протиправну діяльність. *Актуальні проблеми розслідування кримінальних правопорушень у сфері громадської безпеки та громадського порядку*: матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 30 трав. 2017 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. С. 207–209.

Приловський В.В. Окремі аспекти проведення одночасного допиту під час розслідування втягнення неповнолітніх в протиправну діяльність. *Актуальні питання теорії та практики криміналістичної науки*: матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 16 трав. 2018 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. С. 194–196.

Приловський В.В. Деякі аспекти визначення типових слідчих ситуацій при розслідуванні втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. *Актуальні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування*: матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 24 трав. 2019 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. С. 236–238.

Приловський В.В. Взаємодія членів СОГ на місці вчинення кримінального правопорушення при розслідуванні втягнення неповнолітніх в протиправну діяльність. *Актуальні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування*: матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 29 трав. 2020 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. С. 123–128.

Зазначені наукові роботи (наукові статті і тези доповідей) використовуються у освітньому процесі, навчально-методичній та науковій діяльності кафедри правоохоронної діяльності та кримінально-правових дисциплін Університету митної справи та фінансів, впроваджені до текстів лекцій, семінарських, практичних занять, робочої навчальної програми з тем № 15 «Тактика слідчого огляду та освідування», № 16 «Тактика обшуку», № 18

«Тактика допиту» і № 19 «Тактика пред'явлення для впізнання», № 20 «Слідчий експеримент» навчальної дисципліни «Криміналістика», а також за окремими темами навчальної дисципліни «Практикум зі складання процесуальних документів» та рекомендовані до вивчення під час самостійної роботи студентів денної та заочної форм навчання.

Голова комісії:

Завідувач кафедри правоохоронної діяльності
та кримінально-правових дисциплін
Університету митної справи та фінансів
кандидат юридичних наук, доцент

В.В. Варава

Члени комісії:

Професор кафедри правоохоронної діяльності
та кримінально-правових дисциплін
Університету митної справи та фінансів
доктор юридичних наук, професор

В.М. Тертишник

Доцент кафедри правоохоронної діяльності
та кримінально-правових дисциплін
Університету митної справи та фінансів
кандидат юридичних наук, доцент

О.В. Карнаухов

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор
Дніпропетровського НДЕКЦ МВС
кандидат юридичних наук

Володимир КОРОТАЄВ

23. 11. 2020р.

АКТ

Про впровадження у практичну діяльність Дніпропетровського НДЕКЦ МВС України результатів наукового дослідження Приловського Володимира Володимировича «Розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Уклала комісія у складі:

Голови:	заступника	директора
	Дніпропетровського НДЕКЦ МВС –	Дніпропетровського НДЕКЦ МВС –
	завідувач	завідувач
	криміналістичних видів досліджень	криміналістичних видів досліджень
	Павла Кумця	Павла Кумця
членів комісії:	заступника	директора
	Дніпропетровського НДЕКЦ МВС –	Дніпропетровського НДЕКЦ МВС –
	завідувача лабораторії АТД та КДТЗ	завідувача лабораторії АТД та КДТЗ
	Аркадія Морохова	Аркадія Морохова
	заступника	завідувача
	криміналістичних видів досліджень	криміналістичних видів досліджень
	Дніпропетровського НДЕКЦ МВС	Дніпропетровського НДЕКЦ МВС
	Олександра Сороки	Олександра Сороки

Комісія відповідно до Положення про організацію проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт у системі МВС України, затвердженого наказом МВС України «Про організацію наукової діяльності в системі МВС України» від 15.05.2007 № 154 склала цей акт з приводу того, що комісією розглянуто результати дисертаційного дослідження доцента кафедри криміналістики та домедичної підготовки факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ Приловського Володимира Володимировича на тему: «Розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність у вигляді наукових статей і тез доповідей на науково-практичних конференціях і семінарах, зокрема:

Приловський В.В. Криміналістична характеристика як елемент методики розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Випуск 2. Том 5. С. 190–196.

Приловський В.В. Криміналістичне забезпечення проведення одночасного допиту під час розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. *Юридична наука*. 2019. № 7. С. 167–172.

Приловський В.В. До питання здійснення профілактичних заходів працівниками правоохоронних органів стосовно виявлення та усунення причин і умов втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. *Юридична наука*. 2019. № 11. С. 191–197.

Приловський В.В. Алгоритми дій працівників правоохоронних органів при розслідуванні втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*: Науковий журнал. 2020. № 4 (107). 410 с. С. 290–295.

Приловський В.В. До питання сутності методики розслідування втягнення неповнолітніх в протиправну діяльність. *Актуальні проблеми розслідування кримінальних правопорушень у сфері громадської безпеки та громадського порядку*: матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 30 трав. 2017 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. С. 207–209.

Приловський В.В. Окремі аспекти проведення одночасного допиту під час розслідування втягнення неповнолітніх в протиправну діяльність. *Актуальні питання теорії та практики криміналістичної науки*: матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 16 трав. 2018 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. С. 194–196.

Приловський В.В. Деякі аспекти визначення типових слідчих ситуацій при розслідуванні втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. *Актуальні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування*: матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 24 трав. 2019 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. С. 236–238.

Приловський В.В. Взаємодія членів СОГ на місці вчинення кримінального правопорушення при розслідуванні втягнення неповнолітніх в протиправну діяльність. *Актуальні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування*: матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 29 трав. 2020 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. С. 123–128.

Приловський В.В. Актуальні проблемні питання протидії втягненню неповнолітніх у протиправну діяльність. *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінально-процесуального та криміналістичного забезпечення безпеки України та світу*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 27 лист. 2020 р.). – Дніпро: Видавець Біла К. О., 2020. 224 с. С. 118–120.

Приловський В.В. Взаємодія оперативних працівників та слідчих під час проведення невідкладних слідчих дій. *Вісник Академії митної служби України. Серія «Право»: Збірник наукових праць*. 2019. № 1. С. 143–147.

Приловський В.В. Правовідносини у взаємодії суб'єктів кримінального провадження. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Збірник наукових праць*. 2012. № 1 (58). С. 544–551.

Комісія вважає, що представлені наукові статті та тези доповідей, отримані на основі проведеного наукового дослідження, мають необхідний теоретичний і методологічний рівень та практичну значимість, а також можуть бути впроваджені у діяльність Дніпропетровського НДЕКЦ МВС України.

Голова комісії:

Павло КУМЕЦЬ

Члени комісії:

Аркадій МОРОХОВ

Олександр СОРОКА

Затверджую
 Заступник начальника УСР
 в Дніпропетровській області
 ДСР НП України
 підполковник поліції

Віктор ДІДЕНКО
 20. 10 р.

АКТ

Про впровадження у практичну діяльність управління стратегічних розслідувань в Дніпропетровській області ДСР НП України основних результатів наукового дослідження Приловського В.В. «Розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Уклала комісія у складі:

Голови:	Начальник відділу УСР в Дніпропетровській області ДСР НП України кандидат юридичних наук, майор поліції Макашов А.В.
Членів комісії:	Начальник відділу УСР в Дніпропетровській області ДСР НП України полковник поліції Гребенюк А.В. Старший оперуповноважений УСР в Дніпропетровській області ДСР НП України кандидат юридичних наук, підполковник поліції Богуславський М.Г.

Комісія відповідно до Положення про організацію проведення НДР і ДКР у системі МВС України, затвердженого наказом МВС України «Про організацію наукової діяльності в системі МВС України» від 15.05.2007 № 154 склала цей акт з приводу того, що комісією розглянуто результати дисертаційного дослідження доцента кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ Приловського В.В. «Розслідування

втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність у вигляді наукових статей і тез доповідей на науково-практичних конференціях та семінарах, зокрема:

Приловський В.В. Криміналістична характеристика як елемент методики розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Випуск 2. Том 5. С. 190–196.

Приловський В.В. Криміналістичне забезпечення проведення одночасного допиту під час розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. *Юридична наука*, 2019. № 7. С. 167–172.

Приловський В.В. До питання здійснення профілактичних заходів працівниками правоохоронних органів стосовно виявлення та усунення причин і умов втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. *Юридична наука*, 2019. № 11. С. 191–197.

Приловський В.В. Алгоритми дій працівників правоохоронних органів при розслідуванні втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Науковий журнал*. 2020. № 4 (107). 410 с. С. 290–295.

Приловський В.В. До питання сутності методики розслідування втягнення неповнолітніх в протиправну діяльність. *Актуальні проблеми розслідування кримінальних правопорушень у сфері громадської безпеки та громадського порядку: матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 30 трав. 2017 р.)*. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. С. 207–209.

Приловський В.В. Окремі аспекти проведення одночасного допиту під час розслідування втягнення неповнолітніх в протиправну діяльність. *Актуальні питання теорії та практики криміналістичної науки: матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 16 трав. 2018 р.)*. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. С. 194–196.

Приловський В.В. Деякі аспекти визначення типових слідчих ситуацій при розслідуванні втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. *Актуальні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування: матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 24 трав. 2019 р.)*. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. С. 236–238.

Приловський В.В. Взаємодія членів СОГ на місці вчинення кримінального правопорушення при розслідуванні втягнення неповнолітніх в протиправну діяльність. *Актуальні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування: матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 29 трав. 2020 р.)*. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. С. 123–128.

Приловський В.В. Актуальні проблемні питання протидії втягненню неповнолітніх у протиправну діяльність. *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінально-процесуального та криміналістичного забезпечення безпеки України та світу: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 27 лист. 2020 р.)*. – Дніпро : Видавець Біла К. О., 2020. 224 с. С. 118–120.

Комісія вважає, що представлені наукові статті і тези доповідей, отримані на основі проведеного наукового дослідження, мають необхідний теоретичний і методологічний рівень та практичну значимість, а також можуть бути впроваджені у діяльність управління стратегічних розслідувань в Дніпропетровській області ДСР НП України.

Голова комісії:

Антон МАКАШОВ

Члени комісії:

Андрій ГРЕБЕНЮК

Максим БОГУСЛАВСЬКИЙ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук**Володимир КОВБАСА**

2020 року

АКТ

впровадження в освітній процес

**Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
результатів дисертаційного дослідження**

26 листопада 2020 року

м. Дніпро

Про впровадження в освітній процес Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ основних результатів дисертаційного дослідження Придовського Володимира Володимировича «Розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Уклала комісія у складі:

голови: начальника навчально-методичного відділу Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ Акімової О.О.

членів комісії: завідувача кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктора юридичних наук, професора Чаплинського К.О.
завідувача кафедри оперативно-розшукової діяльності Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктора юридичних наук, доцента Дарагана В.В.
професора кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктора юридичних наук, професора Пирого І.В.

Комісія відповідно до Положення про організацію проведення НДР і ДКР у системі МВС України, затвердженого наказом МВС України «Про організацію наукової діяльності в системі МВС України» від 15.05.2007 № 154

склала цей акт з приводу того, що комісією розглянуто результати дисертаційного дослідження доцента кафедри криміналістики та донематичної підготовки факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ Приловського Володимира Володимировича на тему: «Розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність у вигляді наукових статей і тез доповідей на науково-практичних конференціях і семінарах, зокрема:

Приловський В.В. Криміналістична характеристика як елемент методики розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Випуск 2. Том 5. С. 190–196.

Приловський В.В. Криміналістичне забезпечення проведення одночасного допиту під час розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. *Юридична наука*. 2019. № 7. С. 167–172.

Приловський В.В. До питання здійснення профілактичних заходів працівниками правоохоронних органів стосовно виявлення та усунення причин і умов втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. *Юридична наука*. 2019. № 11. С. 191–197.

Приловський В.В. Підготовительний етап проведення одночасного допиту при розслідуванні втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. *KELM*. 2020. № 5. С. 209–213. (Республіка Польща).

Приловський В.В. Алгоритми дій працівників правоохоронних органів при розслідуванні втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Науковий журнал*. 2020. № 4 (107). 410 с. С. 290–295.

Приловський В.В. До питання сутності методики розслідування втягнення неповнолітніх в протиправну діяльність. *Актуальні проблеми розслідування кримінальних правопорушень у сфері громадської безпеки та громадського порядку*: матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 30 трав. 2017 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. С. 207–209.

Приловський В.В. Окремі аспекти проведення одночасного допиту під час розслідування втягнення неповнолітніх в протиправну діяльність. *Актуальні питання теорії та практики криміналістичної науки*: матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 16 трав. 2018 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. С. 194–196.

Приловський В.В. Деякі аспекти визначення типових слідчих ситуацій при розслідуванні втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. *Актуальні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування*: матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 24 трав. 2019 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. С. 236–238.

Приловський В.В. Взаємодія членів СОГ на місці вчинення кримінального правопорушення при розслідуванні втягнення неповнолітніх в

протиправну діяльність. *Актуальні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування*: матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 29 трав. 2020 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. С. 123–128.

Приловський В.В. Актуальні проблемні питання протидії втягненню неповнолітніх у протиправну діяльність. *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінально-процесуального та криміналістичного забезпечення безпеки України та світу*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 27 лист. 2020 р.). – Дніпро: Видавець Біла К. О., 2020. 224 с. С. 118–120.

Зазначені наукові статті і тези доповідей внесені до списку літератури робочих програм навчальних дисциплін: «Криміналістика» і «Організація розслідування кримінальних правопорушень» та використовуються під час підготовки курсантів й слухачів до семінарських та практичних занять з зазначених навчальних дисциплін.

Комісія вважає, що представлені наукові статті та тези доповідей, отримані на основі проведеного наукового дослідження, мають необхідний теоретичний і методологічний рівень та можуть використовуватися в освітньому процесі Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ при підготовці фахівців для підрозділів кримінальної поліції, превентивної діяльності, органів досудового розслідування та навчально-наукового інституту заочного навчання та підвищення кваліфікації.

Голова комісії:

Олена АКИМОВА

Члени комісії:

Костянтин ЧАПЛИНСЬКИЙ

Валерій ДАРАГАН

Ігор ПИРИГ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор Одеського
державного університету
внутрішніх справ,
доктор юридичних наук,
професор

Володимир БУХОЛЬСЬКИЙ

«16»

2020 року

АКТ

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Приловського Володимира Володимировича на тему: «Розслідування
втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність» у наукову діяльність
Одеського державного університету внутрішніх справ**

Комісія у складі:

- 1) начальника відділу організації наукової роботи ОДУВС, кандидата юридичних наук Домброван Н.В. (голова комісії);
- 2) професора кафедри кримінального процесу ОДУВС, доктора юридичних наук, професора Тарасенка В.Є.;
- 3) провідного наукового співробітника відділу організації наукової роботи ОДУВС, доктора юридичних наук, старшого наукового співробітника Воронова І.О.,

склала цей акт про те, що матеріали дисертаційного дослідження доцента кафедри криміналістики та домедичної підготовки факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ Приловського Володимира Володимировича на тему: «Розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність використовуються у науково-дослідницькій роботі Одеського державного університету внутрішніх справ з метою подальшої розробки проблемних питань оперативно-

розшукового забезпечення кримінального судочинства в цілому та досудового розслідування зокрема.

Результати дисертації відображаються у наступних наукових публікаціях:

Приловський В.В. До питання здійснення профілактичних заходів працівниками правоохоронних органів стосовно виявлення та усунення причин і умов втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. *Юридична наука*. 2019. № 11. С. 191–197.

Приловський В.В. Алгоритми дій працівників правоохоронних органів при розслідуванні втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Науковий журнал*. 2020. № 4 (107). 410 с. С. 290–295.

Приловський В.В. До питання сутності методики розслідування втягнення неповнолітніх в протиправну діяльність. *Актуальні проблеми розслідування кримінальних правопорушень у сфері громадської безпеки та громадського порядку*: матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 30 трав. 2017 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. С. 207–209.

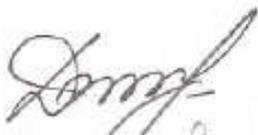
Приловський В.В. Окремі аспекти проведення одночасного допиту під час розслідування втягнення неповнолітніх в протиправну діяльність. *Актуальні питання теорії та практики криміналістичної науки*: матер. наук.-практ. семінару (Дніпро, 16 трав. 2018 р.). Дніпро : ДДУВС, 2018. С. 194–196.

Приловський В.В. Деякі аспекти визначення типових слідчих ситуацій при розслідуванні втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. *Актуальні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування*: матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 24 трав. 2019 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. С. 236–238.

Приловський В.В. Взаємодія членів СОГ на місці вчинення кримінального правопорушення при розслідуванні втягнення неповнолітніх в протиправну діяльність. *Актуальні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування*: матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 29 трав. 2020 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. С. 123–128.

Вказані матеріали впроваджені у наукову діяльність Одеського державного університету внутрішніх справ і використовуються з метою подальшої розробки актуальних проблемних питань оперативно-розшукового забезпечення кримінального судочинства в Україні.

Голова комісії:

Наталія ДОМБРОВАН

Члени комісії:

Владислав ТАРАСЕНКО

Ігор ВОРОНОВ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук

Володимир КОВБАСА

«27» листопада 2020 року

АКТ

впровадження у наукову діяльність Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

27 листопада 2020 року

м. Дніпро

Про впровадження у наукову діяльність Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ основних результатів дисертаційного дослідження Приловського Володимира Володимировича «Розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Уклала комісія у складі:

голови:	т.в.о. начальника відділу організації наукової роботи Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидата економічних наук, доцента Вакулич М.М.
членів комісії:	завідувача кафедри оперативно-розшукової діяльності Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктора юридичних наук, доцента Дарагана В.В. професора кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктора юридичних наук, професора Пирого І.В. професора кафедри кримінального права та кримінології Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктора юридичних наук, професора Шаблистою В.В.

Комісія відповідно до Положення про організацію проведення НДР і ДКР у системі МВС України, затвердженого наказом МВС України «Про організацію наукової діяльності в системі МВС України» від 15.05.2007 № 154 склала цей акт з приводу того, що комісією розглянуто результати

дисертаційного дослідження доцента кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ Приловського Володимира Володимировича на тему: «Розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність» використовуються у науково-дослідницькій роботі Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ з метою подальшої розробки проблемних питань методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень.

Результати дисертації відображаються у наступних наукових публікаціях:

Приловський В.В. Криміналістична характеристика як елемент методики розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Випуск 2. Том 5. С. 190–196.

Приловський В.В. Криміналістичне забезпечення проведення одночасного допиту під час розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. *Юридична наука*. 2019. № 7. С. 167–172.

Приловський В.В. До питання здійснення профілактичних заходів працівниками правоохоронних органів стосовно виявлення та усунення причин і умов втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. *Юридична наука*. 2019. № 11. С. 191–197.

Приловский В.В. Подготовительный этап проведения одновременного допроса при расследовании вовлечения несовершеннолетних в противоправную деятельность. *KELM*. 2020. № 5. С. 209–213. (Республика Польша)

Приловський В.В. Алгоритми дій працівників правоохоронних органів при розслідуванні втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Науковий журнал*. 2020. № 4 (107). 410 с. С. 290–295.

Приловський В.В. До питання сутності методики розслідування втягнення неповнолітніх в протиправну діяльність. *Актуальні проблеми розслідування кримінальних правопорушень у сфері громадської безпеки та громадського порядку*; матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 30 трав. 2017 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. С. 207–209.

Приловський В.В. Окремі аспекти проведення одночасного допиту під час розслідування втягнення неповнолітніх в протиправну діяльність. *Актуальні питання теорії та практики криміналістичної науки*; матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 16 трав. 2018 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. С. 194–196.

Приловський В.В. Деякі аспекти визначення типових слідчих ситуацій при розслідуванні втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. *Актуальні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування*; матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 24 трав. 2019 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. С. 236–238.

Приловський В.В. Взаємодія членів СОГ на місці вчинення кримінального правопорушення при розслідуванні втягнення неповнолітніх в протиправну діяльність. *Актуальні проблеми експертного забезпечення*

досудового розслідування : матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 29 трав. 2020 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. С. 123–128.

Приловський В.В. Актуальні проблемні питання протидії втягненню неповнолітніх у протиправну діяльність. *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінально-процесуального та криміналістичного забезпечення безпеки України та світу* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 27 лист. 2020 р.). – Дніпро : Видавець Біла К. О., 2020. 224 с. С. 118–120.

Наукові публікації відповідають планам НДіДКР Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ на 2020-2021 рр. та загальноуніверситетській науковій темі «Теорія і практика застосування кримінально-правових і кримінально-процесуальних норм, криміналістичних заходів протидії злочинності в Україні» (державний реєстраційний номер 0112U003551), затвердженої 28.05.2012 р.

Комісія вважає, що представлені наукові статті та тези доповідей, отримані на основі проведеного наукового дослідження, мають необхідний теоретичний і методологічний рівень та практичну значимість, а також були враховані відділом організації наукової роботи Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ при проведенні наукових досліджень на замовлення Головного Управління Національної поліції в Дніпропетровській області.

Голова комісії:

Марина ВАКУЛИЧ

Члени комісії:

Валерій ДАРАГАН

Ігор ПИРІГ

Володимир ШАБЛИСТИЙ